

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

PRAVNA MISAO

9 – 10

rujan – listopad / septembar – oktobar
Sarajevo 2013.

Izdaje:

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO PRAVDE
ZAVOD ZA JAVNU UPRAVU
www.fmp.gov.ba

Časopis "PРАВNA MISAO" upisan je u evidenciju javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, pod brojem 727 od 23.10.1997. godine.

Redakcija časopisa:

Prof. dr. Hajrija SIJERČIĆ ČOLIĆ, prof. dr. Meliha POVLAKIĆ, mr. Ljiljana FILIPOVIĆ, doc. dr. sc. Enver IŠERIĆ, Anto ČAVAR

Glavni i odgovorni urednik: Doc. dr. sci. Almir MALJEVIĆ

Izvršna urednica: Mirjana BAŠIĆ

Lektorica: Anita LAŠTRO

Produkcija: Federalno ministarstvo pravde

Štampa: "Štamparija Fojnica" d.d.

Za štampariju: Šehzija Buljina

DTP: Federalno ministarstvo pravde

Grafičko rješenje: Ice-net d.o.o. Sarajevo

Tiraž: 250 primjeraka

Časopis izlazi dvomjesečno.

ISSN 0555-0092

GODIŠNJA PRETPLATA:	Za organe i organizacije na teritoriji BiH	120,00 KM
	Za pojedince	100,00 KM
	Za studente i neposlene	50,00 KM
	Za inostranstvo	200,00 KM

UPLATU UPUTITI NA: Federalno ministarstvo financija/finansija
UniCredit Banka dd
Transakcijski račun: 338-900-22115294-91
Budžetska organizacija: 1501001
Vrsta prihoda: 722597
Općina: 077

ADRESA REDAKCIJE: Federalno ministarstvo pravde
Zavod za javnu upravu
Sarajevo, Ul. Valtera Perića 15
Tel.: +387 33 203 918, fax: 668 956
Email: Pravna.Misao@fmp.gov.ba

ID 4200785450004

Časopis "Pravna misao" indeksira se u bazi Legal Source (EBSCOhost)
i uvršten je u Ulrichweb Global Serials Directory.

SADRŽAJ

Uvodna riječ glavnog urednika	5
--------------------------------------	---

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD

Darko Soldat, MA	Stvaranje međunarodnog privatnog prava Evropske unije	7
------------------	---	---

STRUČNI ČLANAK

doc. dr. sc. Goran Šimić	Materijalno-pravne odredbe Statuta Haškog tribunala i njihova usporedba s odgovarajućim odredbama u nacionalnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine	7
mr. sc. Emir Šabanić	Parlamentarizam i prezidencijalizam kao savremeni institucionalni modeli organizacije i ustrojstva političke vlasti	34
mr. sc. Samir Sabljica	Tranzicijska iskustva Bosne i Hercegovine u alternativnom rješavanju potrošačkih sporova	62

PRIKAZ

mr. sc. Nedžad Smailagić	Prikaz knjige: A. Cassese, P. Gaeta, CASSESE'S INTERNATIONAL CRIMINAL LAW	91
dipl. iure Damir Dautović	Prikaz knjige: Jasmina Alihodžić, Razvoj evropskog međunarodnog privatnog prava: pravci reforme zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, autori	98

SUDSKA PRAKSA

Ustavni sud Bosne i Hercegovine (Pripremio akademik prof. dr Miodrag N. Simović, potpredsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine i redovni profesor Pravnog fakulteta u Banja Luci i doc. dr Vladimir M. Simović, stručni suradnik u Okružnom sudu u Banja Luci)	102
In memoriam	110
Upute za autore	133

CONTENTS

Foreword of the Editor-in-Chief	5
--	---

SCIENTIFIC REVIEW

Darko Soldat, MA	Creation of private international law of the European Union	91
------------------	---	----

PROFESSIONAL PAPER

Goran Šimić, LLD	Substantive legal provisions of the Statute of the ICTY and its comparison with the corresponding provisions in the national legislation of Bosnia and Herzegovina	7
------------------	--	---

Emir Šabanić, MS	Parliamentary and presidential systems as contemporary institutional models of organisation and structure of political power	34
------------------	--	----

Samir Sabljica, MS	Experiences in Transition in Alternative Dispute Resolution for Consumer Disputes in Bosnia and Herzegovina	62
--------------------	---	----

REVIEW

Nedžad Smailagić, MS	Review of the Book: A. Cassese, P. Gaeta, CASSESE'S INTERNATIONAL CRIMINAL LAW	91
----------------------	--	----

Damir Dautović, LLB	Review of the Book: Jasmina Alihodžić, Razvoj evropskog međunarodnog privatnog prava: pravci reforme zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, autori	98
---------------------	--	----

CASE LAW

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina (Prepared by Academician Professor Miodrag N. Simović, L.L.D., Vice-Chair of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina and Full Professor at the Faculty of Law in Banja Luka with Assistant Professor Vladimir M. Simović, D.Sc. associate at the District Court in Banja Luka)	102
--	-----

In memoriam	110
--------------------	-----

Instructions for authors	133
---------------------------------	-----

UVODNA RIJEČ GLAVNOG UREDNIKA

Poštovani čitaoci,

P

.

Čitajte i pišite!

Doc. dr. sci. Almir Maljević
Glavni i odgovorni urednik

STVARANJE MEĐUNARODNOG PRIVATNOG PRAVA EVROPSKE UNIJE

pregledni znanstveni rad

UDK: 341.9:061.1EU

Darko Soldat, magistar prava*

Sažetak

U cilju svestranijeg i sveobuhvatnijeg prikaza vremenske linije razvoja međunarodnog privatnog prava Evropske unije, autor, koristeći opšte metode društvenih i pravnih nauka, obrađuje razvoj ovlašćujućih normi za donošenje propisa iz oblasti međunarodnog privatnog prava, kroz Osnivačke (Pariški, Rimski i Mاستrihtski ugovori) i Revizione (Ugovori iz Nice, Amsterdama i Lisabona) ugovore, kao i kroz prikaz najvažnijih političkih i pravnih instrumenata donesenih na temelju ovlašćenja sadržanih ili donesenim na osnovu pomenutih ugovora, poput Bečkog akcionog plana iz 1998. godine, Zaključaka samita Evropskog savjeta u Tampereu iz 1999. godine, Haškog programa iz 2004. godine i Štokholmskog programa iz 2009. godine. Minucioznost u donošenju propisa na nivou Evropske unije iz oblasti međunarodnog privatnog prava bila je, između ostalog, podstaknuta i revnosnom aktivnošću Evropske komisije, apsolutnog generatora svega što ima sufiks ili prefiks "Evropska unija", da potencira promjene u ustavnom osnovu za regulisanje materije međunarodnog privatnog prava, inicira političke podsticaje i odobrenja od strane Evropskog savjeta za regulisanje instituta međunarodnog privatnog prava, ali i da bude kreator rješenja istih.

Ključne riječi

Međunarodno privatno pravo Evropske unije, Osnivački i Revizioni ugovori, unifikacija, harmonizacija, akcioni plan, program.

* *Tužilaštvo Bosne i Hercegovine, pripravnik;*
darko.soldat@live.com ;darko.soldat@tuzilastvobih.gov.ba

1. Uvodna razmatranja

Iako je primarni *raison d'être* postojanja Evropske zajednice za uglj i čelik, Evropske ekonomske zajednice, Evropske zajednice za atomsku energiju, kasnije Evropske unije (u daljem tekstu: EU), bila ekonomska integracija sa ciljem stvaranja jedinstvenog tržišta - prateća posljedica ekonomske integracije bila je povećana mobilnost ljudi, usluga, kapitala i imovine, što je procesu integracije nametnulo i pravnu dimenziju jer je Zajednica/Unija morala intervenirati i u oblasti privatnopravnih odnosa sa inostranim elementima. Takva novonastala stvarnost dovela je do vrlo aktivnog i dinamičnog procesa stvaranja prava na nivou institucija EU, u oblasti međunarodnog privatnog prava. Ostvarivanje i zaštita osnovnih sloboda na kojima počiva pravni poredak Unije, tačnije slobode kretanja lica, ali ništa manje značajno i ostale tri slobode (kretanje kapitala, roba i usluga), pred EU zakonodavca postavio je vrlo izazovan zadatak unifikacije i harmonizacije kolizionih normi, normi o sukobu jurisdikcija, normi o privatnopravnom položaju stranaca, kao i nalaženje mehanizama saradnje pravosudnih instanci država članica. Proces unifikacije i harmonizacije obavlja se u skladu sa raspodjelom nadležnosti između institucija EU i država članica, procesom odlučivanja u EU, kao i principima proporcionalnosti, supsidijarnosti i dr. Rješenja komunitarnog, odnosno unijskog zakonodavca u oblasti međunarodnog privatnog prava predstavljaju veliki izazov za pravnu nauku i praksu, u onim državama koje pretenduju na punopravno članstvo u Uniji.

Ab urbe condita, razvoj situacije je išao sljedećim tokom: Pariški ugovor nije sadržavao niti jednu odredbu koja se odnosila na međunarodno privatno pravo, Rimski ugovor je predviđao mogućnost međuvladine saradnje između država članica putem zaključivanja konvencija, sa ciljem pojednostavljivanja formalnosti u oblasti priznanja sudskih i arbitražnih odluka, a radi olakšanja života vlastitih državljana. Mاستrihtski ugovor dao je mogućnost Savjetu ministara EU (skraćeno: Savjet) da predlaže nacрте takvih konvencija i preporučí ih za usvajanje državama članicama, uz poštovanje njihovih ustavnih odredaba, eksplicitno navodeći kao primjer i područje pravosudne saradnje u građanskim predmetima. Prekretnicu je predstavljao Amsterdamski ugovor, koji je materiju pravosudne saradnje u građanskim predmetima iz trećeg (međuvladinog ili unijskog) premjestio u prvi (komunitarni) stub, što je EU dalo ovlaštenje da može unifikovati i harmonizovati oblast međunarodnog privatnog prava putem obavezujućih komunitarnih instrumenata: uredbi, direktiva i odluka. Ugovor iz Nice proširio je tu saradnju eksplicitno i na oblast porodičnog prava, dok Lisabonski ugovor donosi kraj trostubne strukture EU i uvodi pravni subjektivitet EU, ali što se tiče oblasti međunarodnog

privatnog prava - on predstavlja kontinuitet procesa komunitarizacije, započete sa Amsterdamskim ugovorom. Danas imamo veliki broj unijskih instrumenata iz oblasti međunarodnog privatnog prava, koji su promijenili definiciju međunarodnog privatnog prava u državama članicama EU. Međunarodno privatno pravo u EU bi činile norme koje donose institucije EU na osnovu ovlašćenja datih primarnim pravom EU u vidu sekundarnog zakonodavstva EU, sa ciljem neometanog funkcionisanja unutrašnjeg tržišta i osiguranja slobode kretanja lica unutar EU, a koje regulišu predmetnu materiju međunarodnog privatnog prava, kao i sudska praksa Evropskog suda, u vezi s tumačenjem tih akata. Jedno je nesporno: međunarodno privatno pravo je sve manje nacionalno, a sve više unijsko pravo.

2. Pariški i Rimski ugovori

*Pariški ugovor o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik*¹ predstavlja početak realizacije ideje o povezivanju evropskih država. Sam tekst Pariškog ugovora nije sadržavao odredbe koje se odnose na međunarodno privatno pravo.² Imajući u vidu da je primarni cilj tog ugovora bilo stvaranje zajedničkog tržišta za uglj i čelik,³ nije se ni mogla očekivati bilo kakva regulacija materije međunarodnog privatnog prava.

*Rimski ugovor o osnivanju Evropske ekonomske zajednice*⁴ (skraćeno: UEEZ), u čl. 220. tač. 4. (op.a. inače posljednjoj u tom članu!) kaže da države članice vode međusobne pregovore, ako je to potrebno da bi obezbijedile, između ostalog, sljedeću pogodnost svojim državljanima: pojednostavljenje pravnih postupaka kojima se utvrđuje uzajamno priznavanje i izvršavanje presuda sudskih organa i arbitražnih odluka. Širokim tumačenjem tač. 4. čl. 220. UEEZ omogućeno

¹ Potpisan u Parizu 18. aprila 1951. godine od strane Francuske, Zapadne Njemačke, Italije, Holandije, Belgije i Luksemburga, a stupio na snagu 23. jula 1952. godine. Ugovor je istekao sredinom 2002. godine, a materija koju je regulisao ugovor prešla je u nadležnost komunitarnih institucija (prvi stub EU). V. Misita, N. (2008) Osnovi prava Evropske unije. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 18. et str. 22.

² Bouček, V. (2004) "Evropsko međunarodno privatno pravo kao integracijsko pravo", Hrvatska pravna revija, Zagreb, br. 2/2004, str. 3.

³ Herdegen, M. (2003) Evropsko pravo. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 32.

⁴ Pomenuta šestorka potpisuje 25. maja 1957. godine ugovore o osnivanju Evropske zajednice za atomsku energiju i Evropske ekonomske zajednice. Ovaj potonji osmišljen je kao način stvaranja zajedničke carinske unije, usmjerene ka razvoju zajedničkog tržišta, sa garancijom četiri osnovne slobode: slobode kretanja roba, usluga, ljudi i kapitala. Inače, oba ugovora stupili su na snagu 1. januara 1958. godine. Vidjeti: Misita, N., ibid, str. 24. i Herdegen, M., ibid, str. 33.

je dalje razvijanje međunarodnog privatnog prava u tadašnjoj Evropskoj ekonomskoj zajednici (skraćeno: EEZ)⁵ i prva međuvladina konvencija zaključena pozivanjem na ovu odredbu bila je *Briselska konvencija o nadležnosti, priznanju i izvršenju odluka u građanskim i trgovinskim predmetima iz 1968. godine* (poznata i kao "Briselska konvencija I").⁶

Kao rezultat saradnje između država članica, pored Briselske konvencije o nadležnosti i izvršenju presuda u građanskim i trgovinskim predmetima, potpisan je i *Protokol o tumačenju Briselske konvencije od strane Suda EEZ 1971. godine*.⁷ Dalje, 1980. godine potpisana je *Rimska konvencija o mjerodavnom pravu za ugovorne obaveze*, koja u svojoj preambuli naglašava da države članice EEZ "u oblasti međunarodnog privatnog prava žele da nastave rad na unifikaciji prava koji je već započet u okviru Zajednice, naročito na polju nadležnosti i izvršenja presuda" i stoga su se saglasile o tekstu Rimske konvencije u cilju "da ustanove uniformna pravila koja se tiču mjerodavnog prava u pogledu ugovornih obaveza".⁸ Vrijedi napomenuti da se Rimska konvencija, za razliku od Briselske konvencije nije pozivala na tač. 4. čl. 220. UEEZ, ali zbog materije koju je regulisala, koja itekako potpada pod oblast međunarodnog privatnog prava, nju ubrajamo kao dostignuće faze razvoja međunarodnog privatnog prava u EEZ, implicirane Rimskim ugovorom.

3. Ugovor iz Mاستrihta

*Mاستrihtski ugovor o Evropskoj uniji*⁹ predstavlja prekretnicu u političkoj integraciji evropskih država¹⁰ i novi stepen u ostvarenju sve bliže unije evropskih naroda.¹¹ Mاستrihtski ugovor etablira trostubnu strukturu Evropske unije, pri

⁵ Bouček V. (2003) "Izvori evropskog međunarodnog privatnog prava", Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Vol. 53 - br. 3-4, str. 750.

⁶ Za posljednju verziju teksta konvencije, pogledati u: Official Journal of the EC 1998, C 27/1

⁷ Pocar, F. (2005) "Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of the judgments in civil and commercial matters ('Brussels I Regulation')", str. 11. u: Council of the European Union Secretariat General: Civil Law. Brussels. European Union Publications Office.

⁸ V. Recital br. 2. Preambule Rimske konvencije iz 1980. godine

⁹ Potpisan 7. februara 1992. godine u holandskom gradu Mاستrihtu od strane Francuske, Njemačke, Italije, Holandije, Belgije, Luksemburga, Velike Britanije, Irske, Danske, Grčke, Španije i Portugalije, a stupio na snagu 1. novembra 1993. godine.

¹⁰ Misita, N., *ibid*, str. 49.

¹¹ Herdegen, M., *ibid*, str. 34.

čemu prvi (komunitarni) stub čine norme koje uređuju funkcionisanje tri evropske Zajednice: Evropske zajednice za uglj i čelik, Evropske zajednice za atomsku energiju i Evropske ekonomske zajednice,¹² drugi stub čini zajednička vanjska i bezbjedonosna politika EU, dok je treći stub čini oblast pravosuđa i unutrašnjih poslova,¹³ a u tom trećem stubu nalazi se i oblast pravosudne saradnje u građanskim predmetima, oblast pod čijim okvirom se razvijalo međunarodno privatno pravo u EU. U komunitarnom stubu EU nalazila se osnova za unifikaciju i harmonizaciju prava na nivou EU, korišćenjem prevashodno uredbi i direktiva, dok su oblasti navedene u drugom i trećem stubu bile najčešće prepuštene međuvladinoj saradnji pod okvirom EU.

Mastrihtski Ugovor o Evropskoj uniji (skraćeno: UEU) u svom Naslovu VI. "Odredbe o saradnji u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova", tačnije u čl. K. 1. 6., kaže da "radi ostvarivanja ciljeva Unije, a naročito slobode kretanja lica i bez štete u odnosu na ovlaštenja Evropske zajednice, države članice smatraju, između ostalog, sljedeće oblasti stvarima od zajedničkog interesa: (...) pravosudnu saradnju u građanskim predmetima". U oblastima od zajedničkog interesa države članice su dobile širu nadležnost za zajedničke nastupe i da za to stvaraju kolizionne norme i norme o međunarodnoj nadležnosti (dakle, različite od normi nacionalnih međunarodnih privatnih prava) u obliku multilateralnih konvencija. Članom K. 3. 2. Savjet, u oblastima od zajedničkog interesa, mogao je da izradi konvencije i da ih preporuči za usvajanje državama članicama, uz poštovanje njihovih ustavnih odredaba.

Rezultati ovih odredbi Mastrihtskog ugovora ogledaju se u izradi:

- Briselske konvencije o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim stvarima iz 1998. godine (poznata i kao "Briselska konvencija II.");
- Konvencije o dostavljanju sudskih i vansudskih dokumenata u građanskim i trgovinskim stvarima iz 1997. godine; te
- Konvencije o stečajnom postupku iz 1995. godine.

Prve dvije navedene konvencije nisu nikada stupile na snagu,¹⁴ dok posljednja nije čak ni potpisana. Komisija je zauzela stav da države članice nisu željenom

¹² Od stupanja na snagu Mastrihtskog ugovora Evropska ekonomska zajednica je preimenovana u Evropsku zajednicu (skraćeno: EZ).

¹³ Misita, N., *ibid*, str. 54.-60.

¹⁴ Varadi, T., Bordaš, B., Knežević, G. (2005) *Međunarodno privatno pravo*. Novi Sad: Forum, str. 59.

brzinom prihvatale prijedloge konvencija, te je napredak u području pravosudne saradnje u građanskim predmetima ocijenjen kao evidentno spor.¹⁵ Neophodnost premještanja materije pravosudne saradnje u građanskim predmetima u komunitarni stub nikada nije bila očiglednija, te već naredni revizioni ugovor - Amsterdamski ugovor donosi prekretnicu u razvoju međunarodnog privatnog prava u EU.

4. Amsterdamski ugovor

Stupanjem na snagu Amsterdamskog ugovora počinje proces komunitarizacije¹⁶ međunarodnog privatnog prava u EU. Materija pravosudne saradnje u građanskim predmetima biva prebačena iz trećeg (međuvladinog) u prvi (komunitarni) stub, čime je Evropska zajednica dobila ustavnu normu za donošenje propisa iz oblasti međunarodnog privatnog prava koji bi imali nadnacionalni karakter.¹⁷ Tu nalazimo i jezičko opravdanje termina "komunitarizacija", od francuske riječi *communauté*, a koja nalazi svoje utemeljenje upravo u činjenici da je materija pravosudne saradnje u građanskim predmetima postala dijelom prvog, komunitarnog stuba EU. Izraz "komunitarni instrumenti" u tom kontekstu, odnosi se na sve akte sekundarnog prava (uredbe, direktive, odluke, itd.) koje je donijela EU u oblasti međunarodnog privatnog prava, po stupanju na snagu Amsterdamskog ugovora.

¹⁵ Bouček V. (2003), *ibid*, str. 750.-751.

¹⁶ Sve do stupanja na snagu Amsterdamskog ugovora 1999. godine, materija međunarodnog privatnog prava nije bila u nadležnosti institucija Zajednice, odnosno postmastrihtskog prvog stuba - u okviru koga je bilo moguće donositi uredbe, direktive, odluke i dr., dakle sekundarno pravo. Međutim, te 1999. god., materija pravosudne saradnje u građanskim predmetima biva prebačena iz trećeg (međuvladinog) u prvi (komunitarni) stub, čime je Evropska zajednica dobila ovlašćujuću normu za donošenje propisa iz oblasti međunarodnog privatnog prava. Sa Ugovorom iz Amsterdama, Zajednica je dobila ovlašćujuću normu za donošenje sekundarnog prava iz oblasti međunarodnog privatnog prava, a svi ti doneseni propisi obuhvaćeni su zbirnim terminom *komunitarni propisi* ili *komunitarni instrumenti*. Dakle, komunitarizacija je shvaćena kao proces donošenja komunitarnog prava (prava EZ) od strane institucija Zajednice. Stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora, ukinuta je trostubna struktura EU, a materija koja je činila predlisabonski drugi i treći stub, prenesena je u nadležnost odlučivanja institucija EU, koja je, shodno čl. 47. Ugovora o funkcionisanju EU, dobila pravnu sposobnost. U tom kontekstu, termini *Zajednica* i *komunitarizacija* se mogu već smatrati istorijskim. Stoga bi za propise donesene nakon 1. decembra 2009. god., odnosno stupanja na snagu Lisabonskog ugovora, ispravnije bilo upotrebljavati termin *unijski* ili *propisi EU*.

¹⁷ Čolović, V. (2009) *Saradnja sudova i drugih organa u građanskim stvarima u pravu Evropske unije*. Beograd: Institut za uporedno pravo i Mladi pravnici Srbije, str. 13.

Dugo vremena, uprkos značaju pravne sigurnosti u trgovinskom odnosima u EU, inicijativa za približavanje međunarodnog privatnog prava ostala je u suštini stvar međuvladinih pregovora, u kontekstu saradnje država članica EU. To je značilo nepostojanje centralizovane agende za približavanje međunarodnog privatnog prava i da države članice, ograničene u nekoj mjeri širim političkim interesima, mogu produžavati pregovore i izazvati kašnjenja ratifikacija, a samim time i stupanje na snagu instrumenata međunarodnog privatnog prava u EU. Konvencija Brisel I. iz 1968. godine predstavlja jedan od instrumenata ove ere. Npr., ona sve do 1982. godine nije bila primjenljiva u Velikoj Britaniji. Slično tome, i druga evropska konvencija - Rimska konvencija, koja usklađuje mjerodavno pravo za ugovorne odnose, iako potpisana 1980. godine, stupila je na snagu tek jedanaest godina kasnije. Međutim, 1. maja 1999. godine, pejzaž međunarodnog privatnog prava se dramatično promijenio u EU, stupanjem na snagu Ugovora iz Amsterdama (inače potpisanog 2. oktobra 1997. god.¹⁸). Amsterdamski ugovor je pružio nadležnost Zajednici da preduzme mjere u oblasti međunarodnog privatnog prava koje su neophodne za uspješno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta. Evropska komisija je usvojila veoma široku interpretaciju novih odredbi Ugovora o Evropskoj zajednici (skraćeno: UEZ) i Zajednici su stavljena na raspolaganje nova ovlaštenja za donošenje impresivnog broja uredbi i direktiva u vrlo kratkom vremenskom periodu, prevashodno u oblasti uzajamnog priznanja i izvršenja presuda, saradnje između država članica povodom pristupa pravdi i ujednačavanja pravila o izboru prava u velikom broju pravnih oblasti. Kao rezultat komunitarizacije međunarodnog privatnog prava, nakon stupanja na snagu Amsterdamskog ugovora napuštena je metoda mađuvladine saradnje donošenjem konvencija,¹⁹ a nastalo je stvaranje instrumenata međunarodnog privatnog prava u EU, sa nejasnoćama u pogledu strukture instrumenata, uniformne terminologije, jasne metodologije i jedinstvenosti pristupa. Ipak, fragmentarni pristup u tom trenutku može se opravdati činjenicom da su komunitarizovani instrumenti međunarodnog privatnog prava bili balans između ispunjavanja evropskih ciljeva i postizanja kombinacije *civil law* i *common law* pravne tradicije u ovoj oblasti.²⁰ Nastojanje Unije za prvenstvenom unifikacijom međunarodnog privatnog i procesnog prava

¹⁸ Potpisan od strane Francuske, Njemačke, Italije, Holandije, Belgije, Luksemburga, Velike Britanije, Irske, Danske, Grčke, Španije, Portugalije, Austrije, Švedske i Finske.

¹⁹ Vukadinović, R. (2001) Pravo Evropske unije. Beograd: "Megatrend" univerzitet primenjenih nauka, str. 28.

²⁰ Fiorini, A. (2008) "The Codification of Private International Law in Europe: Could the Community Learn from the Experience of Mixed Jurisdictions?", Tulane European and Civil Law Forum, New Orleans, Vol. 23, str. 7.-8.

treba tražiti u činjenici da ove pravne oblasti sadržavaju inostrani element koji je relevantan iz perspektive uspješnog funkcionisanja unutrašnjeg tržišta.²¹ Amsterdamski ugovor izjednačava tretman materije međunarodnog privatnog prava sa ostalim oblastima komunitarnog prava, dok propisi kojim se reguliše ova materija postaju sastavni dio *acquis communautaire*.²²

Amsterdamska verzija UEZ,²³ materiju međunarodnog privatnog prava reguliše u Dijelu III. „Politike Zajednice“, Naslovu IV. „Vize, azil, imigracija i ostale politike koje se odnose na slobodno kretanje lica“. Član 61. UEZ ovlašćuje Savjet da, s ciljem uspostavljanja prostora slobode, bezbjednosti i pravde, između ostalog, donosi mjere u oblasti pravosudne saradnje u građanskim predmetima²⁴ u skladu sa čl. 65. UEZ. koji konkretizuje pravce djelovanja.

Tako, prema odredbama čl. 65. UEZ, mjere u oblasti pravosudne saradnje u građanskim predmetima koje imaju prekogranične posljedice i koje se usvajaju po proceduri predviđenoj u članu 67. UEZ,²⁵ u mjeri koja je neophodna da se osigura uspješno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta, obuhvataju:

- poboljšanje i pojednostavljenje sistema prekograničnog dostavljanja sudskih i vansudskih akata, saradnju u oblasti pribavljanja dokaza i mjere kojima se uređuje priznanje i izvršenje presuda u građanskim i trgovačkim predmetima, uključujući i slučajeve vansudskih odluka;

²¹ Rolland, W. (2011) "Uticao komunitarnog prava na nacionalna prava", Nova pravna revija, Sarajevo, br. 2/2011, str. 13.

²² Jeličić, B. (2011) „Neki aspekti položaja privatnog prava u EU u dosadašnjem razvoju komunitarnog prava“, Strani pravni život, Beograd, br. 2/2011, str. 244.

²³ Tekst Amsterdamskog ugovora na srpskom jeziku dostupan u: Lopandić, D. (2003) Osnivački ugovori Evropske unije. Beograd: Kancelarija za pridruživanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji, Evropski pokret u Srbiji i Republičko ministarstvo za ekonomske veze sa inostranstvom.

²⁴ Čl. 65. st. 1. tačka c. UEZ.

²⁵ Postupak donošenja mjera na osnovu ovlašćenja iz Naslova IV. regulisan je pomenutim članom 67. UEZ, gdje se kaže da u toku prelaznog perioda od pet godina nakon stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama (dakle, od 1. maja 1999.), Savjet donosi odluke jednoglasno na prijedlog Komisije ili na inicijativu države članice i nakon konsultovanja Evropskog parlamenta. Nakon perioda od pet godina (koji je protekao 1. maja 2004.), Savjet donosi odluke na prijedlog Komisije, a Komisija će razmotriti svaki zahtjev neke države članice da podnese prijedlog Savjetu. Takođe, ostavljena je mogućnost Savjetu da, po postupku jednoglasnog odlučivanja, nakon konsultovanja Evropskog parlamenta, donese odluku kojom se odredbe o proceduri iz člana 251. UEZ (procedura usvajanja propisa kvalifikovanom većinom od strane Savjeta) primjenjuju na sve ili neke oblasti koje obuhvata Naslova IV., kao i odluku o prilagođavanju nadležnosti Suda EU.

- unapređenje usklađenosti pravila država članica koja se primjenjuju na sukob zakona i sukob nadležnosti;
- eliminisanje prepreka, ukoliko je potrebno, za uspješno odvijanje građanskih postupaka, podsticanjem usklađenosti pravila o građanskom postupku koja važe u državama članicama.

U vezi sa ovim rješenjima, nameću se tri pitanja. Prvo pitanje se odnosi na određivanje pravnih instrumenata. Član 65. UEZ koristi termin "mjere". Ovaj termin se često spominje u UEZ i odnosi se na različite pravne instrumente, kako obavezujuće (uredbe, direktive, odluke) tako i na neobavezujuće (rezolucije, preporuke). Na osnovu ove odredbe UEZ jasno je da konvencije ne mogu biti zaključene pozivajući se na čl. 65. UEZ. Zaključak da se radi o obavezujućim mjerama daje čl. 68. st. 1. UEZ,²⁶ koji daje ovlašćenje vrhovnoj nacionalnoj pravosudnoj instanci da Evropskom sudu uputi zahtjev za preliminarno odlučivanje o tumačenju ili valjanosti akta Zajednice donesenog na osnovu odredbi Naslova IV., a radi donošenja konačne presude pred nacionalnim sudom, te da, nedvosmisleno čl. 230. UEZ²⁷ daje ovlašćenje Sudu pravde EU da kontroliše zakonitost akata institucija EU, osim onih koje imaju karakter preporuke ili mišljenja, dakle neobavezujućih akata. Drugo, vrsta mjere varira u zavisnosti od toga da li one potpadaju pod osnov čl. 65. tač. (a), (b) ili (c). Dok tačka (a) govori o "poboljšanju i pojednostavljivanju", mjere preduzete pod tačkom (b) moraju da se bave "unapređenjem usklađenosti" i, konačno, tačka (c) govori o "eliminisanju prepreka" uz dodatak "ako to bude neophodno za unapređenje usklađenosti". Treće, zanimljiv je i odnos između čl. 65. i čl. 293. UEZ (bivši čl. 220. UEEZ). Uprkos prenosu ovlašćenja sa trećeg u prvi stub, odredba bivšeg čl. 220. UEEZ osim numeričke, nije doživjela druge promjene. Države članice i dalje imaju mogućnost da zaključe ugovore jedna s drugom, kao što je to bio slučaj sa Konvencijom o nadležnosti i izvršenju presuda u građanskim i trgovačkim predmetima iz 1968. i Konvencijom o mjerodavnom pravu za ugovorne obaveze iz 1980., gdje nacionalni parlamenti imaju moć da odlučuju o pravnoj sudbini te konvencije kroz čin ratifikacije.²⁸ Imajući u vidu da je materija regulisanja međunarodnog privatnog prava ipak prepuštena u nadležnost institucija EU kroz formulaciju čl. 65. UEZ, treba sma-

²⁶ Inače, član 293. UEZ je ukinut stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora.

²⁷ Sadašnji čl. 263. UFEU.

²⁸ Boele-Woelki, K. (2000) "Unification and Harmonization of Private International Law in Europe", str. 63-65. u: J. Basedow et al. (ur.): *Private Law in the International Arena, From National Conflict Rules Towards Harmonization and Unification - Liber Amicorum Kurt Siehr*. The Hague. T.M.C. Asser Press.

trati da je odredba čl. 293. UEZ postala nepotrebna i prevaziđena.²⁹ U prilog ovoj tezi govori činjenica da više niti jedna međuvladina konvencija, po stupanju na snagu Amsterdamskog ugovora, nije zaključena pozivajući se na čl. 293. UEZ. Uostalom, sam cilj transfera materije pravosudne saradnje u građanskim predmetima iz trećeg u prvi stub i stvaranje evropskog prostora izvršavanja odluka je omogućavanje pojedincima i privrednicima da pristupe sudu pojedine države, jednako lako kao što pristupaju sudu svoje države.³⁰ Nameće se zaključak da je domašaj čl. 65. UEZ ograničen sa dva faktora: prvi je prekogranični karakter građanskopravnog odnosa, a drugi neophodnost same mjere za uspješno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta.³¹

Čl. 68. UEZ regulisao je pitanje nadležnosti Evropskog suda povodom mjera donesenih u okviru Naslova IV. Čl. 234. UEZ određena je bila nadležnost Evropskog suda da donosi odluke o prethodnim pitanjima u vezi tumačenja UEU i UEZ, valjanosti i tumačenja akata koje su donijeli organi Zajednice i Evropska centralna banka, kao i za tumačenje statuta tijela koja su osnovana aktom Savjeta, ako to statuti tijela predviđaju. Kad se takvo prethodno pitanje postavi pred nekim sudom države članice, taj sud može, ako smatra da je odluka o tome potrebna za donošenje njegove presude, da zatraži od Evropskog suda da odluči o tom pitanju. Kada se takvo pitanje postavi pred nacionalnim sudom čije odluke ne podliježu pravnom lijeku unutrašnjeg prava, ovaj sud je u obavezi da zatraži prethodno mišljenje Evropskog suda. Čl. 68. UEZ je određivao da se čl. 234. UEZ primjenjuje na odredbe sadržane u Naslovu IV., pod sljedećim okolnostima i uslovima: kada se pitanje tumačenja Naslova IV. ili valjanosti ili tumačenja akata organa Zajednice zasnovanih na Naslovu IV. pokrene u nekom postupku pred nacionalnim pravosudnim organom, čija odluka ne podliježe pravnom lijeku po unutrašnjem pravu, onda taj pravosudni organ podnosi Evropskom sudu prijedlog za donošenje prethodne odluke, ukoliko smatra da je takva odluka u predmetnom pitanju neophodna, kako bi se donijela presuda.

Posljednja, ali ništa manje interesantna, je i pravna norma sadržana u čl. 300. UEZ. Naime, tim članom se ovlašćuje Savjet da, na preporuku Komisije, kvalifikovanom većinom zaključuje sporazume između Zajednice i jedne ili više drža-

²⁹ Stone, P. (2006) *EU Private International Law: Harmonization of Laws*. Cheltenham – Northampton: Edward Elgar Publishing, str. 5.

³⁰ Cashin-Ritaine, E. (2006) „Harmonising European Private International Law: A Replay of Hannibal's Crossing of the Alps?“, *International Journal of Legal Information*, Cornell, Vol. 34 - br. 2., str. 421.

³¹ Bettlem, G., Hondius, E. (2001) „European Private Law after the Treaty of Amsterdam“, *European Review of Private Law*, Alphen aan der Rijn, br. 1, str. 10.

va ili međunarodnih organizacija u slučajevima kada UEZ predviđa zaključenje takvog sporazuma. Nesporna su i prethodna objašnjenja odredbi UEZ, koja se odnose na način donošenja sekundarnih propisa Zajednice, posebno uredbi, te je vrlo jasno da one stvaraju jedinstveni pravni poredak Zajednice u oblasti međunarodnog privatnog prava.

Problem? Ako one stvaraju jedinstveni pravni poredak Zajednice, da li je moguće da države članice samostalno, svaka za sebe, zaključuju međunarodne ugovore i konvencije koji regulišu istu materiju kao i tekst neke uredbe EZ?

Refleksija unutrašnje nadležnosti EZ, u donošenju komunitarnih mjera u skladu sa ciljevima određenim UEU i UEZ na vanjsku nadležnost EZ, ogleda se u mogućnosti Zajednice da paralelno donosi istovrsne vanjske mjere,³² odnosno pristupa konvencijama i zaključivanju sporazuma. Jednom riječju, nadležnosti EZ da reguliše unutrašnje tržište komplementira i njena vanjska nadležnost.³³ Takvo pravilo potvrdio je i Evropski sud u slučaju *ERTA*³⁴ s početka sedamdesetih godina prošlog vijeka, zauzimajući stav da "svaki put kada Zajednica, u težnji da sprovede neku zajedničku politiku predviđenu ugovorom, usvoji odredbe kojima se ustanovljavaju zajednička pravila, bez obzira na to kakav oblik ona imala, države članice više nemaju pravo da, postupajući individualno ili, čak kolektivno preuzimaju obaveze prema trećim državama".

Odgovor na ovo pitanje, što se tiče oblasti međunarodnog privatnog prava, dao je Evropski sud u slučaju *Luganska konvencija*.³⁵ Pozivajući se na čl. 300. st. 6. UEZ³⁶ od Evropskog suda je zatraženo mišljenje da li potpisnice nove Luganske konvencije mogu biti države članice EU ili pak Zajednica, s obzirom da je materiju koja uređuje nadležnost i priznanje i izvršenje odluka u građanskim i trgovinskim predmetima, jedinstveno, u formi uredbe, u međuvremenu regulisano Uredbom Savjeta (EZ) br. 44/2001 od 22. decembra 2000., o nadležnosti, priznanju i

³² Alihodžić, J. (2010) "Uticao vanjske nadležnosti Evropske unije na sklapanje međunarodnih ugovora država članica u oblasti međunarodnog privatnog prava - osvrt na Uredbu EZ br. 664/2009 i njen značaj za BiH", *Anali Pravnog fakulteta u Zenici*, Zenica, br. 6, str. 77.

³³ Bouček, V. (2008), *ibid*, str. 7.

³⁴ 22/70 *Commission of the European Communities v. Council of the European Communities*. - *European Agreement on Road Transport* [1971] ECR 263.

³⁵ *Opinion 1/03 pursuant to Article 300(6) EC, Competence of the Community to conclude the new Lugano Convention on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters* [2006] ECR I-1145, dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62003V0001:EN:HTML>.

³⁶ "Savjet i Komisija mogu tražiti od Evropskog suda mišljenje o usklađenosti prijedloga nekog sporazuma sa odredbama ovog Ugovora (...)" (op.a. UEZ).

izvršenju odluka u građanskim i trgovinskim predmetima³⁷ (Uredba Brisel I.). Sud je u svom Mišljenju br. 1/03 od 07. februara 2007. god., u pomenutom slučaju stao na stanovištu da Uredba Brisel I., u materiji nadležnosti i priznanja i izvršenja odluka u građanskim i trgovinskim predmetima stvara "jedan sveobuhvatan i koherentan sistem", koji ne vrijedi samo u odnosima država članica, nego i u odnosima između države članice prema trećim zemljama. Time je ovlaštenje za zaključivanje nove Luganske konvencije potvrđeno kao isključiva nadležnost Zajednice. Lančana reakcija Zajednice, kao posljedica mišljenja Evropskog suda u slučaju nove Luganske konvencij, bio je i čin pristupanja EZ Haškoj konferenciji za međunarodno privatno pravo 2007. godine.³⁸

Ugovor iz Amsterdama je nažalost doveo i do onoga što se naziva "Evropom na dvije brzine" (fra. *Europa à deux vitesses*, eng. *multi-speed*) zbog položaja koji Danska, Irska i Velika Britanija imaju u procesu komunitarizacije međunarodnog privatnog prava. Irska i Velika Britanija obje imaju mogućnost učestvovanja u procesu donošenja i primjene instrumenata komunitarizacije pomoću *opt-in* klauzule koju uglavnom koriste, što znači da samo Danska istinski ostaje iza u procesu stvaranja komunitarizovanog međunarodnog privatnog prava. Razlog? Protokol br. 5 o položaju Danske uz UEU i UEZ isključuje (*opt-out*) iz polja primjene na teritoriji Danske odredbe Naslova IV. "Vize, azil, imigracija i ostale politike koje se odnose na slobodno kretanje lica", što dokazuje koliko je teško donijeti unifikovano rješenje na nivou cijele EU uslijed različitih pravnih tradicija država članica.³⁹ Ovakvo stanje stvari zadržalo se i sa stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora.

Pravno-politički program ostvarenja novoformirane nadležnosti EZ u oblasti pravosudne saradnje u građanskim predmetima sa prekograničnim posljedicama, otjelotvoren pod nazivom "Bečki akcioni plan", objašnjen je u poglavlju koje slijedi, a na ovom mjestu samo napomena da su za vrijeme faze razvoja međunarodnog privatnog prava u EU implicirane Amsterdamskim ugovorom (op.a.

³⁷ Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, Official

1999.-2009.), usvojeni su sljedeći instrumenti komunitarizovanog međunarodnog privatnog prava:

- Uredba Savjeta (EZ) br. 1346/2000 od 29. maja 2000. godine o stečajnom postupku;
- Uredba Savjeta (EZ) br. 1347/2000 od 29. maja 2000. godine o nadležnosti i o priznanju i izvršenju presuda u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti za zajedničku djecu oba bračna partnera (Brisel II.);
- Uredba Savjeta (EZ) br. 1348/2000 od 29. maja 2000. godine o dostavljanju u državama članicama sudskih i vansudskih dokumenata u građanskim i trgovinskim predmetima;
- Uredba Savjeta (EZ) br. 44/2001 od 22. decembra 2001. godine o nadležnosti i o priznanju i izvršenju presuda u građanskim i trgovinskim predmetima (Brisel I.);
- Uredba Savjeta (EZ) br. 1206/2001 od 28. maja 2001. godine o saradnji između sudova u pribavljanju dokaza u građanskim i trgovinskim predmetima;
- Direktiva 2002/8/EZ Savjeta od 27. januara 2003. godine o poboljšanju pristupa sudovima u prekograničnim sporovima, kojom se određuju minimalna zajednička pravila za pravnu pomoć;
- Uredba Savjeta (EZ) br. 2201/2003 od 27. novembra 2003. godine o nadležnosti i o priznanju i izvršenju presuda u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti, kojom se ukida Uredba Savjeta (EZ) br. 1347/2000 (Brisel II. bis);
- Uredba Evropskog parlamenta i Savjeta (EZ) br. 805/2004 od 21. aprila 2004. godine o stvaranju evropskog izvršnog naloga za nesporna potraživanja;
- Uredba Evropskog parlamenta i Savjeta (EZ) br. 1896/2006 od 12. decembra 2006. godine o ustanovljenju postupka koji se odnosi na evropski platni nalog;
- Uredba Evropskog parlamenta i Savjeta (EZ) br. 864/2007 od 11. jula 2007. godine o mjerodavnom pravu za vanugovorne obaveze (Rim II.);
- Uredba Evropskog parlamenta i Savjeta (EZ) br. 861/2007 od 11. jula 2007. godine o ustanovljenju evropskog postupka za potraživanja male vrijednosti;

- Uredba Evropskog parlamenta i Savjeta (EZ) br. 1393/2007 o dostavljanju u državama članicama sudskih i vansudskih dokumenata u građanskim i trgovačkim predmetima i o ukidanju Uredbe br. 1348/2000;
- Direktiva 2008/52/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 21. maja 2008. godine o određenim aspektima medijacije u građanskim i trgovinskim predmetima;
- Uredba Evropskog parlamenta i Savjeta (EZ) br. 593/2008 o mjerodavnom pravu za ugovorne obaveze (Rim I.);
- Uredba Savjeta (EZ) br. 4/2009 o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i izvršenju presuda, i o saradnji u materiji koja se odnosi na obaveze izdržavanja.

5. Bečki akcioni plan iz 1998. godine: Implementacija odredbi Amsterdamskog ugovora o stvaranju prostora slobode, bezbjednosti i pravde

Akcioni plan Savjeta i Komisije od 3. decembra 1998. godine o najboljem načinu implementacije odredbi Amsterdamskog ugovora o stvaranju prostora slobode, bezbjednosti i pravde,⁴⁰ poznat i kao Bečki akcioni plan iz 1998. godine, definisao je prioritetne ciljeve i utvrđivao raspored mjera implementacije odredbi Amsterdamskog ugovora za period od pet godina (1999.-2004.) neophodnih za stvaranje prostora slobode, bezbjednosti i pravde. Izradu plana tražilo je britansko predsjedništvo EU za vrijeme samita Evropskog savjeta u Kardifu juna 1998., dok je sam tekst Akcionog plana, na prijedlog Komisije, usvojio Savjet 3. decembra 1998., a potom uputio na očitovanje Evropskom savjetu na samitu u Beču tog istog mjeseca.

Na osnovu Naslova IV. UEZ i Naslova VI. UEU, Plan je pružao koherentan okvir za razvoj unijskih akcija, uz istovremeno garantovanje čvršće saradnje sa Evropskim sudom i Evropskim parlamentom. Svrha Bečkog akcionog plana bila je da se obezbijedi slobodno kretanje lica dok u isto vrijeme garantuje njihovu sigurnost u borbi protiv kriminala. Plan je imao za cilj da promoviše saradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova, ne samo unutar EU, nego i u državama koje su se željele pridružiti Uniji.

⁴⁷ *Ibid.*, zaključak br. 30. st. 1.

⁴⁸ *Ibid.*, zaključak br. 31.

Iz perspektive teme ovog rada, Plan je izuzetno značajan jer je definisao koje su to mjere i akcije neophodne za stvaranje jedinstvenog prostora pravde. Bečki akcioni plan je konstatovao da, uprkos razlikama, između država članica, cilj Unije je da garantuje evropskim građanima jednak pristup pravdi i da se promoviše saradnja između pravosudnih organa. U građanskim predmetima, pravosudna saradnja treba da bude usmjerena na pojednostavljenje okruženja za evropske građane jer je pravosudna saradnja u građanskim predmetima od suštinskog značaja za jedinstveni prostor pravde. Pravila o sukobu zakona ili nadležnosti trebala su biti izmijenjena i dopunjena, posebno u pogledu ugovornih i vanugovornih obaveza, razvoda braka, bračnog režima i nasljeđivanja, dok su pravila o posredovanju (medijaciji) trebala da budu razvijena, posebno za konflikte u porodici.

Političke posljedice Bečkog akcionog plana su jasne: kao prioritet stvaranja komunitarnih instrumenata, definisana je oblast obligacionopravnih odnosa, kako ugovornih tako i vanugovornih. Dat je impuls za rad i na unifikaciji pravila u dvije vrlo osjetljive oblasti: porodičnom i nasljednom pravu. Ipak, realizacija ovog plana, bar što se tiče nasljednog prava i nekih oblasti porodičnog prava stoji na čekanju i dan-danas.

6. Zaključci Evropskog savjeta u Tampereu 1999. godine: Prekretnica ka stvaranju Unije slobode, bezbjednosti i pravde

Nesporna je činjenica da sa stupanjem na snagu Amsterdamskog ugovora počinje faza sveopšte komunitarizacije međunarodnog privatnog prava u EU. Međutim, sam fakt da Amsterdamski ugovor sadrži odredbe o pravosudnoj saradnji u prekograničnim predmetima, nije značio i automatski početak rada na komunitarizaciji međunarodnog privatnog prava u EU. Kao i u brojnim drugim slučajevima, očekivala se i politička odluka "sa vrha", tačnije Evropskog savjeta kao skupa šefova država i vlada članica Unije. Zeleno svjetlo za početak rada na oblikovanju EU kao prostora slobode, bezbjednosti i pravde, dobijeno je na sastanku Evropskog savjeta u Tampereu 15. i 16. oktobra 1999. godine za vrijeme finskog predsjedavanja EU. U formi zaključaka,⁴¹ Evropski savjet je stavio na vrh političke agende iznalaženje mehanizama za realizaciju odredbi Amsterdamskog

⁴⁹ Zaključci br. 32. i 33., st. 1.-3. sastanka Evropskog savjeta u Tampereu.

⁵⁰ Meškić, Z. (2009) „Harmonizacija Evropskog potrošačkog prava – Zelena knjiga 2007.

ugovora koje se odnose na stvaranje jedinstvenog prostora slobode, bezbjednosti i pravde.

Evropski savjet je utvrdio da su evropske integracije, od samog početka, čvrsto ukorijenjene u zajedničkoj posvećenosti slobodi zasnovanoj na ljudskim pravima, demokratskim institucijama i vladavini prava. Te zajedničke vrijednosti su se dokazale neophodnim za obezbjeđivanje mira i prosperiteta u razvoju Evropske unije. One su takođe poslužile kao kamen temeljac za proširenje Unije.⁴² Evropska unija je već bila uspostavila za svoje građane glavne "sastojke" zajedničke oblasti prosperiteta i mira: jedinstveno tržište, ekonomsku i monetarnu uniju, kao i sposobnost da se nosi sa globalnim političkim i ekonomskim izazovima. Izazov Amsterdamskog ugovora je bio da se obezbijedi uživanje sloboda, što uključuje i pravo na slobodno kretanje unutar Unije, svima u uslovima bezbjednosti i pravde. Konstatovano je da je to projekat koji nailazi na čestu zabrinutost građana i koji ima direktan uticaj na njihov svakodnevni život.⁴³

Čitavo jedno poglavlje zaključaka Evropskog savjeta nazvano je "Pravi evropski prostor pravde",⁴⁴ i u njemu su sadržani politički podsticaji za unifikaciju zakonodavstva koje uređuje pitanje privatnopravnih odnosa sa međunarodnim elementom. Evropski savjet je stao na stanovištu da u istinskom evropskom prostoru pravde, pojedince i preduzeća ne bi trebalo spriječiti ili obeshabriti da ostvare svoja prava zbog nekompatibilnosti ili kompleksnosti pravnih i administrativnih sistema u državama članicama.⁴⁵ U okviru dijela poglavlja koje se odnosilo na bolji pristup pravdi u EU, Evropski savjet je pozvao Komisiju, da u saradnji sa ostalim relevantnim forumima, kao što su Savjet Evrope, pokrene informativnu kampanju i da objavi odgovarajuća "uputstva" o pravosudnoj saradnji u okviru Unije i u pravnim sistemima država članica. On je takođe pozvao na uspostavljanje lako pristupačnog informacionog sistema koji će biti održavan i od strane mreže nacionalnih nadležnih organa.⁴⁶

Evropski savjet je pozvao i Savjet ministara EU da, na osnovu prijedloga Komisije, uspostavi minimalne standarde koji osiguravaju adekvatan nivo pravne pomoći u prekograničnim slučajevima širom Unije, kao i posebna zajednička procesna pravila za pojednostavljeno i ubrzano rješavanje prekograničnih sporova u malim potrošačkim i trgovinskim potraživanjima, kao i potraživanjima iz obaveza

godine i Nacrt Zajedničkog referentnog okvira", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split, Vol. 46 - br. 3., str. 543.

⁵¹ Zaključak br. 38. sastanka Evropskog savjeta u Tampereu.

⁵² *Ibid.*, zaključak br. 39.

⁵³ N.Misita, 83.

izdržavanja, kao i nespornih potraživanja.⁴⁷ Takvi minimalni standardi treba da se podese na višejezičkim obrascima ili dokumentima koji će da se koriste u prekograničnim sudskim slučajevima širom Unije. Takvi dokumenti ili obrasci trebaju da budu opšteprihvaćeni kao važeći dokumenti u svim pravnim postupcima u Uniji.⁴⁸

Potpoglavlje koje se odnosi na međusobno priznavanje sudskih odluka, poziva na poboljšanje mehanizama međusobnog priznavanja sudskih odluka i presuda i neophodno približavanje zakonodavstva koje bi olakšalo saradnju između vlasti i sudsku zaštitu individualnih prava. Evropski savjet je stoga podržao princip međusobnog priznavanja koji, po mišljenju Evropskog savjeta, treba da postane kamen temeljac pravosudne saradnje u građanskim i krivičnim predmetima unutar Unije. Taj princip treba primijeniti na sudske i na druge odluke pravosudnih organa. U građanskim predmetima, Evropski savjet je pozvao Komisiju da napravi prijedlog za dalje smanjenje intermedijarnih mjera koje su još uvijek potrebne da se omogući priznanje i izvršenje odluke ili presude u zamoljenoj državi. Kao prvi korak, takve procedure treba da budu ukinute za sporove u pogledu malih potrošačkih ili trgovinskih potraživanja i u presudama u oblasti porodičnog spora (npr. za potraživanja proistekla iz obaveza izdržavanja). Takve odluke trebaju biti automatski priznate u cijeloj Uniji, bez ikakvih prelaznih postupka ili razloga za odbijanje izvršenja.⁴⁹

Dio koji je interesantan za temu ovog rada odnosio se i na zaključke Evropskog savjeta koji se odnose na veću konvergenciju građanskog prava.⁵⁰ Naime, Evropski savjet je pozvao Savjet ministara i Komisiju da pripreme novo procesno zakonodavstvo u prekograničnim slučajevima, posebno na onim elementima koji su neophodni da se uspostavi nesmetana pravosudna saradnja i poboljšan pristup pravu, kao npr. u privremenim mjerama, uzimanju dokaza, nalogima za uplatu novca i rokova.⁵¹ Što se tiče materijalnog prava, zahtijevala se opšta studija o potrebi da se približe zakoni država članica u građanskim predmetima u cilju otklanjanja prepreka za uspješno odvijanje parničnih postupaka.⁵²

⁵⁴ Pri tome odstupajući od roka postavljenog prelaznim periodom od pet godina nakon stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama.

⁵⁵ Čl. 2. st. 4. Ugovora iz Nice o izmjeni Ugovora o Evropskoj uniji, Ugovorâ o osnivanju Evropskih zajednica i sa njima povezanih određenih akata.

⁵⁶ Bouček, V. (2008), *ibid*, str. 7.

⁵⁷ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 10 May 2005 - The Hague Programme: ten priorities for the next five years. The Partnership for European renewal in the field of Freedom, Security and Justice

Sve u svemu, zaključci Evropskog savjeta nedvosmisleno su predstavljali "vjetar u leđa" Komisiji i Savjetu da otpočinu sa obimnim poslovom na izradi instrumenata komunitarizacije međunarodnog privatnog prava u EU.

7. Ugovor iz Nice

Ugovor iz Nice o izmjeni Ugovora o Evropskoj uniji, Ugovorâ o osnivanju Evropskih zajednica i sa njima povezanih određenih akata, skraćeno, Ugovor iz Nice predstavlja jedan u nizu ugovora kojima su izmjenjene odredbe Osnivačkih ugovora EZ, odnosno EU. Potpisan je u francuskom mediteranskom gradu Nici 26. februara 2001. godine, dok je stupio na snagu 1. februara 2003. godine.⁵³

Sa aspekta teme ovog rada, odnosno intervencija u oblast međunarodnog privatnog prava, Ugovor iz Nice donio je jedan novitet – izmjenju pravila postupka donošenja mjera na osnovu ovlašćenja iz Naslova IV. UEZ. Amsterdamskim čl. 67. UEZ bilo je predviđeno da u toku prelaznog perioda od pet godina nakon stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama (dakle, od 1. maja 1999.), Savjet donosi odluke jednoglasno na prijedlog Komisije ili na inicijativu države članice i nakon konsultovanja Evropskog parlamenta. Nakon perioda od pet godina (koji je protekao 1. maja 2004.), Savjet donosi odluke na prijedlog Komisije, a Komisija će razmotriti svaki zahtjev neke države članice da podnese prijedlog Savjetu. Takođe, bila je ostavljena mogućnost Savjetu da, po postupku jednoglasnog odlučivanja, nakon konsultovanja Evropskog parlamenta, donese odluku kojom se odredbe o proceduri iz čl. 251. UEZ (procedura usvajanja propisa kvalifikovanom većinom od strane Savjeta) primjenjuju na sve ili neke oblasti koje obuhvata Naslova IV., kao i odluku o prilagođavanju nadležnosti Suda EU.

Ugovor iz Nice je čl. 67. UEZ dodao još jedan (op.a. posljednji!) stav, u kojem je ovlastio Savjet da u skladu sa postupkom saodlučivanja regulisanim čl. 251. UEZ usvaja⁵⁴ mjere navedene u čl. 65. UEZ sa izuzetkom dijelova koji se odnose na porodično pravo.⁵⁵ Nameće se zaključak da će se mjere iz oblasti porodičnog pravnih odnosa donositi jednoglasno od strane Savjeta,⁵⁶ što je pokazala i kasnija zakonodavna aktivnost EZ/EU.

COM(2005) 184 final, *Official Journal of the EU*, C 236 od 24.9.2005.

⁵³ Dostupno na: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/l16002_en.htm, pristupljeno: 1.6.2012.

⁵⁴ Council and Commission Action Plan implementing the Hague Programme on strengthening freedom, security and justice in the European Union, *Official Journal of the EU*, C 198 od 12.8.2005.

8. Haški program iz 2004. godine: jačanje prostora slobode, bezbjednosti i pravde

Haški program o prioritetima Unije za jačanje prostora slobode, bezbjednosti i pravde, usvojen je na samitu Evropskog savjeta 4. i 5. novembra 2004. godine u Hagu za vrijeme holandskog predsjedavanja EU. Program je sadržavao deset prioriternih oblasti u kojima Unija treba da djeluje u periodu od pet godina (2004.-2009.). Iz perspektive stvaranja međunarodnog privatnog prava EU, važna je jedna od prioriternih oblasti – pravi evropski prostor pravde.

Prvi dio Haškog programa sadržan je u Saopštenju Komisije Savjetu i Evropskom parlamentu od 10. maja 2005. god.,⁵⁷ koji definiše deset prioriternih oblasti djelovanja ka jačanju prostora slobode, bezbjednosti i pravde za period od pet godina (2004.-2009.). Deveta prioriterna oblast djelovanja odnosila se na stvaranje pravog evropskog prostora pravde. U toj oblasti podvučene su aktivnosti i stavovi Komisije preduzeti s ciljem stvaranja pomenutog pravog evropskog prostora pravde. Pa tako, Komisija smatra da pristup pravdi mora biti garantovan kako bi se presude sprovodile. Unija je pozvana da preduzme korake radi međusobnog povjerenja između država članica, tako što će pružiti minimalne procesne standarde, kao npr. zaštita prava na odbranu svakog lica. Što se tiče građanskopravnih pitanja, Komisija je istakla svoju fokusiranost na završetak vlastitog programa za uzajamno priznavanje sudskih odluka u građanskim i trgovinskim predmetima. U tom cilju, ona je inicirala konsultacije u vezi pitanja presuda o porodičnoj imovini, nasljeđivanju i testamentu sa ciljem izrade novih zakonskih prijedloga.⁵⁸

Haški program pratio je i odgovarajući akcioni plan za realizaciju ciljeva postavljenih programom. Akcioni plan Savjeta i Komisije iz 2005. god.,⁵⁹ predviđao je nekoliko mjera koje EU treba preduzeti sa ciljem stvaranja pravog evropskog prostora pravde, onako kako je to definisano devetim prioritetom Haškog programa, a kao krajnji datum određena je 2009. godina.

⁶⁰ Odjeljak 4. 3. Akcionog plana za implementaciju Haškog programa o jačanju prostora slobode, bezbjednosti i pravde, dostupan na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005XG0812%2801%29:EN:HTML>, pristupljeno: 1.6.2012.

⁶¹ Puni naziv: *Lisabonski ugovor o izmjenama Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o osnivanju Evropske zajednice*. Ugovor je potpisan 13. decembra 2007. god. Tekst ugovora dostupan u: Rudolf, D. (2009) (glavni ur.) "Lisabonski ugovor Evropske unije (2007.) Konsolidirani tekst Ugovora o Evropskoj uniji (Maastricht, 1992.). Konsolidirani tekst Ugovora o funkcioniranju Evropske unije (Rim, 1957.). Protokoli, prilozi i izjave.",

U oblasti pravosudne saradnje u građanskim predmetima, predviđeno je donošenje Zelene knjige o nasljeđivanju, Zelene knjige o sukobu zakona i nadležnosti u pitanjima razvoda braka (Rim III.), Prijedloga Uredbe o mjerodavnom pravu u pogledu ugovornih obaveza (Rim I.), Prijedloga Uredbe za sporove o malim potraživanjima, Prijedloga Uredbe o obavezama izdržavanja, usvajanje Uredbe Rim II. o pravu mjerodavnom za vanugovorne obaveze, donošenje propisa kojim se uspostavlja evropski platni nalog, usvajanje direktive o određenim aspektima medijacije u građanskim i trgovinskim predmetima, donošenje Zelene knjige o sukobu zakona u pitanjima bračnoimovinskog režima, uključujući i pitanje nadležnosti i međusobnog priznavanja odluka, Zelene knjige o neefikasnom sprovođenju sudskih odluka, Zelene knjige o minimalnim standardima za pojedine aspekte procesnog prava, izrada procjene mogućnosti završetka procesa koji ima za cilj ukidanje egzekviture, izrada Prijedloga za izmjenu Uredbe (EZ) br. 1348/2000 o dostavljanju sudskih i vansudskih dokumenata u građanskim i trgovinskim predmetima između država članica, podnošenje Izvještaja o funkcionisanju Evropske pravosudne mreže u građanskim i trgovinskim predmetima, Izvještaja o primjeni Uredbe Brisel I. i ako je potrebno, donošenje Prijedloga izmjene uredbe, podnošenje završnog izvještaja o istraživanju u oblasti evropskog ugovornog prava, uključujući i izrada Nacrta zajedničkog referentnog okvira u oblasti evropskog ugovornog prava, usvajanje Zajedničkog referentnog okvira (CFR) u oblasti evropskog ugovornog prava, donošenje prijedloga o zaključenju nove Luganske konvencije, donošenje prijedloga o zaključenju paralelnog sporazuma sa Danskom u vezi primjene Uredbe Brisel I. i Uredbe br. 1348/2000, zaključenje pregovora o Konvenciji o izboru foruma, pristupanje Unije Haškoj konferenciji za međunarodno privatno pravo, itd.⁶⁰

Dinamika realizacije ovakvog ambicioznog akcionog plana bila je usporena činjenicom da nije bilo lako pronaći rješenja koja su zadovoljavala interese i odražavala stanovišta sve rastuće Unije, a krajnji datum predviđen Haškim programom (2009. godina) ispostavio se suviše bliskim za postizanje konsenzusa oko donošenja EU legislative iz gore navedenih područja.

Adrias - Zbornik Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Zagreb-Split, br. 16/2009, str. 1.-417.

⁶² Ugovor o Evropskoj zajednici je s lisabonskim promjenama preimenovan u Ugovor o

9. Lisabonski ugovor

Stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora⁶¹ 1. decembra 2009. godine, radikalno se mijenja ustavna arhitektura EU. Prestaje da postoji dotadašnja trostubna struktura EU, a materija drugog i trećeg stuba se premješta u sistem odlučivanja unutar institucija EU. Sa pozornice nestaju i Evropske zajednice, a njihov (do tada jedini postojeći) pravni subjektivitet prelazi na "osnaženu" EU.

Sa aspekta međunarodnog privatnog prava to dovodi do nekoliko promjena. Postamsterdamski Naslov IV. "Vize, azil, imigracija i ostale politike koje se odnose na slobodno kretanje lica" UEZ i Naslov VI. "Policajska i sudska saradnja u krivičnim predmetima" UEU bivaju objedinjeni u Naslov V. "Prostor slobode, bezbjednosti i pravde" UFEU.^{62 63}

Sadržaj nekadašnjeg čl. 65. UEZ biva pretvoren u čl. 81. UFEU. Pomenutim članom, definisano je da Unija razvija pravosudnu saradnju u građanskim predmetima s prekograničnim učincima, na osnovu načela uzajamnog priznavanja presuda kao i odluka u vansudskim predmetima. Ta saradnja može da uključuje donošenje mjera za usklađivanje zakona i drugih propisa država članica.⁶⁴

Za potrebe razvoja pravosudne saradnje u građanskim predmetima Evropski parlament i Savjet djelujući u skladu sa redovnim zakonodavnim postupkom⁶⁵ mogu donositi mjere, naročito kad je to potrebno za nesmetano funkcionisanje unu-trašnjeg tržišta, a čiji je cilj osigurati:

- uzajamno priznavanje i izvršenje presuda, kao i odluka u vansudskim predmetima između država članica;
- prekograničnu dostavu sudskih i vansudskih dokumenata;

funkcionisanju EU (skraćeno: UFEU).

⁶³ Dougan, M. (2008) "The Treaty of Lisbon 2007: Winning minds, not hearts", *Common Market Law Review*, Alphen aan der Rijn, br. 45, str. 680.

⁶⁴ Čl. 81. st. 1. UFEU

⁶⁵ To je postupak u kojem, na prijedlog Komisije, Evropski parlament saodlučuje sa Savjetom, pri čemu Savjet odluke donosi većinom glasova. Čl. 65. st. 2. UFEU.

⁶⁶ Čl. 81. st. 2. UFEU.

⁶⁷ Alihodžić, J., *ibid*, str. 84.

⁶⁸ Čl. 81. st. 3. UFEU.

⁶⁹ The Stockholm Programme - An open and secure Europe serving and protecting citizens, *Official Journal of the EU*, C 115 od 4.5.2010.

⁷⁰ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 20 April

- spojivost pravila država članica koja se primjenjuju na sukob zakona i nadležnosti;
- saradnju u prikupljanju dokaza;
- efikasan pristup pravosuđu;
- uklanjanje prepreka za nesmetano odvijanje građanskih postupaka, ako je to potrebno promovisanjem usaglašenosti propisa o građanskom postupku koji se primjenjuju u državama članicama;
- razvoja alternativnih metoda rješavanja sporova;
- podršku za obuku sudija i sudskog osoblja.⁶⁶

Neki autori novitet u čl. 81. UFEU, termin "naročito kad je to potrebno za nesmetano funkcionisanje unutrašnjeg tržišta" tumače kao proširenje nadležnosti institucija EU za regulisanje međunarodnog privatnog prava, ne samo na države članice, nego i prema trećim državama.⁶⁷

U oblasti porodičnih odnosa, zadržan je mehanizam odlučivanja ustanovljen Ugovorom iz Nice. Tako, izuzimajući redovan zakonodavni postupak, Savjet utvrđuje mjere koje se odnose na porodično pravo sa prekograničnim efektima, djelujući u skladu sa posebnim zakonodavnim postupkom, gdje Savjet postupa jednoglasno nakon savjetovanja sa Evropskim parlamentom. Međutim, predviđen je i jedan izuzetak od pravila jednoglasnog odlučivanja Savjeta u porodičnim odnosima. Savjet može, na prijedlog Komisije, donijeti odluku kojom se utvrđuju oni aspekti porodičnog prava sa prekograničnim efektima koji mogu biti predmet akata donesenih u redovnom zakonodavnom postupku. Prijedlog odluke o tome donosi Savjet jednoglasno nakon savjetovanja sa Evropskim parlamentom. Takav prijedlog odluke se mora saopštiti nacionalnim parlamentima. Ako se nacionalni parlament usprotivi u roku od šest mjeseci od datuma prijema takvog saopštenja, odluka se ne donosi. Ako protivljenje izostane, Savjet može donijeti odluku.⁶⁸

Lisabonski ugovor zadržava rješenja koja je sadržavao Amsterdamski čl. 300. UEZ, u pogledu etabliranja vanjske nadležnosti EU za sklapanje ugovora i konvencija sa drugim državama i organizacijama, koji postaje čl. 188. N UFEU, a kako je značenje istog već objašnjeno u sklopu podnaslova koji govori o Amsterdamskom ugovoru, ovdje se izbjegava ponavljanje.

2010 – Delivering an area of freedom, security and justice for Europe's citizens – Action Plan Implementing the Stockholm Programme [COM(2010) 171 final – Not published in the Official Journal].

Imajući na umu da je Lisabonski ugovor još uvijek relativno "svjež" do sada bilježimo dvije donesene uredbe iz oblasti međunarodnog privatnog prava i to: Uredbu Savjeta (EU) br. 1259/2010 o provođenju pojačane saradnje u oblasti izbora mjerodavnog prava za razvod i rastavu braka od 20. decembra 2010. godine (Uredba Rim III.) i Uredbu Savjeta (EU) br. 650/2012 o o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i izvršenju odluka i autentičnih instrumenata u oblasti nasljeđivanja i o evropskom certifikatu o nasljeđivanju od 4. jula 2012. godine (Uredba Rim IV.).

10. Štokholmski program iz 2009. godine: Otvorena i bezbjedna Evropa koja služi i štiti svoje građane

Štokholmski program djelovanja u oblasti prostora slobode, bezbjednosti i pravde iz 2009. i 2010. god. čine zaključci samita Evropskog savjeta u Štokholmu⁶⁹ i prateći Akcioni plan⁷⁰ za realizaciju zaključaka. Njima se predviđaju ciljevi i mjere koje EU planira preduzeti u svrhu jačanja prostora slobode, bezbjednosti i pravde u interesu građana EU.

Evropski savjet je stao na stanovištu da evropski prostor pravde mora biti ostvaren u cijeloj EU. Pristup pravdi za građane mora biti olakšan, tako da se njihova prava bolje sprovode u okviru EU. Istovremeno, saradnja između pravosudnih organa i uzajamno priznavanje sudskih odluka u okviru EU mora se dalje razvijati, kako u građanskim tako i u krivičnim predmetima. U tom smislu, države članice Evropske unija trebalo bi da iskoriste mogućnosti e-pravde (tj. informacione i komunikacione tehnologije u oblasti pravosuđa), kao i da usvoje zajednička minimalna pravila s ciljem približavanja krivičnih i građanskih pravnih standarda, kao i jačanje međusobnog povjerenja institucija. EU takođe mora imati cilj da postigne koherentnost vlastitog sa međunarodnim pravnim poretkom u cilju stvaranja bezbjednog okruženja za pravnu interakciju sa državama nečlanicama.⁷¹

⁷¹ Preuzeto sa: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_civil_matters/jl0034_en.htm, 12.5.2012.

⁷² Preuzeto sa: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_civil_matters/jl0036_en.htm, 12.5.2012.

Akциони plan iz 2010. god. predviđa da, u cilju jačanja evropske pravosudne oblasti, Evropska unija donese mjere za dalje sprovođenje principa uzajamnog priznavanja. Komisija takođe namjerava da predloži novo zakonodavstvo o građanskim stvarima u oblasti razvoda, kao i da revidira legislativu koje se tiču odluka u građanskim i trgovinskim stvarima. Da bi princip uzajamnog priznavanja efikasno funkcionisao, Komisija planira preduzeti mjere za jačanje međusobnog povjerenja. U tom smislu, predviđaju se aktivnosti na razvoju zajedničkih minimalnih standarda kako u krivičnom tako i u građanskom pravu. Pored toga, da bi građani imali bolju korist od Evropske pravosudne oblasti, Komisija planira predložiti mjere za olakšavanje pristupa pravdi, posebno u pogledu zakonodavstva koje se odnose na građanski status i izvršenje presuda. Istovremeno, Komisija namjerava da poveća međunarodno prisustvo Evropske unije u oblasti građanskog i krivičnog prava, uglavnom kroz pregovaranje sporazuma i konvencija sa državama izvan Evropske unije.⁷²

11. Umjesto zaključka – Quo vadis Europa?

Proces unifikacije i harmonizacije međunarodnog privatnog prava u EU je ireverzibilan i kontinuitetan. Taj proces je odraz evolucionog napretka koje postiže Evropska unija, *sui generis* nadnacionalna struktura ekonomskog, političkog, pravnog, kulturnog, sociološkog i drugog povezivanja država Starog kontinenta. Međunarodno privatno pravo, kao grana prava, nije nepodložna promjenama. Stvaranjem unijskih instrumenata u ovoj oblasti, promjenjena je definicija međunarodnog privatnog prava u svom fundamentumu - ono više nije samo unutrašnja grana prava pojedine države članice, nego u velikoj mjeri unijsko pravo, čije pravne praznine nadopunjuju rješenja nacionalnog prava država članica, te ne treba iznenaditi stanovište pravne doktrine koja uveliko upotrebljava naziv evropsko međunarodno privatno pravo. Posljedica je to i jačanja pravnog subjektiviteta EU, koja nastoji da obezbijedi jednaka prava za sve svoje građane. Proces donošenja jedinstvenih rješenja nije jednostavan. Postizanje kompromisa između rješenja različitih pravnih tradicija i zahtjeva za nesmetano funkcionisanje unutrašnjeg tržišta zasnovanog na slobodi kretanja lica, koja je srž međunarodnog privatnog prava u EU, je složen posao koji konstantno traje! Nesporna je uloga i Evropske komisije, apsolutnog generatora svega što ima sufiks ili prefiks "EU" - ona sistemski izrađuje prijedloge rješenja za brojne oblasti koje su predmet regulisanja

međunarodnog privatnog prava. Ustavni osnov za donošenje propisa iz oblasti međunarodnog privatnog prava na nivou Evropske unije, Komisija crpi iz Osnivačkih i Revizionih ugovora, koji su, nakon lisabonskih izmjena i dopuna - dali Komisiji dodatni "vjetar u leđa" da krene u još ambiciozniji projekat unifikacije i harmonizacije pravila međunarodnog privatnog prava na nivou EU. Ipak, ne treba zaboraviti na vrlo važnu činjenicu: ako su rješenja na nivou EU uniformna, ona su itekako kompromis različitih pravnih, kulturoloških i nacionalnih tradicija država članica EU i nasušne potrebe da unutrašnje tržište nesmetano funkcioniše. Postizanje takvog jednog kompromisa u aktuelnom času postojanja EU još uvijek predstavlja veliki izazov.

Literatura:

1. Alihodžić, J. (2010) "Uticaj vanjske nadležnosti Evropske unije na sklapanje međunarodnih ugovora država članica u oblasti međunarodnog privatnog prava - osvrt na Uredbu EZ br. 664/2009 i njen značaj za BiH", *Anali Pravnog fakulteta u Zenici*, Zenica, br. 6.
2. Bettlem, G., Hondius, E. (2001) "European Private Law after the Treaty of Amsterdam", *European Review of Private Law*, Alphen aan der Rijn, br. 1.
3. Boele-Woelki, K. (2000) "Unification and Harmonization of Private International Law in Europe", u: J. Basedow et al. (ur.): *Private Law in the International Arena, From National Conflict Rules Towards Harmonization and Unification - Liber Amicorum Kurt Siehr*. The Hague. T.M.C. Asser Press.
4. Bouček V. (2003) "Izvori europskog međunarodnog privatnog prava", *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, Vol. 53 - br. 3-4.
5. Bouček, V. (2004) "Europsko međunarodno privatno pravo kao integracijsko pravo", *Hrvatska pravna revija*, Zagreb, br. 2/2004.
6. Bouček, V. (2011) "Međunarodni ugovori kao izvori međunarodnog privatnog prava na području Europske unije", *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, Vol. 61 - br. 6.
7. Cashin-Ritaine, E. (2006) "Harmonising European Private International Law: A Replay of Hannibal's Crossing of the Alps?", *International Journal of Legal Information*, Cornell, Vol. 34 - br. 2.
8. Corkin, J. (2009) "Reconciling European Integration and National Sovereignty with a Conflict of Laws Method: Conceptually Compelling, Practically Problematical?", u: R. Nickel (ur.): *Conflict of Laws and Laws of Conflict in Europe and Beyond: Patterns of Supranational and Transnational Juridification*. Oslo. Arena - Centre for European Studies University of Oslo.

9. Čolović, V. (2009) Saradnja sudova i drugih organa u građanskim stvarima u pravu Evropske unije. Beograd: Institut za uporedno pravo i Mladi pravnici Srbije.
10. Dougan, M. (2008) "The Treaty of Lisbon 2007: Winning minds, not hearts", Common Market Law Review, Alphen aan der Rijn, br. 45.
11. Fiorini, A. (2008) "The Codification of Private International Law in Europe: Could the Community Learn from the Experience of Mixed Jurisdictions?", Tulane European and Civil Law Forum, New Orleans, Vol. 23.
12. Herdegen, M. (2003) Europsko pravo. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
13. Jeličić, B. (2011) "Neki aspekti položaja privatnog prava u EU u dosadašnjem razvoju komunitarnog prava", Strani pravni život, Beograd, br. 2/2011.
14. Meškić, Z. (2009) "Harmonizacija Evropskog potrošačkog prava – Zelena knjiga 2007. godine i Nacrt Zajedničkog referentnog okvira", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split, Vol. 46 - br. 3.
15. Misita, N. (2008) Osnovi prava Evropske unije. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
16. Pocar, F. (2005) "Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of the judgments in civil and commercial matters ('Brussels I Regulation')", u: Council of the European Union Secretariat General: Civil Law. Brussels. European Union Publications Office.
17. Rolland, W. (2011) "Uticao komunitarnog prava na nacionalna prava", Nova pravna revija, Sarajevo, br. 2/2011.
18. Rudolf, D. (2009) (glavni ur.) "Lisabonski ugovor Evropske unije (2007.) Konsolidirani tekst Ugovora o Europskoj uniji (Maastricht, 1992.). Konsolidirani tekst Ugovora o funkcioniranju Evropske unije (Rim, 1957.). Protokoli, prilozi i izjave.", Adrias - Zbornik Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Zagreb-Split, br. 16/2009.
19. Stone, P. (2006) EU Private International Law: Harmonization of Laws. Cheltenham – Northampton: Edward Elgar Publishing.
20. Varadi, T., Bordaš, B., Knežević, G. (2005) Međunarodno privatno pravo. Novi Sad: Forum.
21. Vukadinović, R. (2001) Pravo Evropske unije. Beograd: "Megatrend" univerzitet primenjenih nauka.

CREATION OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW OF THE EUROPEAN UNION

Summary

In order for a more thorough and comprehensive analysis of the development timeline of the Private International Law of the European Union, the author, using general methods of social and legal sciences, examines the development of constitutional norms for adoption of the regulations in the field of private international law by the Founding treaties (Treaties of Paris, Rome and Maastricht) and Revision treaties (Treaties of Nice, Amsterdam and Lisbon) and through the presentation of the political and legal instruments of EU adopted pursuant to the authority contained or instigated in these Founding and Revision treaties like 1998 Vienna Action Plan, 1999 Tampere European Council Summit Conclusions, 2004 Hague Programme and 2009 Stockholm Programme. Meticulousness in passing legislation at the EU level in the field of private international law was instigated by eager activities of the European Commission, an absolute generator of everything that has a suffix or prefix "European Union", to emphasise changes in the constitutional basis for the regulation of private international law matters, initiate political incentives and approvals by the European Council to regulate the institutes of private international law as well as to be the creator of these solutions.

Key words

Private International Law of the European Union, Founding and Revision Treaties, unification, harmonization, action plan, programme.

MATERIJALNO-PRAVNE ODREDBE STATUTA HAŠKOG TRIBUNALA I NJIHOVA USPOREDBA S ODGOVARAJUĆIM ODREDBAMA U NACIONALNOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

stručni članak

UDK: 341.645.5:343.21(497.6)

doc. dr. sc. Goran Šimić*

Sažetak

Iako je zakonodavac u Bosni i Hercegovini autonoman u stvaranju zakonskih rješenja koja se tiču procesuiranja ratnih zločina, ta autonomnost nije apsolutna. Različite konvencije i drugi izvori međunarodnog prava, inkorporirane na odgovarajući način u pravni poredak BiH, predstavljaju nezaobilazan faktor u kreiranju zakonskih rješenja. Njihova snaga se ogleda ne samo u međunarodno preuzetoj obvezi, već i u činjenici kako te konvencije i drugi izvori materijalnog prava obično predstavljaju najviše dosege međunarodne zajednice u određenoj oblasti. Kao jedan od takvih dokumenata, Statut Haškog tribunala¹ gotovo je doslovoce prepisan u Kazneni zakon BiH. Nešto zbog inovativnih rješenja koja je donio, nešto zbog utjecaja međunarodne zajednice u BiH, a znatnim dijelom i zbog velikog broja neriješenih predmeta ratnih zločina koje će tek rješavati, Bosna i Hercegovina se priklonila rješenjima Statuta Haškog tribunala koja donose mnogo novina na polju međunarodnog kaznenog prava i međunarodnog kaznenog sudovanja. Usvajajući ove standarde, i kroz određena zakonska rješenja omogućavajući njihovu primjenu na počinitelje ratnih zločina u BiH u razdoblju od 1992.–1995. godine, Bosna i Hercegovina je iskazala spremnost pokušati pronaći rješenja koja će omogućiti procesuiranje velikog broja počinitelja ratnih zločina, ne osporavajući njihovo pravo na pravedno kazneno postupanje.

Ključne riječi

Haški tribunal, suđenja za ratne zločine, Bosna i Hercegovina.

* *Doktor pravnih nauka, stručnjak u oblasti kaznenog prava i tranzicijske pravde, docent, predavač, pisac, borac za ljudska prava i prava žrtava; goran.simic@lol.ba, www.goransimic.ba*

¹ Termin Haški tribunal u ovom radu označava Međunarodni sud za kazneni progon osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na području bivše Jugoslavije od 1991., sa sjedištem u Haagu, Nizozemska (eng. ICTY).

Uvod

Najvažniji dokument za postupanje Haškog tribunala je njegov Statut,² koji uz druge dokumente regulira rad ovoga suda.³ Iako bi se u općim crtama ovaj statut mogao usporediti s kaznenim zakonima koji su se (ili se još uvijek primjenjuju) u Bosni i Hercegovini, ova usporedba ipak mora ponešto odstupiti od uobičajenog načina provođenja ove metode. Potreba takvog odstupanja ogleđa se u više razloga. Prije svega, Statut Haškog tribunala nije kazneni zakon. Zbog toga on ne slijedi obrasce sastavljanja takvog zakona kakvi su prisutni u kazneno-pravnoj praksi kontinentalne Europe. Dapače, ovaj Statut iskazuje više odlika anglo-saksonskog shvaćanja kazneno-pravne prakse, gdje se postavljaju opća pravila, a onda se kroz sudsku praksu definiraju potankosti tih pravila. Kako je pokazala sudska praksa Haškog tribunala, on se ovog pravila dosljedno pridržavao.

Ciljevi rada

Problemi koje je takav pristup stvaranju Statuta Tribunala iznjedrio su višestruki. Oni se prije svega ogleđaju u nedostatku osnovnih materijalno-pravnih sadržaja u Statutu Haškog tribunala koji bi na jasan i nedvojben način rekli što, zašto i na koji način želi postići Haški tribunal. Ovakva situacija stvara zamagljenu predodžbu o radu Haškog tribunala, ne samo kod stručnjaka koji nemaju znanja iz međunarodnog kaznenog prava, već i kod "običnih" ljudi, stanovnika država na području bivše Jugoslavije, onih kojima se svojim radom Haški tribunal najizravnije obraća. Kako bi se pojasnile ove nejasnoće, nužno je promotriti odredbe Statuta Haškog tribunala i usporediti ih s komplementarnim odredbama kaznenog zakonodavstva Bosne i Hercegovine. Samo na takav način moguće je rad Haškog tribunala približiti svima onima koji su izravno ili na posredan način povezani s njegovim djelovanjem.

Kako bi se pak navedena usporedba provela, ona će biti provedena u nekoliko zasebnih cjelina koje će biti naslovljene prema skupinama odredbi koje su zajedničke i Statutu Haškog tribunala i kaznenom zakonodavstvu Bosne i Herce-

² Usvojen 25. svibnja 1993. god. Rezolucijom br. 827 (1993.) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih Naroda.

³ Tu je prije svih Pravilnik o postupku i dokazima kojim je regulirana procedura rada Haškog tribunala, a zatim i Naputak za dodjelu branitelja po službenoj dužnosti, Kodeks profesionalne etike branitelja pred Međunarodnim sudom, Pravilnik o pritvoru osoba koje čekaju suđenje ili žalbeni postupak ili su u drugim slučajevima pritvorene po nalogu suda i drugi. Ovi dokumenti su dostupni na adresi: www.un.org/icty

govine. Te cjeline su: Ratni zločini, Kršenje zakona i običaja ratovanja, Genocid, Zločini protiv čovječnosti i Zapovjedna odgovornost.

Osim Statuta Haškog tribunala, u ovoj usporedbi bit će korišteni zakonski tekstovi koji su vrijedili na području Bosne i Hercegovine od trenutka kada su se kaznena djela iz nadležnosti Haškog tribunala našla u primjeni na njenom teritoriju.

Ratni zločini

Statut Haškog tribunala kao prvu nadležnost ovog suda navodi nadležnost za kazneni progon osoba koje su teško prekršile ili naredile kršenje Ženevskih konvencija od 12. kolovoza 1949. godine, odnosno koje su počinile neko od djela protiv osoba ili imovine zaštićenih odredbama odnosno Ženevske konvencije pobrojanih u ovom članku. Ta djela su: namjerno ubojstvo, mučenje i nečovječno postupanje, uključujući i biološke pokuse, namjerno nanošenje velike patnje, teške tjelesne ozljede ili teškog narušavanja zdravlja, opsežno uništavanje i oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnim potrebama i koje je provedeno bespravno i samovoljno, prisiljavanje ratnih zarobljenika i civila na služenje u neprijateljskim snagama, namjerno uskraćivanje prava, ratnim zarobljenicima ili civilima, na pravičan i redovan sudski postupak, nezakonito protjerivanje, preseljenje i nezakonito zatočenje civila i držanje civila kao taoca.⁴ Prema izvješću generalnog tajnika UN-a, upućenog Vijeću sigurnosti 1993. godine, Ženevske konvencije sadrže pravila međunarodnog humanitarnog prava i čine jezgru običajnog prava koje se primjenjuje u međunarodnom oružanom sukobu. Ove Konvencije reguliraju vođenje rata iz humanitarne perspektive štiteći određene kategorije osoba kao što su: ranjeni i bolesni pripadnici oružanih snaga na kopnu, bolesni i brodolomci pripadnici oružanih snaga na moru i civili u ratu. Prema ovom izvješću, svaka od konvencija sadrži popis osobito teških kršenja koje označava "teškim kršenjima" ili ratnim zločinima. Osobe koje počine teška kršenja ili zapovijede da se ona počine, procesuiraju se i kažnjavaju, koje stajalište je i Vijeće sigurnosti u više navrata reafirmiralo.⁵

Nakon što je 1950. godine ratificirala Ženevske konvencije iz 1949. god., bivša Jugoslavija je većinu relevantnih odredbi iz ovih konvencija ugradila u svoj

⁴ Članak 2. Statuta Haškog tribunala.

⁵ Izvješće glavnog tajnika Ujedinjenih naroda Vijeću sigurnosti UN-a u skladu sa Paragraph 2 of Resolution 808 (1993.) of the UN Security Council, adopted on 22 February 1993. Izvješće je dostupno na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/tribunal.htm

kazneno-pravni sustav (prvi put u Krivičnom zakonu iz 1951. godine⁶). Ove odredbe sadržavao je i Krivični zakon SFR Jugoslavije iz 1976. god.,⁷ koji je (sa svim kasnijim izmjenama) preuzet 1992. godine u pravni sustav Bosne i Hercegovine.⁸ U razdoblju od 1992. do 1995. godine, sve strane u sukobu u Bosni i Hercegovini donijele su dokumente o prihvaćanju i primjeni Ženevskih konvencija iz 1949. godine, pod prijetnjom zakonom određenih sankcija.⁹

Potpisivanjem Daytonskog mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu, kao njegov sastavni dio potpisan je i Ustav Bosne i Hercegovine koji sadrži dodatne sporazume o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini, a među kojima su pobrojane i Ženevske konvencije iz 1949. godine i Dopunski protokoli iz 1977. godine,¹⁰ čime je ovim konvencijama i protokolima dan najviši rang važenja nekog propisa u Bosni i Hercegovini. Kazneni zakoni Federacije Bosne i Hercegovine iz 1998. godine, te Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine iz 2000. godine, sadrže i odredbe iz Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola. Među ovim odredbama su i one koje se odnose na napad na objekte posebno zaštićene međunarodnim pravom i objekte koji sadrže opasnu silu, pogađanje civilnih objekata pod posebnom zaštitom međunarodnog prava, nebranjanih mjesta i demilitariziranih zona, te dugotrajno i velikih razmjera oštećenje prirodne okoline. Među ove odredbe ušle su i odredbe o kažnjavanju osoba koje izvrše ili naredbe preseljenje dijelova svoga pučanstva na okupirani teritorij

⁶ Stupio na snagu 1. srpnja 1951. godine. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida ratificirana je Ukazom Prezidijuma Narodne Skupštine FNRJ od 21. lipnja 1950. godine ("Službeni vesnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ" br. 2/50). Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949. godine, ratificirane su Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ od 28. ožujka 1950. godine ("Službeni vesnik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ" br. 6/50). Pravila o zakonima i običajima ratovanja objavljena su u službenom glasilu "Službeni list FNRJ" br. 1/55 iz 1955. godine.

⁷ Članak 142. i dr. zakona.

⁸ Uredbom je u pravni sustav Bosne i Hercegovine preuzet Krivični zakon SFRJ ("Službeni list SFRJ" br. 44/76, 36/77, 34/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90 i 45/90) ("Službeni list RBiH" broj 2/92).

⁹ "Naime, po nalaženju ovog suda R BiH je sukcesor SFRJ, tj. promjenom suvereniteta – proglašenjem samostalnosti stupila je u pravne odnose države SFRJ čijoj teritoriji je ranije pripadala i preuzela prava i obaveze te države – prethodnice kao njena nasljednica, s tim da može u određenom roku odrediti koji će ugovori ostati na snazi, a koji ne. Do isteka toga roka, na snazi su svi ugovori naslijeđeni od države prethodnice i oni se primjenjuju u unutrašnjem pravu.". Presuda Vrhovnog suda BiH broj KŽ 44/93 od 30. srpnja 1993. godine.

¹⁰ Daytonski mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu iz 1995. godine, Ustav BiH, Aneks I. Tekst Sporazuma je dostupan na adresi: www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380.

(članak 154. KZ FBiH, čl. 433. KZ RS i čl. 148. KZ BD BiH). Odredbe ovih članaka imaju namjeru propisati kaznenopravnu zaštitu odnosa u oružanim sukobima.

¹¹ Pavišić, B., Veić, P. (1999) Komentar kaznenoga zakona. Zagreb: Narodne novine, str. 344.-345.

razvojačena područja, dugotrajno i velikih razmjera oštećenje prirodnog okoliša koje može štetiti zdravlju ili opstanku pučanstva. Na kraju, zakon određuje kako će se tom kaznom kazniti i onaj tko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata ili oružanog sukoba ili okupacije, kao okupator naredi ili počini preseljenje dijelova civilnog pučanstva svoje pripadnosti na okupirano područje.¹²

Kršenje zakona i običaja ratovanja

Statut Haškog tribunala određuje kako je ovaj sud nadležan za progon osoba koje su prekršile zakone i običaje ratovanja. Člankom nisu pobrojana sva kršenja, već su samo neka od njih primjerice navedena.¹³ Takva kršenja obuhvaćaju, ali nisu ograničena na: uporabu otrovnog ili drugog oružja čijim se korištenjem nanosi nepotrebna patnja, samovoljno uništavanje gradova i sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnim potrebama, napad ili bombardiranje, bilo kojim sredstvima, nebranjениh gradova, sela, naselja ili objekata, osvajanje, uništavanje ili namjerno oštećenje vjerskih objekata, objekata namijenjenih dobrotvornim svrhama i obrazovanju, umjetnosti i znanosti, povijesnih spomenika, umjetničkih i znanstvenih djela, pljačkanje javne imovine, a sam Haški tribunal se u više predmeta bavio definiranjem pojma kršenja zakona i običaja ratovanja. Tako je u predmetu "Tadić", u prvostupanjskoj presudi, Haški tribunal naveo kako članak 3. Statuta upućuje Raspravno vijeće na ratno pravo ili običaje ratovanja, to jest onaj korpus običajnog međunarodnog humanitarnog prava koji nije obuhvaćen člancima 2., 4. ili 5. Statuta. Taj korpus prava obuhvaća režim zaštite uspostavljen sukladno zajedničkom članku 3., koji se, kao odraz elementarnih obzira čovječnosti, primjenjuje na oružane sukobe koji nisu međunarodnog karaktera i na oružane sukobe uopće. Dva su važna uvjeta koja moraju biti ispunjena za primjenjivost članka 3. Statuta. Prvo, postoje zahtjevi koje postavlja članak 3. Statuta za uključivanje određenog pravila ili običaja ratovanja u djelokrug nadležnosti Haškog tribunala. Drugo, postoje dodatni zahtjevi da pored elemenata zabranjenih djela sadržanih u paragrafu 1. zajedničkog članka 3. budu primjenjiva i pravila sadržana u njemu.¹⁴

Prema Žalbenom vijeću, uvjeti koji moraju biti zadovoljeni za ispunjavanje zahtjeva članka 3. Statuta su sljedeći:

- kršenje mora predstavljati povredu pravila međunarodnog huma-

¹² Članak 173. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine.

¹³ Članak 3. Statuta Haškog tribunala.

nitarnog prava;

- pravilo mora biti običajno po karakteru ili, ako pripada međunarod-

¹⁴ Prvostupanjska presuda u predmetu "Tadić" (IT-94-1), par. 609. Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm

¹⁵ Drugostupanjska presuda u predmetu "Tadić" (IT-94-1), par. 610.

Za razliku od drugih članaka Statuta Haškog tribunala koji se bave nadležnošću ovog suda, članak koji govori o genocidu je poprilično detaljno razrađen. Članak sadrži definiciju genocida (zasnovanu na Konvenciji Ujedinjenih naroda o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. prosinca 1948. godine²³), kao i sama djela koja su kažnjiva u skladu s time: genocid, udruživanje kojem je cilj počinjenje genocida, neposredno i javno poticanje na genocid, pokušaj počinjenja genocida i sudioništvo u genocidu.²⁴

Kazneno djelo genocida nalazilo se već i u preuzetom Krivičnom zakonu SFRJ iz 1976. godine,²⁵ a kada se ta inkriminacija uspoređi sa shvaćanjima prihvaćenim od Haškog tribunala i međunarodne zajednice o ovome djelu,²⁶ između njih se ne može naći neka bitna razlika.²⁷ Nepromijenjena, formulacija kaznenog djela genocida našla se i u Kaznenom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine iz 1998. godine i Krivičnim zakonima Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH iz 2000. godine. Kazneni zakon Bosne i Hercegovine iz 2003. godine zadržava ovu formulaciju, ali izričaj u potpunosti prilagođava formulaciji kaznenog djela genocida iz Statuta Haškog tribunala i Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda (članak 6. Statuta). Tako sada Kazneni zakon Bosne i Hercegovine određuje kako će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora, kazniti onaj tko s ciljem potpunog ili djelomičnog istrebljenja nacionalne, etničke, rasne ili vjerske skupine ljudi naredi počinjenje ili počini neko od navedenih djela: usmrćivanje pripadnika skupine ljudi, nanošenje teške tjelesne ozljede ili duševne povrede pripadnicima skupine ljudi, smišljeno nametanje skupini ljudi ili zajednici takvih životnih uvjeta koji bi mogli rezultirati njenim potpunim ili djelomičnim istrebljenjem, uvođenje mjera kojima je cilj sprječavanje rađanja unutar skupine ljudi i prisilno preseljenje djece iz te skupine u drugu skupinu ljudi.²⁸

Detaljnu razradu pojma genocida Haški tribunal je uradio u predmetu "Krstić" (IT-98-33), u kojem je Radislav Krstić optužen za genocid, zločine protiv čovječnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja.²⁹ Optužnica je Krstiću, između

¹⁶ Krivični zakon SFRJ ("Službeni list SFRJ" broj 44/76). Krivični zakon SR Bosne i Hercegovine ("Službeni list SR BiH" broj 16/77). Oba zakona stupila su na snagu 1. srpnja 1977. godine.

¹⁷ Tako se u činjeničnim navodima u predmetu "Hadžihasanović, Alagić, Kubura" (IT-01-47) optuženima stavlja na teret da su postrojbe 3. Korpusa Armije Republike BiH između siječnja 1993. godine i siječnja 1994. godine napale gradove i sela u srednjoj Bosni i pri tome hotimično lišavali života i nanosili teške povrede bosanskim Hrvatima i Srbima, usto ih protupravno zatvarali i mučili, te uništavali njihovu imovinu bez ikakvog vojnog opravdanja. Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm

ostaloga, stavljala na teret namjeru da uništi dio bosansko-muslimanskog naroda kao nacionalnu, etničku ili vjersku skupinu na način da je ubijao pripadnike te

¹⁸ Članak 164. KZ FBiH i čl. 158. KZ BD BiH.

¹⁹ Članak 443. KZ RS.

²⁰ Članak 179. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine.

²¹ Članak 183. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine.

²² Članak 193.a) Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine. Sličnu odredbu sadržavali su i KZ FBiH (čl. 160.), KZ RS (čl. 436.) i KZ BD BiH (čl. 154.).

Statut Haškog tribunala određuje kako je ovaj sud ovlašten za vođenje kaznenog postupka protiv osoba koje protiv civilnog stanovništva počine neki od zločina pobrojanih u Statutu, bez obzira radilo se o unutarnjem ili međunarodnom sukobu. Iako su neki od tih zločina, kao što su: ubojstvo, istrebljenje, porobljavanje, protjerivanje, zatočenje, mučenje, silovanje i proganjanje na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, pojedinačno pobrojani, Statut formulacijom na kraju članka: "ostali nečovječni postupci", ostavlja prostora kaznenom progonu i za počinjenje drugih zločina.³²

Haški tribunal je do sada u više predmeta odlučio kako su optuženici počinili zločine protiv čovječnosti. Tako je u predmetu "Kunarac, Kovač i Vuković" (IT-96-23) (IT-96-23/1), Dragoljub Kunarac optužen za zločine protiv čovječnosti i kršenje ratnih zakona i običaja. U činjeničnom navodu optužnice u dijelu koji se odnosi na zločine protiv čovječnosti, optuženom se stavljalo na teret izvršavanje, planiranje, poticanje, naređivanje ili na drugi način pomaganje i sudjelovanje u planiranju, pripremi ili izvršavanju mučenja, silovanja i porobljavanja u Foči, BiH. Raspravno vijeće je Dragoljuba Kunarca proglasilo krivim na temelju individualne kaznene odgovornosti za djela iz optužnice. Žalbeno vijeće je nakon uložene žalbe od strane optuženog potvrdilo prvostupanjsku presudu.³³ U predmetu "Kupreškić i dr.", Raspravno vijeće je definiralo *actus reus* za progon po članku 5. (h) Statuta kao grubo ili flagrantno uskraćivanje, na diskriminatornim

²³ Konvencija Ujedinjenih naroda o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. prosinca 1948. godine. Konvencija je dostupna je na adresi: www.ppu.uk/learn/texts/doc_genocide_con.html.

²⁴ Članak 4. Statuta Haškog tribunala.

²⁵ Članak 141. zakona.

²⁶ "45. Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine potvrđuje da je genocid, bilo da je počinjen u ratu ili miru, zločin prema međunarodnom pravu zbog kojega odgovorne osobe trebaju biti procesuirane i kažnjene. Konvencija se danas smatra dijelom običajnog prava...". Izvješće glavnog tajnika Ujedinjenih naroda Vijeću sigurnosti UN-a u skladu s Paragraph 2 of Resolution 808 (1993.) of the UN Security Council, adopted on 22 February 1993. Izvješće je dostupno na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/tribunal.htm

²⁷ "I sama presuda u činjeničnom opisu izreke navodi da su silovanja, a zatim i ubojstva vršena po naređenju pretpostavljenih, "radi dizanja morala" pripadnika Srpske vojske, te da su silovane djevojke određenih nacionalnosti koje su se nalazile zatvorene u logorima odnosno zatvorima zbog pripadanja tim nacionalnostima i da je to, prema stanju u spisu vršeno u istom cilju – da se prostor etnički očisti ili fizičkim uništenjem ili dovođenjem u situaciju da se zbog duševnog stanja žrtve isti (prostor) dobrovoljno napusti. Zbog svega navedenog, po pravilnoj primjeni zakona ove radnje je trebalo pravno ocijeniti kao krivično djelo genocida iz člana 141. preuzetog KZ-a SFRJ.". Presuda Vrhovnog suda BiH, br. KŽ 44/93 od 30.7.1993. godine.

osnovama, nekog temeljnog prava koje je propisano međunarodnim običajnim pravom ili konvencionim pravom, a koje uskraćivanje doseže jednaku težinu kao i druga djela zabranjena člankom 5. Statuta.³⁴ Za to djelo, kao i za zločin protiv čovječnosti, vrijede zajednički preduvjeti: povezanost s oružanim sukobom, rasprostranjen ili sustavni napad na civilno stanovništvo kojim se provodi sustavna politika, te ozbiljnost kaznenog djela.³⁵ Potrebna *mens rea* jest namjera da se izvrši diskriminacija, da se napadnu osobe zbog njihovih rasnih ili vjerskih karakteristika ili političke pripadnosti, kao i spoznaja o rasprostranjenosti i sustavnoj prirodi napada na civile.³⁶

Iako preuzeti Krivični zakon SFRJ iz 1976. godine nije imao zasebno kazneno djelo: Zločini protiv čovječnosti, kada se usporede neke od inkriminacija koje su se nalazile u okviru kaznenog djela predviđenog člankom 142. ovoga zakona: Ratni zločin protiv civilnog stanovništva (ubojstvo, mučenje i silovanje, ali i nečovječna postupanja) i usporede sa shvaćanjima koja je Haški tribunal (i međunarodna zajednica) usvojio o ovome kaznenom djelu,³⁷ uviđa se kako između njih ne postoje osobite razlike. One postoje tek u izričaju i činjenici kako su se neki od dijelova ovoga kaznenog djela našli u drugim inkriminacijama. Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine iz 1998. godine, te Krivični zakoni Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine iz 2000. godine preuzimaju iste ove odredbe i inkorporiraju ih u svoje tekstove.³⁸ Konačnu razradu ovog kaznenog djela u kazneno-pravnom sustavu Bosne i Hercegovine donosi Kazneni zakon Bosne i Hercegovine iz 2003. godine. U njemu zakonodavac, sljedeći tekst Statuta i nekih presuda Haškog tribunala ("Kunarac i dr", "Kupreškić i dr."), kao podlogu prihvaća izričaj kojim je ovo kazneno djelo opisano u Rimskom statutu Međunarodnog kaznenog suda (članak 7.), a kao dodatak odredba sadrži i tumačenje nekih od pojmova koji se spominju u ovom članku (istrebljenja, mučenja, progona i dr.).³⁹

Zapovjedna odgovornost

I dok je institut osobne kaznene odgovornosti uobičajen u kaznenom poretku zemalja širom svijeta, onaj njezin dio koji se odnosi na zapovjednu odgovornost predstavlja jedan od najčešće upotrebljivanih instituta (i ujedno jedan od najkontroverznijih) koje sadrži Statut Haškog tribunala.⁴⁰ Definirana člankom

³⁸ Članak 171. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine.

³⁹ Predmet "Krstić" (IT-98-33) dostupan je na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm

7. Statuta, govori o kaznenoj odgovornosti osoba koje su planirale, poticale, naredile, počinile ili na drugi način pomogle ili sudjelovale u planiranju, pripremanju ili počinjenju zločina teških kršenja Ženevskih konvencija iz 1949. godine, kršenja zakona i običaja ratovanja, genocida i zločina protiv čovječnosti. Službeni položaj bilo kojeg okrivljenog ne bi trebao biti prepreka za njegovo kažnjavanje. Činjenica da je neko od pobrojanih djela počinjeno od strane podređenog, ne oslobađa njemu nadređenu osobu kaznene odgovornosti, ukoliko je ta nadređena osoba znala ili je imala razloga znati da se njen podređeni sprema počiniti takvo djelo ili da je već počinio takvo djelo, a nadređena je osoba propustila poduzeti potrebne i razumne mjere kako bi spriječila počinjenje kaznenog djela ili kako bi počinitelj toga kaznenog djela bio kažnjen (zapovjedna odgovornost). Činjenica da je neka osoba postupala po naređenju vlade ili njoj nadređene osobe neće je osloboditi kaznene odgovornosti, ali može utjecati na ublažavanje kazne.⁴¹

Institut zapovjedne odgovornosti nije bio predviđen kao takav u preuzetom Krivičnom zakonu SFRJ iz 1976. godine, niti u Kaznenom zakonu Federacije BiH iz 1998. godine ili u Krivičnim zakonima Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH iz 2000. godine.

Zapovjedna odgovornost je ušla u kazneno-pravni poredak Bosne i Hercegovine tek donošenjem Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine iz 2003. godine. U svome izričaju, ovaj članak gotovo doslovno prepisuje odredbe Statuta Haškog tribunala o osobnoj kaznenoj odgovornosti, a što je zanimljivo, zapovjedna odgovornost nije izdvojena u zasebno kazneno djelo, već je sadržana u kaznenom djelu pod nazivom Osobna kaznena odgovornost, iako bi neki njegovi dijelovi zasigurno spadali u opći dio kaznenog zakona budući predstavljaju institute općeg dijela kaznenog prava, a ne kaznena djela.⁴²

Kazneno djelo Osobna kaznena odgovornost iz članka 180. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine iz 2003. godine (osobito dio o zapovjednoj odgovornosti), nesumnjivo je inspirirano odredbama Statuta Haškog tribunala.⁴³ Zapovjedna odgovornost, kontroverzna u svojoj osnovi i oskudno primjenjivana i iskristalizirana do uspostave Haškog tribunala (najpoznatija su takva suđenja bila ona generalu Tomoyuki Yamashiti⁴⁴ i natporučniku Williamu Calleyu⁴⁵), tek na ovome sudu pronalazi svoju punu afirmaciju i obilnu primjenu, ali ne bez oprečnih reakcija. Zbog svoje kontroverznosti (ili upravo zbog nje), ovaj institut nije poznavao preuzeti Krivični zakon SFRJ iz 1976. godine, niti su za njega znali

³⁰ *Idem.*

³¹ Predmet "Blagojević i drugi" (IT-02-60) dostupan je na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm

Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine iz 1998. godine i Krivični zakoni Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine iz 2000. godine.

³² Članak 5. Statuta Haškog tribunala.

³³ Predmet "Kunarac, Kovač i Vuković" (IT-96-23) (IT-96-23/1). Predmet je dostupan je na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm

³⁴ Predmet "Kupreškić i drugi" (IT-95-16), par. 621. Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm

³⁵ *Idem*, par. 636.

³⁶ *Idem*.

rirati osjećaj pravne nesigurnosti koji bi se još mogao i povećati s rastućim razvojem međunarodnog kaznenog prava.

Zaključna razmatranja

Izuzimajući neke od navedenih odredbi koje su izvorno nastale u Bosni i Hercegovini, ovaj komparativni prikaz materijalno-pravnih normi iz Statuta Haškog tribunala i kaznenih zakona koji su se primjenjivali na teritoriju Bosne i Hercegovine ili su danas na snazi, nedvojbeno pokazuje kako se kazneno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, s vremenom, svojim izričajem (iza kojega stoje i jednaka ili približna pravna shvaćanja), gotovo u potpunosti izjednačilo s onima iz Statuta Haškog tribunala. Razlike koje se mogu uočiti između ovih odredbi, ogledaju se u normativnoj tehnici koja je u Bosni i Hercegovini nastala na tradiciji kontinentalne Europe, te su i kazneni zakoni u Bosni i Hercegovini ponešto drugačiji (detaljniji), nego li je to Statut Haškog tribunala. Dok je Haški tribunal detaljnu razradu odredbi svoga Statuta prepustio praksi, Bosna i Hercegovina je detaljno razradila norme povezane s ratnim zločinima i drugim kaznenim djelima počinjenim u ratu ili u vezi s ratom (nerijetko uvažavajući i praksu Haškog tribunala), a primjenu tih odredbi prepustila sudovima u BiH. U nekim kaznenim zakonima (npr. Kazneni zakon Federacije BiH iz 1998. godine, članak 154.), ta razrada je rezultirala gotovo nerazumljivim izričajem koji, svojom kompleksnošću i nepreglednošću, odudara od tradicionalnog izričaja kod definiranja kaznenih djela u posebnom dijelu kaznenog zakona. Kazneni zakon Bosne i Hercegovine iz 2003. godine stoga donosi kvalitativnu promjenu. On se, oslanjajući se na prethodne definicije ovih kaznenih djela, distancira od njih, u smislu preglednog nabranja pojedinačnih radnji obuhvaćenih ovim kaznenim djelima ili ih definirajući na jednostavniji i pregledniji način. Kada se još uzme u obzir da ove odredbe u Statutu Haškog tribunala i relevantne odredbe u domaćim zakonima imaju iste polazišne osnove (Haška konvencija iz 1907. godine o zakonima i običajima ratovanja na kopnu, praksa suda u Nürnbergu, Ženevske konvencije iz 1949. godine i dr.),

³⁷ U Izvješću glavnog tajnika Ujedinjenih naroda Vijeću sigurnosti UN-a u skladu sa Paragraph 2 of Resolution 808 (1993.) of the UN Security Council, adopted on 22 February 1993. navodi se kako su Zločini protiv čovječnosti prvi puta spomenuti u Povelji i presudama Nürnbergskog suda, kao i Zakonu br. 10 Kontrolnog vijeća za Njemačku. Izvješće je dostupno na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/tribunal.htm

³⁸ Članak 154. KZ FBiH, čl. 433. KZ RS i čl. 148. KZ BD BiH.

³⁹ Članak 172. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine.

⁴⁰ Članak 7. Statuta Haškog tribunala.

uviđa se kako između njih nema bitnih razlika.

Promatrajući samo ovako komparativno postavljene norme, stekao bi se

⁴¹ Tako se u činjeničnim navodima u predmetu "Halilović" (IT-01-48) navodi kako se optuženom Seferu Haliloviću stavlja na teret što, usprkos svojim zapovjednim dužnostima, nije poduzeo djelotvorne mjere da spriječi ubijanje civila u Grabovici, te da provede djelotvornu istragu, s ciljem da se identificiraju počinitelji ubojstava u Grabovici i Uzdlu i da ih kao zapovjednik operacije u skladu s tim kazni. Optuženi je oslobođen optužbi. Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm

⁴² Članak 180. Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine.

⁴³ Kao i Statut Haškog tribunala, Kazneni zakon Bosne i Hercegovine iz 2003. godine u članku 180. (Osobna kaznena odgovornost), određuje kako će se kazniti osoba koja planira, pokrene, naredi, počinu ili potiče ili pomaže u planiranju, pripremanju ili počinjenju kaznenih djela iz članaka zakona koji se bave ratnim zločinima (čl. 171.-175. i 177.-179.), stoga jer je osobno odgovorna za to kazneno djelo. Službeni položaj bilo kojeg okrivljenog ne bi trebao biti prepreka za njegovo kažnjavanje. Činjenica da je neko od pobrojanih djela počinjeno od strane podređenog, ne oslobađa njemu nadređenu osobu kaznene odgovornosti, ukoliko je ta nadređena osoba znala ili je mogla znati da se njen podređeni sprema počinuti takvo djelo ili da je već počinio takvo djelo, a nadređena je osoba propustila poduzeti prijeko potrebne i razumne mjere, kako bi spriječila počinjenje kaznenog djela ili kako bi počinitelj toga kaznenog djela bio kažnjen. Činjenica da je neka osoba postupala po naređenju vlade ili njoj nadređene osobe neće je osloboditi kaznene odgovornosti, ali može utjecati na ublažavanje kazne.

Zakoni

1. Kazneni zakon Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ broj 03/03).
2. Krivični zakon SFRJ ("Službeni list SFRJ" broj 44/76).
3. Krivični zakon SR Bosne i Hercegovine ("Službeni list SR BiH" broj 16/77).
4. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH" broj 61/04).
5. Krivični zakon Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH" broj 43/98).
6. Krivični zakon Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj 22/2000).
7. Krivični zakon Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH" broj 6/2000).

Predmeti

1. Predmet Ustavnog suda BiH broj: AP 1785/06. Predmet je dostupan na adresi: www.ccbh.ba
2. Predmet ICTY "Kupreškić i drugi" (IT-95-16). Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm
3. Predmet ICTY "Halilović" (IT-01-48). Predmet je dostupan na adresi:

⁴⁴ Proces protiv generala Yamashite u žalbenom postupku je završio na Vrhovnom sudu SAD-a. Iako je presuda generalu Yamashiti potvrđena, mišljenja sudaca su bila podijeljena. Sudac Stone, koji je zastupao većinsko mišljenje suda, smatrao je kako je očigledno kako će za vrijeme izvođenja vojnih operacija od trupa koje nisu pod stalnim nadzorom ili zapovjedima njihovih zapovjednika sasvim sigurno doći do zločina koje zakoni ratovanja sprječavaju. Sudac Murphy je imao izdvojeno i suprotno mišljenje. On je smatrao kako je nemoguće u danim okolnostima slučaja optužiti Yamashitu zbog kršenje zakona ratovanja. Smatrao je kako je nemoguće osuditi vojnog zapovjednika nakon što je sve učinjeno od strane američkih trupa na Filipinima, da se vojska kojom je on zapovijedao, porazi i uništi. U takvoj situaciji, smatra sudac Murphy, gdje Yamashita nije mogao uspostaviti efektivnu komunikaciju, nadzor i zapovijedanje nad svojim trupama, nije moguće okriviti ga za nesposobnost i nemar kao zapovjednika. To tim prije ne može učiniti sila koja je porazila tog zapovjednika, smatra Murphy. Sassoli, M., Bouvier, A. A (1999) How does Law protect in War. Geneva: ICRC, str. 697.-699.

⁴⁵ Slučaj natporučnika Calleya isto tako je završen ne Vrhovnom sudu SAD-a, a u mišljenju suca Quinn-a između ostaloga je stajalo:
"Bez obzira na to da li je natporučnik Calley bio najneukija ili najinteligentnija osoba u vojsci SAD-a u Vijetnamu, morao je znati da ne može ubijati ljude koji se ovdje spominju."
" *Idem*, str. 798.

⁴⁶ Josipović, I., Krapac, D., Novoselec, P. (2001) Stalni međunarodni kazneni sud. Zagreb: Narodne novine, str. 110.

www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm

4. Predmet ICTY "Krstić" (IT-98-33). Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm
5. Predmet ICTY "Galić" (IT-98-29). Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm
6. Predmet ICTY "Erdemović" (IT-96-22). Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm
7. Predmet ICTY "Blagojević i drugi" (IT-02-60). Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm
8. Predmet ICTY "Kunarac, Kovač i Vuković" (IT-96-23) (IT-96-23/1). Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm
9. Presuda Vrhovnog suda BiH broj KŽ 44/93 od 30.07.1993. godine.
10. Predmet ICTY "Hadžihasanović, Alagić, Kubura" (IT-01-47). Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm
11. Predmet ICTY "Tadić" (IT-94-1). Predmet je dostupan na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/cases.htm

Ostali izvori

1. Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda. Statut je dostupan na adresi: www.un.org/law/icc/statute/romefra.htm
2. Izvješće glavnog tajnika Ujedinjenih naroda Vijeću sigurnosti UN-a. u skladu sa Paragraph 2 of Resolution 808 (1993.) of the UN Security Council, adopted on 22 February 1993. Izvješće je dostupno na adresi:

⁴⁷ *Idem.*

⁴⁸ Bosna i Hercegovina je ratificirala Rimski statut 5. veljače 2002. godine. Odluka je objavljena u službenom glasilu "Međunarodni ugovori" br. 2/02 od 6. ožujka 2002. godine.

⁴⁹ "2. Za primjenu pravila međunarodnog ratnog prava odgovorni su komandanti jedinica i svaki pripadnik oružanih snaga pojedinačno. Protiv lica koja krše pravila međunarodnog ratnog prava, nadležni starješina dužan je da pokrene postupak za izricanje zakonom propisanih sankcija." ("Službeni list RBiH" br. 15/92 od 5. rujna 1992. godine).

⁵⁰ "2. Za primjenu pravila međunarodnog ratnog prava odgovorni su komandiri i komandanti vojske i svaki pripadnik vojske ili drugog oružanog sastava koji sudjeluje u borbenim djelovanjima. Protiv lica koja krše pravila međunarodnog ratnog prava, nadležni starješina je dužan da pokrene postupak za izricanje zakonom propisanih sankcija." ("Službeni glasnik srpskog naroda u BiH" br. 9/92 od 13. lipnja 1992. godine).

www.un.org/icty/bhs/frames/tribunal.htm

3. Konvencija Ujedinjenih naroda o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. prosinca 1948. godine. Konvencija je dostupna na adresi: www.ppu.uk/learn/texts/doc_genocide_con.html
4. Daytonski mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu iz 1995. god., Ustav BiH, Aneks I. Tekst Sporazuma je dostupan na adresi: www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380
5. Human Rights Watch Report (2005). Izvještaj je dostupan na adresi: www.hrw.org/wr2k5/
6. Statut Haškog tribunala. Statut je dostupan na adresi: <http://www.icty.org/sections/Pravnabiblioteka/StatutMeunarodnogsuda>
7. Izvješće glavnog tajnika Ujedinjenih naroda Vijeću sigurnosti UN-a u skladu sa Paragraph 2 of Resolution 808 (1993.) of the UN Security Council, adopted on 22 February 1993. Izvješće je dostupno na adresi: www.un.org/icty/bhs/frames/tribunal.htm
8. Rezolucija Vijeća sigurnosti UN broj 827 (1993.) od 25. svibnja 1993. godine. Rezolucija je dostupna na adresi: <http://daccess-ods.un.org/TMP/4065843.html>.

⁵¹ U praksi Haškog tribunala postoji niz presuda prema odredbama Statuta Tribunala o zapovjednoj odgovornosti. Neke od najznačajnijih su one u predmetima "Čelebići", "Aleksovski" i "Blaškić".

⁵² Članak 4. Kaznenog zakona BiH.

⁵³ Kao i bilješka 5., str. 112.

⁵⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH" br. 61/04 od 29. prosinca 2004. godine).

SUBSTANTIVE LEGAL PROVISIONS OF THE STATUTE OF THE ICTY AND ITS COMPARISON WITH THE CORRESPONDING PROVISIONS IN THE NATIONAL LEGISLATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

Although the legislator in Bosnia and Herzegovina is autonomous in creating legal provisions concerning prosecution of war crimes, such autonomy is not an absolute one. Different conventions and other sources of international law, incorporated appropriately in the BiH legal system, are unavoidable factor in creating legislation. Their strength is reflected not only in the internationally assumed obligation, but in the fact that these conventions and other sources of substantive law typically represent the highest achievements of the international community in a particular area. As one such document, the Statute of the Hague Tribunal is almost literally transcribed into the Criminal Code of BiH. Bosnia and Herzegovina opted for the solutions of the ICTY Statute, which brings much innovation in the field of international criminal law and international criminal justice, partially for the innovative solutions that the Statute introduced, and partially for the influence of the international community in Bosnia, and to a significant degree due to the large number of unresolved war crime cases that have yet need to be resolved. By adopting these standards, and through specific legislation that allows their application to the perpetrators of war crimes in Bosnia and Herzegovina in the period 1992 to 1995, Bosnia and Herzegovina has expressed willingness to try to find solutions that will allow processing of a large number of war criminals, without denying them their right to a fair criminal procedure.

Key words

ICTY, war crimes trials, Bosnia and Herzegovina

PARLAMENTARIZAM I PREZIDENCIJALIZAM KAO SAVREMENI INSTITUCIONALNI MODELI ORGANIZACIJE I USTROJSTVA POLITIČKE VLASTI

stručni članak

UDK: 321.01
321.72

Emir Šabanić, magistar politologije*

Sažetak

U pogledu pragmatičkog nastojanja obrazloženja pojedinih definicija, supstrat stručnog članka osvrnut će se na teorijsku analizu pojmova: parlament, prezidencijalizam i politički sistem, a kroz povijesni i političko – pravni tok i razvoj organizacije vlasti u zemljama u kojima su dominantni kao politički sistemi. Konkretum rada će se, prije svega, bazirati na usporedbu imanentnih modela vlasti britanskog parlamenta i američkog predsjedničkog sistema, sa osvrtom na ustavno–zakonske okvire Bosne i Hercegovine. U vezi s tim, pratit će tok formiranja i razvoja parlamenta kao zakonom utvrđene institucije, načinom njegovog funkcioniranja u pomenutim državno – pravnim sistemima.

Hipoteza od koje stručni članak polazi jeste sistematična korelacija i uporedba različitih komparativnih pretpostavki između parlamentarnog i (semi) prezidencijalnog modela vlasti, sa apostrofiranjem ustavnog, državnog i političkog sistema djelovanja Bosne i Hercegovine, koja će za početak analize biti u kolateralnom odnosu sa imanentnim modelima vlasti u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama. Također, stručni članak će se baviti pristupima i poteškoćama u klasifikaciji politike upravljanja, političkih stranki i podjele vlasti u Bosni i Hercegovini, a kroz analizu strukturalnih značajki Dejtonskog mirovnog sporazuma, uz kontekstualizacije funkcioniranja državnih institucija u smjeru praćenja reformi koje naša država treba provesti kako bi se približila Evropskoj uniji i NATO savezu.

Ključne riječi

politički sistemi vlasti, parlamentarizam, prezidencijalizam, Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države, Francuska, Bosna i Hercegovina, Evropska unija, ustav, zakon.

* *emirsabanic@hotmail.com*

Uvodna razmatranja

Teorija mješovitog ustava ili mješovite vladavine imala je neprocjenjiv utjecaj na nastanak i razvoj podjele vlasti. Sistem horizontalne organizacije vlasti se zasniva na Montesquieuovom načelu podjele vlasti, koje podrazumijeva jasno razlikovanje tri državne funkcije – zakonodavne, izvršne i sudske. Montesquieu, pri tome, naročito ističe potrebu razdvajanja nosilaca i vršilaca ove tri funkcije, jer u suprotnom nema slobode. Njegovi fundamentalni stavovi predstavljaju osnovni moto teorije o podjeli (razlikovanju i razdvajanju) državnih funkcija kao preduslovu demokratije.¹ Dakle, savremena pravna i politička teorija podjele vlasti, koja se oslanja na Montesquieuovo načelo navedene oblasti, podrazumijeva razdvajanje, razlikovanje i funkcionalnu samostalnost državnih organa koji obavljaju različite državne funkcije, vezujući taj zahtjev za osvajanje najviših vrijednosti koje predstavljaju sloboda i demokratija.

Realni politički procesi u kojima funkcioniraju nosioci zakonodavne i izvršne vlasti u svakoj državi, upravo ustavom suštinski mijenjaju uspostavljene odnose u različitim periodima i na različite načine. U vezi s tim, prvi ustavi su primjenjivali načelo podjele vlasti, koja je određena kao neophodan element modernih ustava i jedan od osnovnih uvjeta za izgradnju demokratskog društva i poretka. Također, i liberalna politička filozofija postavila je identično pitanje granica apsolutne vlasti monarha, te je u podjeli vlasti našla demokratski jak instrument djelovanja protiv koncentracije vlasti.

Predsjednički model političkog sistema vlasti u Sjedinjenim Američkim Državama predstavlja prvi historijski tip predsjedničkog sistema koji je bio uzor za konstituiranje sličnih političkih sistema tokom XIX. i XX. vijeka u različitim dijelovima svijeta. Naime, funkcionalnost ovog modela u političkoj i društvenoj praksi bila je od presudnog značaja da slični politički sistemi preuzmu američku formu prezidencijalizma, prilagođavajući je svome specifičnom društvenom ambijentu, odnosno uvažavajući svoju tradiciju i korespondirajući matičnu i političku kulturu.

Britanski sistem vlasti odnosi se na parlamentarnu demokratiju, što implicira da je sjedište vrhovne vlasti u Parlamentu. Prema engleskom ustavu, Parlament ima pravo da donese ili poništi bilo koji zakon, pri čemu nijednom pojedincu ili organu nije engleskim zakonima dato pravo nepriznavanja ili neprimjenjivanja tih zakona.² Velika Britanija nema pisani ustav. Međutim, jedan dio onoga što se

¹ Kutlešić, V. (2002) *Mešoviti ustav i podjela vlasti*, Službeni list, Beograd, str. 16.

² Vasović, V. (2006) *Savremene demokratije*, Tom I., Drugo izdanje, Službeni glasnik, Beograd, str. 2.

podrazumijeva pod engleskim ustavom sačinjavaju pisani dokumenti. Engleska je, također i parlamentarna monarhija. Parlament sačinjavaju monarh (kralj odnosno kraljica), Dom lordova i Dom komuna.

Navedene činjenice samo su neke od mnogih interesantnosti koje donosi empirijska struktura moderne demokratije. Za političke institucije, koje su u središtu stručnog članka, ustalio se pojam "sistem vlasti". Riječ je prvenstveno o onim institucijama koje omogućuju i kontroliraju vladanje, dakle, o vladi, parlamentu i sudovima, te o strankama i savezima.

Postkomunističke istočnoevropske države, danas sve članice Evropske unije, Češka, Mađarska, Poljska i Litvanija opredijelile upravo za monopartijski oblik političke organizacije, te njihovo historijsko iskustvo takvog sistema utemeljuje potrebu parlamentarne kontrole izvršnih organa vlasti, koji su zbog nedovoljno razvijenih demokratskih institucija i nezadovoljavajućeg nivoa transparentnosti prilikom izglasavanja političkih odluka, dovodile svoju državu do podložnosti različitim vidovima korupcije.

U pogledu podjele vlasti na izvršni i zakonodavni organ, svakako da se pojavljuju različitosti i varijacije, s jedne strane u parlamentarnim, a s druge u predsjedničkim i polupredsjedničkim sistemima. U parlamentarnim sistemima, osim striktno podjele vlasti koja može postojati između kabineta i parlamenta, kao što je slučaj sa Belgijom, moguća je i jasna dominacija izvršnog organa kao što je slučaj u Velikoj Britaniji, Novom Zelandu i Barbadosu. Isto tako, varijacije se javljaju i u predsjedničkim sistemima. U Sjedinjenim Američkim Državama podjela vlasti znači i ravnotežu vlasti između predsjednika i kongresa. To važi i u Kostarici i u Švajcarskoj, tj. u sistemu podjele vlasti koji nije predsjednički.³ Dakle, kada je riječ o osnovnim oblicima demokratske organizacije vlasti, prvenstveno se misli na predsjednički i parlamentarni model političkog sistema, koji su zastupljeni u savremenim evropskim i svjetskim državama. U vezi s tim, stručni članak će se pozabaviti njihovim osnovnim karakteristikama, dobrim i lošim stranama u kontekstu institucionalizacije i putem naučno-istraživačkih metoda istaknuti valorizaciju, afirmaciju i kombinaciju dobrih elemenata oba sistema, naravno prilagođavajući ih aktuelnoj političkoj, ekonomskoj, kulturnoj i socijalnoj situaciji i životu u Bosni i Hercegovini.

Ključ za uspješan razvoj Bosne i Hercegovine treba pronaći u njoj samoj, detektujući mjesta općeg dobra i kolektivnih vrijednosti, postavljanjem realnih političkih ciljeva u apostrofiranom etičko – političkom i humanističko - emancipatorskom diskursu i oslanjajući se, pri tom, na bogatu riznicu iskustva evropskih

³ Budžak, G. (2007) *Polupredsjednički sistem kao model horizontalne organizacije vlasti*, Politička revija, godina IV., broj I.

demokratija. Procesi unutarnje integracije i demokratske konsolidacije bosanskohercegovačkog društva, a priori su nužni za njena buduća evropsko – integracijska kretanja. Iz tog razloga je važno insistirati na razvoju institucija parlamentarne demokratije, čime će se djelovati u pravcu reduciranja prostora za pojavu kršenja ustavnih ovlaštenja i instrumentalizaciju državnih funkcija. Sve to predstavlja neophodan instrumentarij za razvoj i oslobađanje demokratskog potencijala onih država koje se nastoje uključiti u Evropsku uniju i NATO savez.

Parlament kao savremeni institucionalni model organizacije i ustrojstva političke vlasti: primjer Velika Britanija

Parlament (skupština ili narodno predstavništvo) je najveće predstavničko tijelo i nosilac ustavotvorne i zakonodavne vlasti u savremenim političkim sistemima. Riječ parlament potiče od riječi *parlare*, što znači govoriti, raspravljati, dok riječ skupština potiče od glagola skupljati, a označava mjesto na kojem se skupljaju predstavnici naroda.

Najstariji parlament je islandski Alþingi osnovan 930. godine. Tokom unije Islanda sa Norveškom, a potom i sa Danskom, Alþingi je održavao zasjedanja u Þingvelliru sve do 1799. kada su ona obustavljena na 45 godina. Islandski parlament (isl. Alþingi Íslendinga) ponovno je uspostavljen 1844. godine i prebačen u Reykjavík, gdje je smješten sve do danas.

Parlamentarni sistem u historijskom je pogledu proizvod engleske političke tradicije, u duhu koji se razvijao i usavršavao nekoliko stoljeća. Njegov institucionalni sklop prisutan je i u većini nekadašnjih engleskih kolonija koje danas čine Komonvelt (personalnu uniju sa engleskom krunom na čelu, kao simbolom minule slave britanske imperije). Sa specifičnim obilježjima, ovaj sistem postoji i u nekim evropskim zemljama u kojima je preuzet tokom 19. i 20. vijeka.

Parlamentarni sistem nije, kao što je slučaj s ostalim oblicima državne vlasti, ustanovljen određenim ustavnopravnim ili drugim zakonskim aktom iz čijih bi se odredbi dali izvoditi zaključci o njegovoj organizacijskoj i političkoj suštini. Engleska nema ustav u formalno pravnom smislu kakav danas ima najveći broj zemalja svijeta (ustav kao najviši zakonodavni organ prema tačno utvrđenom postupku). Ali u Engleskoj postoji bogata ustavna tradicija koju čini niz znamenitih akata čisto ustavnog značenja.

Engleski ustav se odnosi na sve pisane dokumente koji su se donosili kroz historiju, a njeni ustavni zakone i pravila u historijskom razvoju dijele se u nekoliko faza:

Prva faza: počinje 1215. godine, donošenjem Magna Carta Libertatum i završava 1688., kada se desila tzv. "slavna revolucija bez krvi". Ovaj dokument se posebno ističe odredbama kojima se ne mogu nametnuti feudalije bez saglasnosti zajedničkog savjeta kraljevstva i da se mora osigurati pravo na sudski postupak u krivičnim stvarima. U ovom periodu posebno značajan je Habeas Corpus Act iz 1679. godine koji predstavlja najveću zaštitu protiv kršenja ličnih prava i samovoljnog lišavanja slobode, a o čijem značaju će posebno biti riječi u nastavku rada.

Druga faza: počinje "slavnom revolucijom bez krvi" 1688. godine, nakon čega je 1689. godine donesen Bill of Rights Act. Njime se afirmiraju važni principi ustavnih sloboda i onemogućava težnja kralja da ignorira zahtjeve parlamenta. Act of Settlement iz 1701. godine ustanovljava nezavisnost sudstva. To je vrijeme stvaranja tzv. ograničene parlamentarne monarhije. Parlamentu je pripala zakonodavna vlast. Izvršna vlast je postepeno prelazila u ruke vlade. U tadašnjem parlamentu presudnu ulogu je još uvijek imao Dom lordova.

Treća faza: počela je donošenjem Reform Act-a 1832. godine kojim je biračko tijelo radikalno prošireno za 50%. Tokom ove faze formirane su dvije stranke - liberalna (bivši vigovci) i konzervativna (bivši torijevci). Tokom 18. stoljeća u parlamentu je došlo do re-distribuiranja političke moći i rotacije političkog uticaja domova, pri čemu Dom komuna postaje tijelo koje u praksi donosi političke odluke, a Dom Lordova ih verifikuje.

Navedeni dokumenti koji pripadaju starijem periodu, nisu umnogome regulirali oblast ljudskih prava, jer je u periodu u kojem su nastali navedeno pitanje imalo status unutarnjeg karaktera, te je i regulirano na osnovu unutrašnje politike. Ti dokumenti su na neki način zastupali ideju zaštite prava čovjeka, koja će se razvijati na osnovu niza drugih akata, povelja i deklaracija. Posebno mjesto od tih dokumenata, a navedeno je u prethodnici, pripada dokumentu Magna Carta Libertatum, koji je imao ogroman uticaj na niz drugih dokumenata čije porijeklo nije isključivo vezano za Evropu, a koji su nastali u cilju zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Magna Carta Libertatum (engl. The Great Charter, bos. Velika povelja sloboda) je povelja koju je engleski kralj John Lackland prihvatio 15. juna 1215. godine, primoran oružjem engleskog plemstva. Prvi ustavni akt ne samo u Engleskoj, nego i u cijelom svijetu, Magna Carta Libertatum predstavlja kamen temeljac anglosaksonske demokratije. Navedena Povelja zasigurno je postala simbol ograničenja vlasti samovolje vladara pomoću pravnih normi, oličenja garancija za prava i slobode ljudi, načela zakonitosti i pravne sigurnosti.

O značaju koji je velika povelja sloboda imala već po donošenju, govore okolnosti da je poslije samo dva mjeseca papa Inoćentije III. doskorašnji Johnov neprijatelj, osjetio potrebu da je Bulom od 24.8.1215. godine stavi van snage,

osudivši taj sramotan, ilegalni i nepravedni dokument. Naivno bi bilo objašnjavati ovaj papin gest kao naraslim simpatijama prema Johnu što mu se zakleo na vjernost ili samo time da je papi bila potrebna sloga u hrišćanskom svijetu radi pripreme novog krstaškog pohoda. Prije bi se reklo da je Inoćentije III. shvatio moguće dalekosežne raznovrsne posljedice ovakvog dokumenta po feudalne odnose, a posebno činjenicu da Magna Cartum Libertatum znači narušavanje starog rimskog principa o neovisnosti kralja pred pravnom normom i okretanje suprotnoj ideji što bi se posle moglo odraziti i na položaj samog pape.⁴ Henrih III., Johnov nasljednik, nije poštivao obaveze iz Povelje, što je dovelo do nezadovoljstva i ustanka barona i građana, koji su naposljetku razbili kraljevu vojsku. Vođa navedenog pokreta bio je plemić Simon de Monorf koji je 1265. godine okupio isključivo krupne feudalce i crkvene velikodostojnike, te po dva ritera iz svake grofovije i po dva građana iz svakog grada. Simonov čin okupljanja bio je pret hodnica nastanka prvog engleskog parlamenta. On se kao institucija narodnog predstavnštva i neposredne demokratije u sastavu u kome ga je sazvao Monorf, učvrstio kao stalni organ vlasti koji ograničava kralja. Kraljevi su morali sami da sazivaju parlament kako bi dobili odobrenje za određivanje poreza. Konačnu fizionomiju parlament dobija od XIV. veka kada se počeo i formalno dijeliti na gornji i donji dom.⁵ Samo tri stavke Magna Carte službeno vrijede i danas, uključujući i onu koja kaže da u Londonu i svim ostalim gradovima i mjestima vrijede ranije utvrđene slobode i povlastice. Preostala dva članka Magna Carte, koja vrijede i nakon 795 godina, odnose se na već spomenute ljudske slobode i nemogućnost da bilo koji slobodni građanin bude izvlašten, pritvoren ili da mu budu oduzeta njegova građanska prava ako nije u sukobu s trenutno aktuelnim zakonima zemlje.

Habeas Corpus Act (od početnih riječi latinskog izraza Habeas corpus ad subjiciendum: ti si dužan da preda lice na sud , što predstavlja sadržaj zahtjeva suda prema upravi) je naziv za jednu od najznačajnijih garancija lične slobode koja je prvo nastala u engleskom pravu i izražena u istoimenom aktu koji je donijet poslije velikih političkih borbi od nekoliko stoljeća protiv mučenja i zloupotrebe ljudske ličnosti.

Od tog vremena pa sve do danas, posebno u anglosaksonskom pravu, pod tim imenom se podrazumijeva naredba upućena državnom organu ili službenom licu koje je lišilo slobode drugo lice da ga odmah privede sudu i obrazloži ne samo zakonitost, već i razloge za ovakvo postupanje. Međutim, prema Ustavu SAD-a,

⁴ Mrđenović, D. (1989) *Temelji moderne demokratije: Izbor deklaracija i povelja o ljudskim pravima (1215.-1989.)*; IRO Nova Knjiga, Beograd, str. 51.

⁵ Ibid, str. 51.

Kongres je ovlašten da ovaj princip privremeno stavi van primjene samo u slučaju veće unutrašnje pobune ili invazije državne teritorije. U ustavnom pravu i u političkoj praksi, habeas corpus se smatra jednim od najvažnijih efikasnih garancija jednog od osnovnih ličnih prava, prava čovjeka da slobodno živi i da se kreće, tako da može biti lišen prava samo ako za to postoje zakonom predviđeni i materijalno dokazani razlozi.

Za to vrijeme je Engleska pod vladavinom Olivera Kromvela (1649.-1658.) kratkotrajno jedini put bila u svojoj historiji republika, a 1653. godine dobila je i svoj jedini pisani Kromvelski ustav. Ali već 1660. godine obnovljenja je monarhija, na presto je doveden sin pogubljenog kralja Čarls II. (1660.-1685.) uz brojna obećanja da će poštovati tekovine revolucije kojima je ograničena kraljeva vlast.⁶

Deklaracija o pravu (engl. Bill of rights) je akt kojeg je potpisao Vilijam Oranski prilikom stupanja na prijestolje 13. februara 1689. godine. Bill of Rights propisuje da kralj nije ovlašten da bez saglasnosti parlamenta obustavi važnost zakona, niti da bilo koga oslobodi od zakonskih posljedica, niti da odobri bilo kakve izuzetke od zakona. Nije bilo moguće osnivati posebne sudove u vezi sa crkvenim ili drugim pravima. Engleski Bill o pravima ima mnogo sličnosti sa Američkim ustavom. SAD Bill of Rights je niz prvih 10 ustavnih amandmana koje je iznio James Madison u 1789., a koji je stavljen na snagu 1791.

Parlamentarna praksa u Velikoj Britaniji

Polazeći od određenih kriterija, oblici parlamentarizma mogu se klasificirati na regionalnu podjelu, potom na britansku, evropsku, nordijsku, zemlje koje pripadaju Komonveltu i na onu u čijim zemljama je akcentirana uloga zakonodavne i izvršne vlasti. Ipak, generalno posmatrajući, parlamentarni oblik političkog sistema vlasti, najzastupljenija je podjela na engleski i francuski parlamentarizam.

U prvom tipu, zbog činjenice da postoji dvopartijski sistem i da partija koja pobijedi na izborima obrazuje vladu, kao i da među poslanicima Donjeg doma postoji snažna lojalnost i disciplina prema vodstvu partije, sve konce politike u svojim rukama drži pobjednička partija, odnosno vlada. Otuda, u parlamentu samo izuzetno može doći do obaranja, odnosno ostavke vlade i raspisivanja izbora. Zbog toga se ovaj sistem još uvijek naziva sistemom kabinetske vlade, što podrazumijeva stabilnu vladu koja uživa povjerenje parlamenta.⁷ S druge strane,

⁶ Ibid, str. 77.

⁷ Matić, M. i Podunavac, M. (2007) Politički sistem, Teorije i principi, Fakultet političkih nauka Beograd, Čigoja štampa, Beograd, str. 344.

u Francuskoj, prvoj parlamentarnoj državi u historiji, zastupljen je višepartijski sistem. Historijski posmatrajući, Francuska je 1958. godine oblikovala prototip-ski ustav polupredsjedničkog sistema sa bikefalnom izvršnom vlašću. Cilj uspostave ovakvog sistema bila je prilagodba institucija novim socijalnim, ekonomskim i političkim uvjetima, te se ovakva kategorija vladajućeg sistema obilježava kao polupredsjednički sistem.⁸

Parlament je središnja demokratska politička institucija i ima bogatu tradiciju koja počinje još u srednjem vijeku, tačnije tokom XIII. stoljeća. Prva asocijacija na britanski politički sistem je tzv. institucija monarhije. Monarhija i Parlament su britanski politički simboli, koji počivaju na načelu kontinuiteta. Britanski izborni sistem definira se kao sistem izbora s relativnom većinom u izbornim jedinicama (okruzima), s jednim mandatom. Izborni sistem Velike Britanije razvijao se tokom povijesti, u čijem je središtu bilo pitanje veličine i granice izbornih jedinica (okruga). Godina 1918. bila je prekretnica u povijesti britanskog izbornog sistema - te je godine uvedeno opće pravo glasa (za sve muškarce i žene starije od 30 godina), koje je uticalo na oblikovanje stranačkog i izbornog sistema. Sve do 1832. godine Dom komuna samo je uvjetno bio predstavnik naroda. Opće pravo glasa za žene i muškarce starije od 21 godine uvedeno je 1925. Sastavni dijelovi Parlamenta su: kralj, Dom lordova (Gornji dom) – The House of Lords i Dom komuna (Donji dom) – The House of Commons.

Do 1911. godine, Dom lordova bio je u jednakom položaju s Domom komuna. Od tada je imao pravo samo pismenog veta, koje se nije odnosilo na finansijske zakone.

Od 1949. godine (Parliament Acts) može odložiti donošenje zakona kojeg je izglasao Donji dom, na godinu dana, i tu je njegova vlast. Smatraju ga i anakronizmom, zastarjelim oblikom političkog djelovanja. Dom lordova ima i sudske ovlasti. To je najviši apelacijski sud za građanske parnice i za krivični zakon u Velikoj Britaniji. Tu funkciju obavljaju samo Law Lords – suci.

Donji dom Parlamenta (Westminster) je političko reprezentativno tijelo u kojem sjedi 650 zastupnika, koje građani biraju na izborima za britanski Parlament na mandat od pet godina. On bira Vladu, a ona odgovara Donjem domu za svoje postupke. Vladu potom imenuje stranka koja ima najviše članova u Donjem domu. Prevlast mu priznaju svi akteri političkog sistema. Većina retorički brani vladu od opozicije. Plan i program rada Donjeg doma uređuje Leader of House, jedan od ministara iz kabineta. Članovi vlade čine *front bench* – govern-

⁸ Anali hrvatskog politološkog društva, br. 3, 2007., tekst: Polupredsjednički sustav i racionalizirani parlamentarizam: primjeri Francuske i Njemačke.

ment bench, dok izraz *back bench* označava zastupničke većine bez dužnosti i funkcija. Mehanizam kontrole rada vlade je aktuelni sat – kada vlada odgovara na pitanja zastupnika. Vlada predlaže sve važne zakonske prijedloge, odnosno *public bills*. Također, postoje i *private member bills* – zakoni o pojedinačnim osobama, tijelima ili općinama. Termin *vlada u sjeni* predstavlja tim vodećih opozicijskih političara koji su protuteža kabinetu. Whips su parlamentarni poslovoditelji koji se brinu da svi zastupnici (određeni broj koji oni prate) njihove frakcije budu prisutni na glasanjima. Oslobođaju od obaveze prisutnosti samo iz uvjerljivih razloga i to ako može osigurati da jedan zastupnik iz protivničke frakcije neće glasati.

Premijer je prva "politička osoba" vlade sa značajnim autoritetom. Britanski sustav vlade počesto se naziva "kabinetskim sustavom" s premijerom na čelu. Rezultat je postupnog prijelaza kraljeve izvršne vlasti na ministarsko vijeće, što je značilo tranziciju vlasti s jedne osobe na kabinet, na čijem je čelu premijer kao član, čelnik i "prvi među jednakima". Premijer oblikuje rad vlade, daje smjernice i prvi je čovjek stranke koji ima najveću odgovornost da stranka postigne deklarirane političke ciljeve, te predsjedava radom vlade i upravlja vladom. Od 1923. godine premijer mora bit član Donjeg doma.

Između trećine i četvrtine članova vladine frakcije (100-tinjak zastupnika) obavljaju neku dužnost u Vladi/Kabinetu. U užu kabinet spada 20-tak članova – ministara određenih resora. Ministri koji nisu članovi Kabineta su: zamjenici ministara, ministri bez ranga, niže rangirani ministri (junior ministers), državni parlamentarni tajnici (parliamentary secretaries of State), "privatni" državni parlamentarni tajnici (PPS) – zastupnici koji u nekom ministarstvu osiguravaju rad ministra u parlamentu. Svi članovi Vlade moraju biti i članovi Parlamenta. Svaka odluka Kabineta obavezujuća je za sve članove Vlade. Eventualno neslaganje pretpostavlja i podnošenje ostavke. Individualna odgovornost postaje kolektivna.⁹

Izbori u Ujedinjenom kraljevstvu se održavaju poslije raspuštanja parlamenta. Aktom parlamenta iz 1911. godine, njihov mandat traje najviše pet godina i okončava se raspuštanjem parlamenta. Tradicionalno datumi izbora nisu određeni. Posljednji izbori održani su 6. maja 2010. godine. Svaka regija bira po jednog poslanika (ukupno je 650 regija). Stranka sa najviše poslanika formira vladu. Druga najveća stranka je opozicija. Izbori se moraju održati prije početka zasjedanja svakog parlamenta. S obzirom da se parlamentarni mandat zasniva na

⁹ Hartmann, J. (2006) *Politički sustavi Velike Britanije, SAD-a i Francuske*, Politička kultura, Zagreb, str. 41.-83.

pet godina, vrijeme do izbora se može produžiti kada se spoji vrijeme izborne kampanje i vrijeme da se sastavi parlament (to je negdje oko dvije sedmice). Mandat počinje od prvog zasjedanja poslije izbora. Vrijeme izbora odlučuje premijer. Nakon održavanja posljednjih izbora u 2010. godini, vlada je iznijela prijedlog zakona pred parlament o fiksnom vremenu održavanja izbora. Na taj način će, ako prijedlog postane zakon, sljedeći izbori biti održani 7. maja 2015. godine, odnosno, bit će održavani svakog prvog četvrtka u maju, kada je izborna godina. U prijedlogu također stoji i da se parlament može raspustiti ako se vladi izglasa nepovjerenje, te se vanredni izbori mogu raspisati ako se vlada ne formira u roku od 14 dana. Također, izbore mogu pokrenuti i 2/3 glasova iz parlamenta. Premijer pita monarha o raspuštanju vlade kraljevskom izjavom. Izbori se održavaju nakon 17 radnih dana od izjave, što je regulisano aktom iz 1983. godine. Još od 1935. godine, svaki izbori su se održavali četvrtkom. Od 18 održanih izbora između 1945. i 2010. godine, pet ih je održano u maju, četiri u junu i oktobru, dva u februaru i jedan u martu, aprilu i julu. Također, Kabinet daje vrijeme u periodu od šest sedmica, tokom kojeg se ni pod kojim uvjetima ne dozvoljava komunikacija sa javnošću o bilo kojim vladinim aktivnostima.

Trenutno najzastupljenije stranke u političkom životu Velike Britanije su konzervativci, laburisti i liberalni demokrati.

Evropski parlament

Evropski parlament (EP) je jedina neposredno birana, parlamentarna institucija Evropske unije. Zajedno sa Savjetom Evropske unije, on čini dvodomnu zakonodavnu granu institucija Unije i važi za jedno od najmoćnijih zakonodavnih tijela na svijetu. Parlament Evrope danas čini 786 članova, koji ujedno predstavljaju drugo po veličini demokratsko biračko tijelo na svijetu odmah poslije Indije, te je sa 342 miliona građana sa biračkim pravom, najveće nadnacionalno biračko tijelo u povijesti. Parlament se bira na neposrednim izborima sa univerzalnim biračkim pravom, svakih pet godina od 1979. godine. Izbori za Evropski parlament održavaju se u svakoj državi članici posebno, nezavisno (mada ponekad istovremeno) od nacionalnih ili lokalnih izbora. U Parlamentu su predstavnici više velikih sveevropskih političkih grupacija, kao i najvažnijih političkih stranaka zemalja članica.

Nakon pristupanja Bugarske i Rumunije EU 2007. godine, maksimalan broj poslanika privremeno je povećan na 785, a u sazivu Evropskog parlamenta 2009. – 2014. broj poslanika smanjen je na 736. Ugovorom iz Lisabona (2007./2009.) predviđeno je smanjenje broja poslanika na 750 plus predsjednik Evropskog parlamenta.

Izbori za Evropski parlament organiziraju se u svakoj državi članici, a na tim izborima pravo glasa te pravo kandidiranja imaju, ne samo državljani države koja popunjava svoju kvotu, nego i državljani druge države članice koji imaju prebivalište u toj državi. To je jedno od novih političkih prava koje je građanima EU dodijeljeno uvođenjem instituta evropskog građanstva. Izabrani poslanici u Evropskom parlamentu raspoređeni su po političkim grupama. Političke grupe ne organiziraju se po državnim blokovima već prema političkim opredjeljenjima. Postoji sedam političkih grupa, i to: Evropska narodna stranka i evropski demokrati, Evropski socijalisti, Evropski liberali, demokrati i reformisti, Evropska ujedinjena ljevica/Nordijska zelena ljevica, Zeleni/evropski slobodni savez, Unija za Evropu država, Evropa demokratije i različitosti, Nezavisni/demokrati. Minimalan broj njihovih članova je 20. Evropski parlament ima svog predsjednika i 14 potpredsjednika te šest povjerenika i oni se biraju na mandat od 30 mjeseci. Evropski parlament također ima i svoja politička tijela, a to su: Konferencija predsjednika koju čine predsjednici političkih grupa i predsjednik Parlamenta i zadužena je za organizaciju rada Evropskog parlamenta; Ured Evropskog parlamenta koji čine 14 potpredsjednika i šest povjerenika koji su zaduženi za unutrašnje funkcioniranje Parlamenta; povjerenici koji su zaduženi za administraciju i finansije. Evropski parlament ima i Sekretarijat koji je smješten u Luksemburgu i Briselu. Evropski parlament ima tri glavne uloge: zakonodavnu, demokratski nadzor i budžet.¹⁰

Francuski politički sistem

Jedna od zemalja osnivača Evropske unije i jedna od pet stalnih članica Vijeća sigurnosti UN-a, Francuska je država u zapadnoj Evropi koja graniči sa Belgijom, Luksemburgom, Njemačkom, Švicarskom, Italijom, Monakom, Andorrom i Španijom. Njen politički sistem umnogome je sličan britanskom, međutim, za razliku od Engleske koja je imala kontinuiran ustavni razvoj (od XVIII. stoljeća pa sve do danas), Francusku karakteriše veliki broj ustavnih reformi, a jednu od njih pamtimmo iz 1958. godine (Ustav Pete Republike) usvojen općim referendumom, koji je omogućio veće ovlasti izvršnoj vlasti u odnosu na Parlament. Sve do dolaska Šarla De Gola na vlast, inicijatora donošenja novog ustava i prvog predsjednika Pete Republike, u Francuskoj je parlamentarni sistem bio istovjetan sa britanskim, ali praksa je eksplicirala nešto sasvim drugo. Dok je za Englesku njen

¹⁰ Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine, više pogledati na <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/?id=4631>

politički sistem odraz relativno stabilne vlade, u Francuskoj se vlada nerijetko mijenjala, što nam ilustruje činjenica kako je prosječan "vijek" jedne takve vlade poslije završetka Drugog svjetskog rata pa do dolaska De Gola na vlast bio svega osam mjeseci. Međutim, u praksi je djelovanje ovakvog sistema u Francuskoj, često dovođeno u kontradikciju u odnosu na britanski. S jedne strane, u Velikoj Britaniji zastupljen je dvostranački sistem, dok je s druge strane u Francuskoj sistem mnogih partija, koje su se npr. do dolaska De Gola na vlast mogle grupisati na otprilike osam osnovnih skupina, počevši od komunista s jedne i fašista s druge strane. Ovakav izgled višepartijskog sistema bio je podstican samim izbornim sistemom. U Francuskoj i kontinentalnim zemljama Evrope prevladavao je proporcionalni izborni sistem, koji daje mogućnost i malim partijama da budu predstavljene u parlamentu i da igraju kakvu-takvu političku ulogu.¹¹ Međutim, nakon što je formirana Peta Republika, niti jedan od De Golovih nasljednika nije pokušao da ospori ustavno naslijeđe Francuske, pa čak ni sam Fransoa Miteran.

Osnovni zakon Francuske još uvijek je Napoleonov zakonik (Code Napoléon ili Code civil), a administrativni i sudski sistem u biti je onaj čije je temelje udario Napoleon. Jednoobrazno regulirani obrazovni sistem na razini cijele države još uvijek postoji. Napoleon je svojim djelom ostavio duboki trag i u svjetskoj povijesti. Tako su njegove reforme prihvatili kao model egipatski vladar Mehmed Ali i turski sultan Mahmud III., a Napoleonov zakonik bio je uzorom pravne reforme u Južnoj Americi i Japanu.

Predsjednik republike pripada jednoj političkoj grupaciji dok, s druge strane, predsjednik vlade pripada drugoj (odnos pozicija:opozicija). Metod odabira predsjednika odvija se u dva kruga, principom osvojenog većeg dijela glasova. Pored osnovnih nadležnosti, navedenih u prethodnom dijelu rada, predsjednik ima nadležnost da raspusti skupštinu i raspiše nove izbore. Također, on je stvarni arbitar političkog života u Francuskoj, predsjednik je ministarskog savjeta, posjeduje znatnu zakonodavnu inicijativu, propisuje ukaze o proglašenju zakona koji su usvojeni u nacionalnoj skupštini (ili ih osporava i pokreće pitanje ustavnosti), bira predsjednika i 3 člana ustavnog suda, potpisuje međunarodne sporazume i propise Evropske unije, imenuje ambasadore i posebna savjetodavna tijela koja mu pomažu u vršenju vlasti, odlučuje o uređenju vojske i policije, dodjeljuje ordenje i odlikovanja, komanduje legijom stranaca, vodi i oblikuje vanjsku politiku i jednom godišnje koordinira rad Francuskih ambasadora, predstavlja Francusku u Evropskoj uniji, (ili ga, zavisno od okolnosti mijenja premijer), raspisuje referendume, ima specifičnu i svu vlast u vanrednim okolnostima.

¹¹ Pašić, N. (1981) *Uporedni politički sistemi*, Institut za političke studije Fakulteta političkih nauka u Beogradu, str. 141.

Niti jedna odluka francuske vlade ne može biti sprovedena bez izričite saglasnosti predsjednika.

Vlada Republike Francuske sastavljena je od premijera, državnih, resornih i delegiranih ministara i državnih sekretara nadležnih za oblasti za koje ne postoje ministarski resori. Vlada zasjeda jednom sedmično u plenarnom sastavu. Premijer je šef vlade, kojeg imenuje predsjednik (a ne parlament). Premijer predlaže ministre, a predsjednik ih imenuje i brine se o sprovođenju ustavnih zakona (predsjednik ne može biti smijenjen dok obnaša svoju funkciju jer ima imunitet; ujedno nije odgovoran za svoj rad, ukoliko ne počini neko krivično djelo).

Francuski Parlament je sastavljen od Nacionalne skupštine i Senata. Nacionalna skupština se bira na neposrednim izborima, a čini je 577 poslanika koji se biraju na mandatni period od pet godina. Njih 555 izabrani su u metropoli, a 22 u prekomorskim departmanima i teritorijama. Nacionalna skupština može izglasati nepovjerenje vladi, ali ne i predsjedniku, (dok on njima može). Senat je drugi dom francuskog parlamenta i bira se na indirektnim izborima. Usvaja zakone u saradnji sa Nacionalnom skupštinom. Za članove senata glasaju poslanici Nacionalne skupštine, regionalni i generalni savjetnici i delegati gradskih savjeta. Senatori se biraju na period od devet godina, s tim da se 1/3 njih bira svake tri godine. U slučaju smrti predsjednika, do izbora novog njegovu ulogu preuzima predsjednik senata. Metod glasanja koji se koristi na ovim izborima identičan je predsjedničkim. Kandidat može biti izabran u prvom krugu samo ako osvoji apsolutnu podršku glasača. Kako bi bi prošao u drugi krug, kandidat mora imati 12,5 % glasova registriranih birača. U slučaju neriješenog rezultata, izbore osvaja stariji kandidat.

Tokom XVIII. stoljeća, u Francuskoj su svećenstvo i plemstvo bili privilegirani neradnici koji su činili 2 % od ukupnog broja stanovnika, dok je tada najbrojnije bilo Francusko seljaštvo 90%, te buržoazija i radništvo 8 %. I danas, za razliku od Engleske (gdje je seljaštvo na neki način iščezlo), u Francuskoj 25-30 % stanovništva čine seljaci, iz prostog razloga što je diferencijacija na buržoaziju, radničku klasu i srednje slojeve dosta dosljednije urađena u Engleskoj, nego u Francuskoj.

U Engleskoj, preko 70 i nekoliko procenata ljudi se nalazi u najamnom radnom odnosu, dok u Francuskoj postoji veliki broj sitnih sopstvenika koji daju pečat klasnoj strukturi francuskog društva. Riječ je o velikom broju malih trgovaca, posrednika, zanatlija itd., ljudi koji imaju neku sigurnu političku orijentaciju i koji imaju vrlo konzervativne poglede na većinu društvenih problema.¹² Iz takve

¹² Ibidem, str. 140.

klasne strukture proizilazi činjenica o vrlo jednostavnom dvopartijskom sistemu u Engleskoj, za razliku od burnih povijesnih promjena u modelima političkih sistema vlasti u Francuskoj.

Tokom 1970-tih došlo je do velikog porasta zaposlenih službenika u lokalnoj administraciji, a sa dolaskom Fransa Mitterana i ljevice na čelo države, decentralizacija (u smislu davanja većih ovlaštenja lokalnim vlastima) je postala dio političkog programa. Međutim, za razliku od Velike Britanije koja ima poprilično razvijenu lokalnu samoupravu, u Francuskoj već godinama postoji taj državni centralizam sistem prefekta i šefova departmana). Lokalizam je bio vrlo karakteristična pojava koja je otežavala rad parlamentarnih institucija u Francuskoj. U uslovima nestabilnih vlada, vlada koje se mijenjaju svakih nekoliko mjeseci, samostalnost administracije, koja postoji i u Engleskoj, dobija ovdje poseban značaj i ima još mnogo veće reperkusije. Francuzi vole da kažu: "Nama ne upravljaju, nama administriraju".¹³

Poglavar države u Francuskoj predstavlja predsjednik Republike. Njegova uloga u IV. francuskoj republici bila je otprilike ograničena na onaj položaj koji je koherentan položaju kraljevske krune u Velikoj Britaniji, samo što su funkcije šefa države u Francuskoj tada bile naglašenije u odnosu na Veliku Britaniju. Cio sistem je bio takav da je proizvodio vrlo slabe vlade, nesposobne za bilo kakvu energičnu akciju. On je mogao da tavori u uslovima relativnog mira, relativno stabilne unutrašnje i međunarodne situacije. Međutim, upravo takvi uslovi nisu postojali za Francusku. Francuska se zapetljala u teške kolonijalne ratove, a vlada je bila nesposobna za bilo kakvu odlučnu politiku, bilo u smislu radikalnih reformi, izlaza u susret zahtjevima pobunjenih kolonijalnih naroda, bilo u smislu energične politike represalija protiv oslobodilačkih pokreta u kolonijama.¹⁴

Danas novi politički sistem u Francuskoj karakteriše izuzetno jaka izvršna vlast (prvenstveno koncentrisana na predsjednika republike). Predsjedniku republike data su velika ovlaštenja, čiji je položaj učvršćen ustavnim promjenama na referendumu, održanom 1962. godine, na kojem je izglasano da se predsjednik bira putem neposrednih izbora (Ustav zahtijeva apsolutnu većinu glasova). Međutim, parlament Francuske je znatno degradiran u pogledu svojih prava i ovlaštenja. Broj glasova pojedinih stranaka i broj njihovih predstavnika u parlamentu se znatno razlikuju, npr. Komunistička partija je degradirana u pogledu broja poslanika, iako je na izborima osvojila veći broj glasova nego bilo koja druga partija pojedinačno.

¹³ Ibidem, str. 141.

¹⁴ Ibidem, str. 142.

Nastanak i razvoj prezidencijalizma: primjer Sjedinjene Američke Države

Predsjednički sistem doživio je mnoge promjene u odnosu na svoj konceptualni model. Unutar ovog sistema razvile su se mnoge političke stranke i subjekti političkog sistema. Uticaj političkih subjekata koji su se javljali i razvijali unutar prezidencijalizma i parlamentarizma nakon stvaranja modernih ustavnih okvira, nije mogao zaobići te institucije jer političke partije, sindikati i drugi akteri političkog sistema, umnogome su razvijali budućnost navedenih sistema.

Ustav Sjedinjenih Američkih Država najstariji je pisani ustav na svijetu. Prema svom sadržaju i strukturi, on je izraz engleske pravne tradicije i racionalističke misli 17. i 18. stoljeća.

Sjedinjene Američke Države odabrale su politički i državni sistem sa nagašenom podjelom vlašću, pri čemu se izvršna vlast posebno osigura sa izborom predsjednika na općim izborima na mandatni period od 4 godine, što znači da se time osigura njegova nezavisnost u odnosu na kongres ili zakonodavnu vlast. Pritom predsjednik ne može tražiti disoluciju kongresa, niti kongres može tražiti da se predsjednik ukloni.

Specifičnost američkog političkog sistema, trajnost ustava i sve drugo originalno, što se danas susreće u američkom političkom sistemu, ustvari je nedjeljivo vezano za specifičnost ukupnog političkog, ekonomskog i kulturalnog razvoja te države. Trajnost ustava proizilazi, uz ostalo, i iz dosljedne podjele vlasti i svih drugih principa koji osiguravaju ukupnu ravnotežu i stabilnost političkog sistema, pri čemu naročit značaj imaju supremacija nacionalnog zakona i sudska kontrola ukupnog funkcioniranja tog sistema. Trajnost ustavnog sistema, ne bi svakako bila realno moguća bez određenih ekonomskih uvjeta – svi ustavi tokom protekla dva stoljeća pisani su u namjeri da budu dugovječni, ali najveći broj njih čak i ako su bili tekstovi zaista blistavi, kao što je slučaj sa ustavom Vajmarske republike, nisu se dugo održali, prosto zato što nisu koincidirali sa konkretnim društvenim razvojem. Česte promjene sustava bili su ustvari posljedica društvenih promjena i procesa, koji nisu bili usklađeni sa principima ustava. Ustavni model predsjedništva stvoren je, naime, u jednom specifičnom ambijentu. Liberalna država u SAD formirana je u socijalnim i historijskim okolnostima koje su posve specifične. Akt nezavisnosti nije samo označio kraj vlasti Britanije, nego je i označio postojanje jednog novog socijalnog miljea.¹⁵

¹⁵ Sadiković, Ć. (2000) *Politički sistem*, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Novinsko-izdavačka kuća Grafit, Sarajevo, str. 196.

Politički sistem SAD-a stvoren je iz "revolta" prema vlasti britanske kraljevine. Ono po čemu njegov prezidencijalistički sistem vlasti razlikuje od britanskog jeste položaj i funkcije predsjednika. Njegov položaj je trostruko izražen: on je šef države, šef egzekutive i vrhovni komandant oružanih snaga. Njegov je položaj pojačan i načinom izbora, jer on nije lice koje biraju predstavnička tijela, njega bira šire izborna tijelo, odnosno direktno glasanje građana. Ovakav izbor predsjednika pojačava njegov položaj u odnosu na predstavnička tijela, jer kao što se predstavnička tijela mogu pozivati na mandat koji su dobila od birača, po istoj toj osnovi može se pozivati i sam predsjednik.

U parlamentarnom sistemu vlasti, vlada je nosilac izvršne vlasti i samo je formalno odgovorna šefu države. Međutim, u SAD-u kabinet je sastavljen od ljudi koje predsjednik izabere kao svoje saradnike. Ali oni su zavisni od predsjednika jer su njemu podređeni i njemu odgovaraju.

Ustav Sjedinjenih Američkih država savršeno je jedinstvo i uzor vlasti svim zemljama svijeta. Suština američkog federalizma izražena je u nastojanju da se izbalansira prava veza između autonomije država i lokalnih zajednica na jednoj strani, te liberalnih institucija koje izražavaju opći interes, na drugoj strani.

Moć izvršne vlasti je u predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država koji, također, djeluje i kao šef države, te vrhovni zapovjednik oružanih snaga. Predsjednik je odgovoran za implementaciju i provođenje zakona, napisane od strane Kongresa, te u tu svrhu, imenuje rukovoditelje federalnih agencija, uključujući i kabinet. Potpredsjednik je također dio izvršne vlasti, spreman u svakom trenutku preuzeti liderstvo Predsjedništva u slučaju potrebe.

Predsjednik obavlja svoje funkcije na mandatni period od četiri godine. Za članove izbornog tijela ne može da se imenuje nijedan senator ili član Predstavničkog doma, ni lice koje vrši neku državnu funkciju u Sjedinjenim Državama, bilo povjerljivu ili plaćenu. Članovi izbornog tijela se sastaju u svojim državama i tajno glasaju za dva lica, od kojih bar jedno ne smije da bude stanovnik iste države koje i oni. Oni prave spisak svih lica za koja se glasalo i broja glasova datih za svako od njih; taj spisak potpisuju i ovjeravaju, pa zapečaćen dostavljaju u sjedište vlade Sjedinjenih Država, upućeno predsjedniku Senata.

Predsjednik Senata, u prisustvu Senata i Predstavničkog doma, otvara sve ovjerene spiskove, pa se zatim glasovi prebrojavaju. Lice koje ima najveći broj glasova postaje predsjednik, ako taj broj glasova predstavlja većinu od ukupnog broja naimenovanih članova izbornog tijela, a ako ih ima više koji imaju tu većinu i imaju jednak broj glasova, onda Predstavnički dom odmah tajnim glasanjem bira jednog od njih za predsjednika; ako nijedno lice nema većinu, onda između petorice sa najvećim brojem glasova na spisku Predstavnički dom na sličan način bira predsjednika. Ali, prilikom biranja predsjednika, glasovi se uzimaju po državama,

pri čemu predstavništvo svake države ima samo jedan glas; kvorum za ovu svrhu sastoji se od člana ili članova dvije trećine država, a za izbor je potrebna većina svih država. U svakom slučaju, lice koje poslije izbora predsjednika bude imalo najveći broj glasova članova izbornog tijela postaje potpredsjednik. Ali, ako ostanu dva ili više lica koja imaju podjednak broj glasova, Senat tajnim glasanjem bira potpredsjednika među njima. Kongres može da odredi vrijeme biranja članova izbornog tijela i dan kada oni treba da glasaju; taj dan je isti na cijelom području Sjedinjenih Država. U slučaju smjenjivanja predsjednika s položaja ili u slučaju njegove smrti, ostavke ili nesposobnosti da vrši vlast i ispunjava dužnosti pomenutog položaja, taj položaj se prenosi na potpredsjednika, a Kongres može zakonom da odredi koje će službeno lice tada da vrši dužnost predsjednika, i to službeno lice će vršiti predsjedničku dužnost dok nesposobnost ne prestane ili dok se ne izabere novi predsjednik. Predsjednik u utvrđenim rokovima prima naknadu za svoju službu, a ona se ne može ni povećati ni smanjiti u toku perioda za koji je izabran; za to vrijeme on ne smije da prima nikakvu drugu nagradu od Sjedinjenih Država ili od bilo koje druge države. Prije nego što počne da obavlja svoju dužnost, on polaže svečanu zakletvu. Predsjednik, potpredsjednik i drugi državni službenici Sjedinjenih Država uklanjaju se s položaja u slučaju diskvalifikacije zbog izdaje, podmićivanja i drugih teških zločina i krivičnih djela.¹⁶

Kongres Sjedinjenih Američkih Država (eng. United States Congress) zakonodavno je tijelo federalne vlasti Sjedinjenih Američkih Država. Kongres se sastaje u glavnom gradu SAD-a Washingtonu. Sastoji od dva doma, Predstavničkog doma (eng. House of Representatives) i Senata (eng. Senate). Predstavnički dom ima 435 članova, od kojih svaki predstavlja kongresni okrug i služi mandat od dvije godine. Predstavnička mjesta su dodijeljena između država prema broju stanovnika. Svaka država ima dva senatora, bez obzira na broj stanovnika. Bira se sto senatora, koji služe mandat od šest godina. Svake dvije godine bira se otprilike trećina senatora. I senatori i predstavnici biraju se direktnim izborima većinskim sustavom.

Predstavnički dom se sastoji od 435 predstavnika izabranih na otprilike svakih 410.000 stanovnika. Predstavnički dom Sjedinjenih Američkih država čine članovi koje svake druge godine bira narod pojedinih država, a u svakoj pojedinoj državi birači treba da imaju svojstva koja se traže od članova izbornog tijela, najbrojnije grane državnog zakonodavnog tijela. Niko ne može da bude izabran za člana Predstavničkog doma ako nije navršio dvadeset pet godina života i nije bio sedam godina građanin Sjedinjenih Država, te ko u vrijeme izbora nije

¹⁶ Cheibub, J. A., *Presidentialism, Parliamentarism And Democracy*, (Cambridge University Press, 2007), str. 26.-49.

stanovnik države u kojoj se bira. Broj članova Predstavničkog doma i iznos neposrednih poreza raspoređuju se na pojedine države koje mogu da budu uključene u ovaj savez, srazmjerno naseljenosti svake od njih, koja se određuje kada se ukupnom broju slobodnih lica, uključujući ona koja su se obavezala na službu za određeni broj godina, a isključujući neoporezovane Indijance, dodaju tri petine ostalih lica. Stvarno prebrojavanje vrši se u roku od tri godine poslije prvog zasjedanja Kongresa Sjedinjenih Država i svakih sljedećih deset godina, na način koji se propisuje zakonom. Broj članova Predstavničkog doma ne može da bude veći od jednog na svakih trideset hiljada, ali svaka država mora da ima najmanje jednog člana Predstavničkog doma.¹⁷ Kad se uprazni neko mjesto člana Predstavničkog doma bilo koje države, izvršna vlast dotične države raspisuje izbore za popunu upražnjenog mjesta. Predstavnički dom bira svog predsjednika i druge službenike i ima isključivo pravo pokretanja postupka za krivično gonjenje službenih lica.

Senat Sjedinjenih Država se sastoji od po dva senatora iz svake države, koje bira zakonodavna vlast dotične države na šest godina. Svaki senator ima pravo na po jedan glas. Odmah po svom sastanku poslije prvih izbora, oni se dijele što je moguće ravnomjernije u tri grupe. Mjesta senatora prve grupe upražnjuju se po isteku druge godine, senatora druge grupe po isteku četvrte godine, a treće grupe po isteku šeste godine, tako da se svake druge godine može da bira jedna trećina; i ako se neko mjesto uprazni uslijed ostavke ili drugog razloga, u vrijeme kada zakonodavna vlast neke države ne zasjeda, izvršna vlast te države može da vrši povremena imenovanja do idućeg sastanka zakonodavnog tijela, kojima se popunjavaju takva upražnjena mjesta.¹⁸ Senator ne može biti osoba koja nije navršila trideset godina života i devet godina bila građanin Sjedinjenih Država, te u vrijeme izbora nije stanovnik države za koju se bira.

Potpredsjednik Sjedinjenih Država je predsjednik Senata, ali nema pravo glasa, osim kada su glasovi jednako podijeljeni. Senat bira svoje druge službenike, a tako isto i predsjednika *pro tempore*, u odsustvu potpredsjednika, ili za vrijeme dok on vrši dužnost predsjednika Sjedinjenih Država.

Nijedan senator, ni član Predstavničkog doma ne može, u mandatnom roku za koji je izabran, da bude postavljen na bilo kakvu dužnost u službi vlade Sjedinjenih Država koja bi bila stvorena ili čiji bi uzgredni prihodi od toga bili uvećani za to vrijeme i nijedno lice, koje vrši neku službenu dužnost u Sjedinjenim

¹⁷ Story, J. (1891) *Commentaries on the Constitution of the United States* (2 vol.). Boston: Brown & Little.

¹⁸ Baker, A. R./Erikson, N. (2007) *Traditions of the United States Senate*, U.S. Senate, str. 6.-14.

Državama, ne može da postane član bilo kojeg doma za vrijeme trajanja njegove službe.

Sudska vlast Sjedinjenih Država se povjerava jednom Vrhovnom sudu i onim nižim sudovima koje Kongres može povremeno da određuje i ustanovljava.

Jedno od najvažnijih prava koje imaju američki građani je pravo glasa. Izvorno, prema prvobitnom Ustavu SAD-a, to pravo imali su isključivo muškarci bijele kože, stariji od 21 godinu. Naravno, ova sramotna nepravda je ispravljena, te su glasačka prava građana SAD-a povijesno mijenjana i nekoliko puta zakonom nadopunjavana. Danas, svim registriranim državljanima SAD-a starijim od 18 godina, niko ne može oduzeti to pravo, bez obzira na rasu, vjeru, spol, invalidnost i seksualnu orijentaciju.

Demokrati i Republikanci čine dvostranački sistem SAD-a koji se veoma razlikuje od parlamentarnih stranačkih sistema. Povijesni fakti i posebnosti političkog sistema, doveli su do specifičnog razvoja stranačkog sistema koji ćemo malo detaljnije razjasniti u ovom odlomku.¹⁹

Već 200 godina izbori se održavaju prema principu većinskog izbornog prava, što znači da je izabran kandidat koji u izornoj jedinici osvoji najviše glasova. Na taj način šansu imaju samo kandidati velikih stranaka, a to opet ima za posljedicu da od samog početka samo dvije najveće određuju politički život. Time se može objasniti zadivljujuća stabilnost od samog osnivanja SAD-a.

Prezidencijalizacija parlamentarnih sistema vlasti

Oblik prezidencijalizacije parlamentarnih demokratija proces je kojim parlamentarni sistemi vlasti prema svojoj funkcionalnosti i političkoj praksi pre-rastaju u predsjednički model. Dijahroniju koncepta prezidencijalizacije čini model *core executive* ili model izvršne vlasti, prema kojem je koherentnost između glavnih pretendenata izvršne vlasti određen ovisnošću.

U okviru referentnog koncepta, politička moć koagulira oko jedne političke funkcije, koja postaje superiorno utemeljena u apostrofiranoj piramidalno – vertikalnoj strukturi političke vlasti. Dakle, dominirajuću ulogu u odnosu na ostale, u ovom slučaju, ima predsjednik vlade/premijer zahvaljujući raspoloživim institucionalnim i vaninstitucionalnim (vlastitim) resursima. Primjer tome su parlamentarni sistemi vlasti mnogobrojnih zapadnoevropskih država, među kojima najeksplicitniju ulogu ima Velika Britanija, u kojoj politička vlast progresivno

¹⁹ Nash, H. P., Jr.; Schnapper, M. B. (1959). Third Parties in American Politics.

zadobija atribucije prezidencijalizma. Prvi prezidencijalistički procesi percipiraju se u britanskoj politici 1960-ih godina, a analizirani su kroz deskriptivnu raspravu o tome je li britanska vlada premijerska ili kabinetska.²⁰

Prvi znaci strukturalnih transformacija vestminsterskog modela parlamentarizma detektovani su početkom 60-tih godina XX. stoljeća, kada je u politološkim raspravama akcentirana dilema da li je britanska vlada premijerska ili kabinetska. Kabinet koji je kolektivno odgovoran Donjem domu (*House of Commons*) i kojeg građani mogu sankcionirati samo "sa zakašnjenjem" i to izborom druge, opozicione stranke, sastoji se, u pravilu, od vođa samo jedne političke stranke koja nije pod prisilom da formira koaliciju s nekom drugom. Izbor koji se odvija po principu obične većine, te zapravo bez smetnji funkcionira samo u jednodimenzionalnim socijalno konfliktnim situacijama, predstavlja veliki hendikep za male stranke, ali ga istovremeno prihvata većina stanovništva, i to u interesu formiranja djelotvorne izvršne vlasti. Najveći deficit vestminsterskog modela vlasti predstavlja nedostatak balansa između izvršne vlasti, ali i vlasti šefa vlade.

Zagovornici tog modela opet naglašavaju njegovu eficijenciju, odnosno sposobnost donošenja brzih odluka bez institucionalnih blokada, bez prisile na kompromis koji biraču samo prikriva jasne političke alternative, te njegove postojeće interne mehanizme korigiranja sve do prijevremenog odstupanja premijera i do raspisivanja novih izbora.²¹ Tokom XX. stoljeća, tradicionalna britanska kabinetska vlada, bez presedana u dotadašnjoj ustavnoj teoriji i praksi, transformisala se u klasičnu premijersku vladu. Britanski premijer ostvario je dominantnu ulogu, ali i sam položaj u kabinetu prvenstveno zbog ovlasti da postavlja i otpušta ministre, kontrolira strukturu kabineta, odlučuje o dnevnom redu i sjednicama, te da ima patronažne ovlasti nad birokratskim aparatom. Međutim, tokom XIX. stoljeća, odnosno tokom ere klasičnog parlamentarizma, kolektivna odgovornost kabineta predstavljala je odgovornost grupe ravnopravnih ministara, koji su donosili kolektivne odluke nakon mnogobrojnih rasprava u kojima su svi mogli sudjelovati. Danas, ta odgovornost znači kolektivnu poslušnost cjelokupne administracije. To ilustrativno deskribira R. Crossman: "Tvrdim da je najbolji opis postojećeg sistema kontrole da to više nije kabinetska, nego premijerska vlada. Najznačajnije promjene u ovom stoljeću bile su: (1) rast moći cen-

²⁰ Nikić, Čakar (2009) *Prezidencijalizacija parlamentarnih sustava: komparativni analitički okvir*, Politička misao, god. 46, br. 2, str. 140.

²¹ Sturm, R. (2009) *Territorial and Constitutional Politics in the United Kingdom and in the British Empire*, Trier, Bonn, str. 24.

tralne vlade i državne birokratije i (2) porast premijerove dominacije u kabinetu, Whitehallu i nad biračkim tijelom. On se, u krajnjoj liniji, nije pretvorio u predsjednika, ali je zasigurno moćniji nego prije".²²

Model „core executive“ ili model izvršne vlasti predstavlja centralnu figuru upravljačkog vrha, a obuhvata kompleksan okvir institucija, mreža, organizacija i same političke prakse koja involvira premijera, kabinet, odbore kabineta i nešto manje formalne ministarske klubove i međuministarske odbore. Core executive kao model izvršnog sistema vlasti vezuje se za integrisanje politike centralne vlade, i kao takav presudan je za rješavanje pojedinih sukoba između različitih elemenata vlade unutar izvršne vlasti. Prethodnica ovakvom modelu je kabinetska vlada, s obzirom da je podrazumijevala i obuhvatala neke od institucija i praksi koje su danas dio core executive.

Core executive nalazi se u srcu britanske vlade. Obuhvata ključne institucije i aktere koji se bave razvijanjem politika, koordiniranjem vladinih aktivnosti i osiguravanjem potrebnih resursa za pružanje javnih usluga.²³ Kontekst prezidencijalizacije i model *core executive* uglavnom se svodi na apostrofiranje činjenice da su promjene unutar izvršne vlasti implicitno uzrokovane društveno-političkim faktorima, a ne osobnošću pojedinca, posebno premijera.

Britanskom vladom upravlja premijer, koji ministrima delegira dužnosti, usmjerava ih, koordinira njihov rad i kontrolira njihove poslove. Transformacija iz kabinetske u premijersku vladu odvijala se unutar samog kabinetskog sistema, koji je i prije toga bio pod utjecajem manipulacija i kontrole premijera. Premijerska vlada dobija veću moć, u odnosu na kabinetsku, a samim tim se i svi ključni vladini poslovi obavljaju prvenstveno pod premijerskom kontrolom. Svakako, britansku vladu ne bi trebalo nazivati predsjedničkom jer bismo time aludirali na američki model vlasti kojeg, između ostalog, karakteriziraju neovisnost o Kongresu, limitiran mandat izvršne vlasti, slab stranački sistem itd., a o čemu će nešto više riječi biti u nastavku rada. *Ovo nije predsjednička vlast zato što premijer može, u izvanrednim okolnostima, biti smijenjen i što može propasti ako ga napuste njegove (kabinetske) kolege ili vlastita stranka.²⁴

²² Crossman, R. (1972) *The Diaries of a Cabinet Minister*, Henry Holt & Company Inc, First Edition, str. 45.

²³ Smith, J. M. (1999) *The Core executive in Britain (Transforming Government)*, MacMillan Publishing Company, str. 1.

²⁴ Hart, J. (1999) *President and Prime Minister: Convergence or Divergence*, Oxford University Press, str. 210.

Politički sistem Bosne i Hercegovine

Politički sistem Bosne i Hercegovine ima nekoliko osnovnih obilježja: federalno državno uređenje, polupredsjednički sistem vlasti i podijeljeno društvo. Ova obilježja dominantno određuju ne samo trenutno stanje ustavnog i političkog sistema, već i perspektive njihove reforme.

Kao i u drugim evropskim srednjovjekovnim monarhijama, vlast bosanskih banova i kraljeva je bila neograničena. U njima je bila skoncentrirana zakonodavna, izvršna i sudska vlast. Sredinom XIV. stoljeća počinje ograničavanje takve vlasti, stvaranjem državnog tijela koje se zvalo Stanak. Stanak se prvi put pominje 1354. godine pod punim nazivom Stanak sve zemlje Bosne i daljnjih kraj i Zagorja i Humske zemlje. Zbog svog reprezentativnog sastava i ovlaštenja da odlučuje o najvažnijim pitanjima srednjovjekovne bosanske države, Stanak je imao, po tadašnjim kriterijima obilježja institucije najviše zakonodavne vlasti u bosanskoj državi.

Potpadanjem pod otomansku vlast 1463. godine, srednjovjekovna bosanska država gubi svoju državnu samostalnost, što je dovelo do nestanka Stanka. Kao pokrajina u Otomanskoj imperiji, Bosna je imala status Ejaleta. Na njenom čelu je bio vezir kao sultanov namjesnik, uz kojeg je postojalo Vezirsko vijeće pod nazivom Divan. U ovom periodu, vlast sultanovog namjesnika ili vezira bila je ograničena ovlaštenjima Vezirskog vijeća. Pred kraj otomanske uprave nad Bosnom i Hercegovinom, Porta je u cilju provođenja tanzimanskih reformi donijela 7. oktobra 1864. godine uredbu ustavnog karaktera o uređenju bosanskog ejaleta, koja je u Bosni provedena 1865. godine. Po toj uredbi je obrazovano Vezirsko vijeće, koje je u suštini bilo zakonodavno tijelo.

Tokom Austro-ugarskog perioda, Bosnom i Hercegovinom je upravljalo zajedničko parlamentarno tijelo Austrije i Ugarske, koje se zvalo Delegacija i Zajednička vlada. Bosna i Hercegovina dobila je svoj parlament pod nazivom Sabor. Nakon donošenja Zemaljskog ustava 17. februara 1910. godine, Sabor je bio proporcionalno sastavljen kombinacijom vjerskog, socijalnog i funkcionalnog principa. Sabor je funkcionirao na osnovu Izbornog zakona i Saborskog poslovnog reda. Mogao je pripremati zakone, ali ih nije mogao donositi. Zakoni su se donosili u Beču i Pešti. Dakle, u austro-ugarskom periodu nastao je prvi bosanskohercegovački parlament u savremenom značenju tog pojma.

Neposredno prije stvaranja prve jugoslavenske države 1. decembra 1918. godine, u Bosni i Hercegovini je 6. novembra 1918. godine formirano Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba. Ovo vijeće je po svom sastavu bilo predstavničko tijelo, putem kojeg se pripremao ulazak Bosne i Hercegovine u novu državu.

Međutim, 1. decembra 1918. godine nije došlo do ujedinjenja, već do ujedinjenja ostalih jugoslavenskih zemalja Srbiji i Crnoj Gori. Prema izbornom zakonu iz 1920. godine, Bosni i Hercegovini su pripala 63 mandata. Ustavotvorna skupština je usvojila tzv. Vidovdanski ustav 28. juna 1921. godine, kojim je započet proces potpune administrativno-teritorijalne destrukcije Bosne i Hercegovine. Nastavljen je nakon šestojanuarske diktature 1929. godine, kada je bosansko-hercegovački teritorij razbijen na četiri banovine: Primorska (Split), Vrbaska (Banja Luka), Dinarska (Sarajevo) i Zetska (Cetinje).

Nakon propasti prve jugoslavenske države, u periodu tzv. NDH, teritorij Bosne i Hercegovine ušao je u sastav te tvorevine, a zakonom od 10. jula 1941. godine, podijeljen je na tzv. Velike Župe: Vrhbosanska (Sarajevo), Usora i Soli (Tuzla), Glaž, Pliva i Rama (Travnik), Psat (Bihać) i Hum (Mostar).

Na svom prvom zasjedanju, ZAVNOBIH (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine) se konstituirao kao opće političko i predstavničko tijelo naroda Bosne i Hercegovine – Srba, Muslimana i Hrvata. Na svom trećem zasjedanju 26. aprila 1945. godine, ZAVNOBIH se transformirao u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine.²⁵

U cijelom ovom periodu, Bosna i Hercegovina je bila federalna jedinica, a njen parlament je bio izraz državnosti i takvog statusa, u sastavu druge jugoslavenske države. Period od konstituisanja višestranačke Skupštine BiH (20. decembar 1990.) do sticanja njene državne nezavisnosti (1. mart 1992.), bio je odlučujući početni korak u razvoju parlamentarizma.

Dvadeset prvog novembra 1995. godine, u Dejtonu je parafiran, a 14. decembra iste godine u Parizu potpisan Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, čiji je sastavni dio *Ustav* BiH. BiH je *prvi put* u svom višestoljetnom državnompravnom postojanju postala složena država.

Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta, od kojih je jedan uređen federalno, a drugi unitarno. Postoji i treća političko-teritorijalna jedinica koja vrši funkcije državne vlasti, a to je Brčko Distrikt. Amandmanom I. na Ustav Bosne i Hercegovine je formalnopravno verifikovano njegovo postojanje, mada neadekvatno, budući da se ovim amandmanom mijenja član VI. Ustava kojim se uređuje Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Osim toga, Distrikt ovim amandmanom ne stiče pravo da neposredno učestvuje u vršenju vlasti na državnom nivou, pa je njegov ustavnopravni položaj i dalje nejasan i hibridan – on sigurno nije jedinica lokalne samouprave, ali nije ni entitet.

²⁵ Pejanović, M. (2010) *Ogledi o državnosti i političkom razvoju BiH*, Šahinpašić.

Kako proizilazi i iz člana IV. Ustava BiH, uloga koja se automatski vezuje za Parlamentarnu skupštinu je zakonodavna uloga. U izvršavanju te uloge, Parlamentarna skupština djeluje u oblastima koje su Ustavom BiH definirane kao nadležnosti državnog nivoa vlasti. Ona je jedina ovlaštena za davanje autentičnih tumačenja akata koje donosi, što znači da ima i ulogu tumača važećeg zakonodavstva.

Predstavnički dom ima 42 člana, od kojih se dvije trećine neposredno biraju s teritorije Federacije BiH, a jedna trećina s teritorije Republike Srpske. Kvorum čini većina svih članova izabranih u Predstavnički dom. U svom radu, Predstavnički dom rukovodi se Ustavom BiH, zakonima i Poslovníkom Predstavničkog doma.

Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH čini 15 delegata, od kojih su dvije trećine, po pet Bošnjaka i Hrvata, delegati iz Federacije Bosne i Hercegovine, a jedna trećina, pet Srba, delegati iz Republike Srpske. U svom radu, Dom naroda se rukovodi Ustavom BiH, zakonima i Poslovníkom Doma naroda.

Veliku specifičnost Ustava Bosne i Hercegovine predstavlja odsustvo sudske grane državne vlasti i pravosuđa iz njegovog normativnog dijela. Ova anomalija je otklonjena osnivanjem više institucija pravosudnog sistema – Suda, Tužilaštva i Pravobranilaštva, čime su postavljeni temelji pravosudnog sistema Bosne i Hercegovine. U Bosni i Hercegovini postoji paralelizam pravnih poredaka, ali i paralelizam pravosudnih sistema. Pravosudni organi Bosne i Hercegovine, međutim, nisu hijerarhijski nadređeni pravosudnim organima entiteta, kantona i Distrikta Brčko. Na državnom nivou postoji samo jedna sudska institucija, Sud Bosne i Hercegovine, pa nije rijetko mišljenje da treba osnovati Vrhovni sud Bosne i Hercegovine, mada se zagovornici ove ideje ne slažu u tome kakve treba da budu nadležnosti ove institucije.

Ustav Bosne i Hercegovine ne sadrži nijednu normu o lokalnoj samoupravi, jer je ona u cijelosti u nadležnosti entiteta. U entitetima postoje istovrsne jedinice lokalne samouprave, te istovrsni sistem organa vlasti na lokalnom nivou, što ne znači da su entitetski sistemi lokalne samouprave identični. Naprotiv, postoje određene razlike koje moraju biti usklađene i dovedene u sklad sa Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi.

Osim Izbornog zakona, na osnovu kojeg su i entiteti donijeli svoje izborne zakone, od velikog značaja su zakoni kojima se osnivaju institucije pravosudnog sistema (Sud, Tužilaštvo i Pravobranilaštvo Bosne i Hercegovine). Značaj ovih zakona je utoliko veći ukoliko se zna da postojanje ovih institucija nije predviđeno Ustavom Bosne i Hercegovine, tako da se sva važna pitanja njihovog osnivanja, organizacije i funkcionisanja moraju urediti zakonom. Slično se može reći za

Zakon o Savjetu ministara Bosne i Hercegovine, koji je uredio jedan dio materije, koja se uobičajeno smatra ustavnom materijom, što je posljedica vrlo oskudnog i neadekvatnog reguliranja uloge Savjeta ministara u Ustavu Bosne i Hercegovine.

Zaključna razmatranja

Realni politički procesi u kojima funkcionišu nosioci zakonodavne i izvršne vlasti u svakoj državi, ustavom suštinski mijenjaju uspostavljene odnose u različitim periodima i na različite načine. U vezi s tim, prvi ustavi su primjenjivali načelo podjele vlasti, koja je određena kao neophodan element modernih ustava i jedan od osnovnih uvjeta za izgradnju demokratskog društva i poretka. Također, i liberalna politička filozofija postavila je identično pitanje granica apsolutne vlasti monarha, te je u podjeli vlasti našla demokratski jak instrument djelovanja protiv koncentracije vlasti.

U pogledu podjele vlasti na izvršni i zakonodavni organ, svakako da se pojavljuju različitosti i varijacije, s jedne strane u parlamentarnim, a s druge u predsjedničkim i polupredsjedničkim sistemima. U parlamentarnim sistemima, osim striktno podjele vlasti koja može postojati između kabineta i parlamenta, kao što je slučaj sa Belgijom, moguća je i jasna dominacija izvršnog organa kao što je slučaj u Velikoj Britaniji, Novom Zelandu i Barbadosu. Isto tako, varijacije se javljaju i u predsjedničkim sistemima. U Sjedinjenim Američkim Državama podjela vlasti znači i ravnotežu vlasti između predsjednika i kongresa.

Politički sistem Bosne i Hercegovine, s druge strane, ima nekoliko osnovnih obilježja: federalno državno uređenje, polupredsjednički sistem vlasti i etno-demokratiju. Ova obilježja dominantno određuju, ne samo trenutno stanje ustavnog i političkog sistema, već i perspektive njihove reforme. Sve funkcije i ovlaštenja koja Ustavom BiH nisu izričito povjerena institucijama Bosne i Hercegovine pripadaju entitetima, ali isto tako je predviđeno i da će Bosna i Hercegovina, dakle državni nivo vlasti, preuzeti nadležnost u svim pitanjima u kojima se o tome postigne saglasnost entiteta, potom u pitanjima koja su predviđena u aneksima od 5. do 8. Dejtonskog sporazuma, ili u pitanjima koja su potrebna za očuvanje suvereniteta, teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti i međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine.

Posmatrajaću budućnost političkih sistema vlasti na globalnom planu, ideja o skupu mudrih, uglednih, staloženih i iskusnih osoba koje će iskoristiti svoje kvalitete kako bi pridonijeli općem dobru, zanemariću pritom vlastitu korist; zamisao o tijelu unutar ustavnopolitičke organizacije zemlje koje će biti iznad dnevne politike i stranačkih razmirica, takva ideja potrebna je svakoj

zajednici, posebno vladajućoj strukturi Bosne i Hercegovine. Međutim, iskustvo pokazuje da je to, nažalost, nemoguće u Bosni i Hercegovini. Jednostavno je neizbježno da se u jednom parlamentarnom domu osjeti utjecaj političkih stranaka i njihove međusobne borbe. U suprotnom, kako je to uostalom primijetio politički analitičar K.C. Wheare, taj dom ne bi bio ništa više od debatnog kluba ili nekog otmjenog kružoka.

Literatura:

1. *Anali hrvatskog politološkog društva, br. 3, 2007., tekst: Polupredsjednički sustav i racionalizirani parlamentarizam: primjeri Francuske i Njemačke.*
2. Baker, A. R./Erikson, N. (2007) *Traditions of the United States Senate*, U.S. Senate.
3. Budžak, G. (2007) *Polupredsednički sistem kao model horizontalne organizacije vlasti*, Politička revija, godina IV., broj I.
4. Cheibub, J. A. (2007) *Presidentialism, Parliamentarism And Democracy*, Cambridge University Press.
5. Crossman, R. (1972) *The Diaries of a Cabinet Minister*, Henry Holt & Company Inc, First Edition.
6. Hart, J (1999) *President and Prime Minister: Convergence or Divergence*, Oxford University Press.
7. Hartmann, J. *Politički sustavi Velike Britanije, SAD-a i Francuske*, Politička kultura, Zagreb.
8. Kutlešić, V. (2002) *Mešoviti ustav i podjela vlasti*, Službeni list, Beograd.
9. Matić, M. i Podunavac, M. (2007) *Politički sistem, Teorije i principi*, Fakultet političkih nauka Beograd, Čigoja štampa, Beograd.
10. Mrđenović, D. (1989) *Temelji moderne demokratije: Izbor deklaracija i povelja o ljudskim pravima (1215-1989)*; IRO Nova Knjiga, Beograd.
11. Nash, Howard P., Jr.; Schnapper (1959) *Third Parties in American Politics*, M. B..
12. Nikić, Č. (2009) *Prezidencijalizacija parlamentarnih sustava: komparativni analitički okvir*, Politička misao, god. 46, br. 2.
13. Pašić, N. (1981) *Uporedni politički sistemi*, Institut za političke studije Fakulteta političkih nauka u Beogradu, Beograd.

14. Pejanović, M. (2010) *Ogledi o državnosti i političkom razvoju BiH*, Šahinpašić.
15. Sadiković, Ć. (2000) *Politički sistem*, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Novinsko-izdavačka kuća Grafit, Sarajevo.
16. Smith, J. M. (1999) *The Core executive in Britain (Transforming Government)*, MacMillan Publishing Company.
17. Story, J. (1891) *Commentaries on the Constitution of the United States* (2 vol.). Boston: Brown & Little.
18. Sturm, R. (2009) *Territorial and Constitutional Politics in the United Kingdom and in the British Empire*, Trier, Bonn.
19. Vasović, V. (2006) *Savremene demokratije*, Tom I, Drugo izdanje, Službeni glasnik, Beograd.

PARLIAMENTARY AND PRESIDENTIAL SYSTEMS AS CONTEMPORARY INSTITUTIONAL MODELS OF ORGANISATION AND STRUCTURE OF POLITICAL POWER

Summary

In order to pragmatically explain certain definitions, a substratum of the article will look into the theoretical analysis of the concepts of: parliament, presidential system and political system, through the historical, political and legal development of the government in countries where they are dominant as political systems. Primarily, the work is based on the comparison of immanent government models of the British Parliament and the U.S. presidential system, with the emphasis on the constitutional and legal framework of Bosnia and Herzegovina. In this connection, the work follows the course of the formation and development of the Parliament as a statutory institution, its operation in the aforementioned governmental and legal systems.

The hypothesis which forms the base of the professional article is a systematic correlation and comparison of different comparative assumptions between the parliamentary and (semi) presidential model of government, emphasising the constitutional, state and political system of functioning of Bosnia and Herzegovina, which will, in the analysis, initially be in the collateral relationship with the immanent models of government in Britain and the United States. Also, professional article will deal with approaches and difficulties in the classification of the government policy, political parties and the division of power in Bosnia and Herzegovina, and the analysis of structural features of the Dayton Peace Agreement, the contextualization of the functioning of state institutions in the direction of monitoring reforms that our country needs to implement in order to approach the European Union and NATO.

Key words

political systems of government, parliamentarism, presidentialism, UK, USA, France, Bosnia and Herzegovina, the European Union, the Constitution, the law.

TRANZICIJSKA ISKUSTVA BOSNE I HERCEGOVINE U ALTERNATIVNOM RJEŠAVANJU POTROŠAČKIH SPOROVA

stručni članak

UDK: 366(497.6):061.1EU

mr. sc. Samir Sabljica*

Sažetak

Alternativno rješavanje potrošačkih sporova (ARS) ima različite pojavne oblike, te je svrha ovog rada prikazati trenutno stvarno stanje u Evropskoj uniji i Bosni i Hercegovini. ARS nudi i potrošaču i trgovcu više fleksibilnosti, nego redovan sudski postupak i može bolje zadovoljiti potrebe obje strane. U odnosu na sudski postupak, ARS modeli su jeftiniji, brži i više neformalni, što znači da su atraktivno sredstvo za potrošača koji traži zadovoljštinu.

Rad analizira institucionalni okvir i aktuelno stanje u predmetnoj materiji. U radu su korištene historijska, komparativna i normativna metoda.

Osnovni cilj rada je podizanje javne svijesti o značaju i ulozi alternativnog rješavanja potrošačkih sporova i podsticanje nadležnih institucija Bosne i Hercegovine, entiteta i Brčko Distrikta BiH na jači angažman i dosljednije primjenjivanje različitih aranžmana koji se mogu kreirati u predmetnoj oblasti. Trenutni nivo alternativnog rješavanja potrošačkih sporova u BiH nije na zadovoljavajućem nivou. Potencijali koje nudi alternativno rješavanje spora na relaciji potrošač-trgovac se moraju dodatno iskoristiti.

Neophodno je da BiH u procesu evropskih integracija u ovoj oblasti promoviše prednosti koje nudi ARS.

Ključne riječi

zaštita potrošača, alternativno rješavanje sporova, tijela za alternativno rješavanje sporova u zemljama članicama Evropske unije, tijela za alternativno rješavanje sporova u Bosni i Hercegovini.

* *Diplomirani pravnik, magistar politologije;*
Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa;
sabljica_s@yahoo.com ; samir.sabljica@mvteo.gov.ba

Uvod

Izvensudsko rješavanje potrošačkih sporova ili alternativno rješavanje potrošačkih sporova je pronalaženje najboljeg rješenja mimo redovnog sudskog postupka, kako bi se razriješio spor na relaciji potrošač – trgovac, s tim da su obje stranke zadovoljne ishodom u izvensudskom postupku, uz primjenu određenih načela koja bi se trebala u tom postupku ispoštovati. Država uvodi pravne mehanizme kao što su npr. arbitraža, medijacija (posredovanje), konsilijacija (mirenje), ombudsmen i sl. što omogućava da se spor riješi van suda, u propisanom postupku uz učešće trećih lica (arbitar, medijator, miritelj, ombudsmen – zaštitnik ljudskih prava itd.), sa ciljem rasterećenja redovnih sudova, omogućivši potrošaču da ostvari svoja zakonom zaštićena prava. U svakom sistemu zaštite potrošača, kao prvi problem se javlja obezbjeđivanje efikasnog pristupa pravdi. Wheatherill tvrdi da je sasvim razumljiva poteškoća za potrošača da doživljenu neprijatnost pretoči u žalbu koja je početak formalnog postupka, posebno u situacijama gdje je potrošačev gubitak mali.¹ Potrošači imaju ograničena znanja o zakonima, koji su za njih često nepoznanica.² Barijera za potrošače je i nedostatak znanja o njihovim zakonom utvrđenim pravima.³ Preduzimanje pravnih radnji je za potrošača skupo, sudski postupci ponekad traju predugo, što sve za potrošača predstavlja izvor nelagode pa i "stresa", kako navodi Wheatherill.⁴ Potrošač je po pravilu bez iskustva na sudu u odnosu na trgovca, vrijednost spora između potrošača i trgovca je ponekad takva da za potrošača prouzrokuje visoke sudske troškove te, iako formalno postoji pravo na sudsku zaštitu, potrošač često odustaje od pokretanja sudske parnice protiv trgovca.⁵ Jedna od osnovnih zadaća na ovom području je stvaranje ravnoteže između preduzetnika i potrošača, odnosno između trgovaca i potrošača na tržištu roba i usluga.⁶ Kreiranje ARS-a je u svojim osnovnim premisama bazirano na činjenici da se u pravnoj doktrini ističe da je potrošač

¹ Poblize Weatherill, S. (2005) EU Law and Consumer Policy. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Ltd., str. 227.

² Detaljnije Spiller, P. and Tokeley K. (2010) „Individual consumer Redress“, str. 483. U: G. Howells et al.: Handbook of Research on International Consumer Law. Cheltenham. Edward Elgar Publishing Ltd.

³ Spiller and Tokeley, ibidem, str. 483.

⁴ Wheatherill, ibidem, str. 227.

⁵ Detaljnije Howells, G. and Weatherill, S. (2005) Consumer Protection Law, second edition. Aldershot, England: Ashgate Publishing Ltd., str. 603. – 605.

⁶ O općem ekonomsko-socijalnom i pravnom okviru u oblasti zaštite potrošača za više vidjeti: Misita, N. (1997) Osnove prava zaštite potrošača Evropske Zajednice. Sarajevo: Pravni centar Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine, str. 45. – 50.

uvijek ekonomski slabija strana (engl. weaker party)⁷ u ekonomskim transakcijama koga treba posebno zaštititi, čime se ugovarački ekvilibrijum poboljšava u korist potrošača,⁸ da je potrošač "strukturalno slabija strana"⁹ te je stoga potrebno ustanoviti različite modalitete¹⁰ zaštite potrošača kao što je i ARS, putem kojeg potrošači mogu ostvariti pravo na naknadu štete, a da se ne upuštaju u parnične postupke. Odgovarajući modeli ARS-a, "ne samo da doprinose efikasnom ostvarivanju prava potrošača, nego i smanjenju opterećenja redovnih sudova i time pozitivno utiče na funkcioniranje pravosuđa u cjelini."¹¹

1.1. Evropska unija i ARS

Evropska ekonomska zajednica je u svrhu racionalnog osiguranja ispravnog funkcionisanja i razvoja zajedničkog tržišta, dodijelili Komisiji da koristi ovlasti date članom 155. Ugovora o osnivanju Evropske ekonomske zajednice,¹² te putem preporuka uredi oblast ARS-a. Iste ovlasti je Komisija zadržala na osnovu člana 211. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice.¹³ Kasnijim rješenjima, na osnovu Ugovora iz Lisabona, ove ovlasti Komisije su situirane u članu 17. paragraf 1. Ugovora o Evropskoj uniji.¹⁴ Članom 288. Ugovora o funkcionisanju EU je između ostalog propisano da institucije Unije donose preporuke koje nisu obavezujuće.¹⁵ Preporuka je specifičan poziv na određeno ponašanje kojim se država članica EZ (sada EU) poziva na preduzimanje mjera navedenih u preporuci.¹⁶ Preporuka je

⁷ Krämer, L. (1986) EEC Consumer Law. Louvain-la-Neuve, Belgium: Centre de la consommation, Faculte de droit, str. 383.

⁸ Vilus, J. (1996) Pravna zaštita potrošača. Beograd: Institut za uporedno pravo i Sremska Mitrovica: Eco-Tech, str. 68.

⁹ Misita, N. (1997), str. 52.

¹⁰ O ARS-u pobliže Misita, N. (1997), str. 194.

¹¹ Galič, A. „Vansudsko rešavanje potrošačkih sporova – sa primerima iz zemalja članica EU“, Pravni fakultet Ljubljana, str. 13., dostupno na www.zap-serbia.co/util/download.php?id=82

¹² Treaty establishing the European Community (Consolidated version 1992), OJ C 224, 31.8.1992.

¹³ Treaty establishing the European Community (Amsterdam consolidated version 1997) OJ C 340, 10.11.1997.

¹⁴ Consolidated version of The Treaty on European union, OJ C 83/13, 30.3.2010.

¹⁵ Consolidated version of The Treaty on the functioning of The European Union, OJ C 326/47, 26.10.2012.

¹⁶ Misita, N. (2002) Osnovi prava Evropske unije. Sarajevo: Pravni centar Fond otvoreno društvo BiH i Magistrat, str. 300.

pravno neobavezujući akt ili *lex imperfecta* (pravilo bez sankcije), a u smislu međunarodnog javnog prava je "soft law".¹⁷ Nacionalni sudovi zemalja članica EU moraju uzeti u obzir preporuke u postupku tumačenja i primjene nacionalnih propisa donesenih s ciljem njihove provedbe ili s ciljem dopune mjera EZ.¹⁸ Preporuke u oblasti ARS-a su donesene kao prikladan instrument Komisije, koja je time poštivala nacionalne pravne škole, nacionalne pravne tradicije i pravne poretke zemalja članica tadašnje EZ, s obzirom da je bilo diskutabilno donijeti uredbu ili direktivu, shvatajući da je ponekad i neizvodljivo kreirati uniformne postupke ARS-a u zemljama članicama EZ/EU.¹⁹ Preporuke su donesene radi osiguranja visokog nivoa zaštite potrošača, radi osiguranja jednostavnijeg i efikasnijeg pristupa pravnoj zaštiti potrošača kako bi se potrošački spor riješio u ranijoj fazi.²⁰ Preporuke imaju za cilj da ohrabre potrošače da ostvare svoja prava naročito kod prekograničnih sporova, da smanje troškove postupka, da smanje trajanje postupka, da smanje opterećenje redovnih sudova i sl.

Kasnijim evoluiranjem i jačanjem institucija EU, napravljen je pomak u smislu donošenja direktiva koje utvrđuju obaveze za zemlje članice EU, da formiraju određene oblike ARS-a. EU je ostvarila napredak u svrhu jačanja ARS-a na području finansijskih i platnih usluga, utvrđujući obavezu za zemlje članice da formiraju određene oblike ARS-a u "užim specijalizovanim područjima (npr. za

¹⁷ Trifković, M. (2001) Međunarodno poslovno pravo. Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 79.

¹⁸ Ovdje je korišten termin "Zajednica" kao preteča današnje EU, s obzirom na slučaj C-322/88 Grimaldi v. Fonds des maladies professionnels iz 1989. kada je postojala samo Evropska zajednica. Navedena presuda Suda EZ je objavljena u ECR 1989 strana 04407. Relevantna odredba je data u paragrafu 10. „Vidi se iz dokumenta pred Sudom da, iako se pitanje odnosi samo na Preporuku od 23.7.1962., takođe se traži da se ustanove efekti Preporuke 66/462 od 20.7.1966. na nacionalni zakon. Stoga pitanje mora biti shvaćeno kao pitanje da li se, ukoliko ne postoji neka državna mjera koja bi se primijenila, ove Preporuke odnose na individualna prava na koja se mogu osloniti pred nacionalnim sudovima.”

¹⁹ Preporuka Komisije 98/257/EZ je donijeta povodom Rezolucije Evropskog parlamenta o saopćenju Komisije o «Planu djelovanja za pristup potrošača pravnoj zaštiti i rješavanju potrošačkih sporova na unutrašnjem tržištu» od 14.11.1996. - Resolution on the Commission communication „Action plan on consumer access to justice and the settlement of consumer disputes in the internal market“ (COM (96) 0013- C4-0195/96) OJ C 362, 2.12.1996., p. 275.

²⁰ Zelena knjiga o pristupu potrošača pravnoj zaštiti i rješavanju potrošačkih sporova na jedinstvenom tržištu - Commission Green Paper of 16 November 1993 on access of consumers to justice and the settlement of consumer disputes in the single market-COM (93) 576 final 16.11.1993.

finansijske organizacije) preko Direktive 97/5/EZ²¹ o prekograničnim kreditnim transferima".²² Takođe, članom 14. Direktive 2002/65/EZ²³ je utvrđena obaveza za zemlje članice da promovišu uspostavljanje, odnosno razvoj adekvatnih i djelotvornih postupaka vansudskih pritužbi i postupaka obeštećenja, radi rješavanja potrošačkih sporova koji se tiču finansijskih usluga na daljinu. Zemlje članice treba da podstiču tijela odgovorna za vansudsko rješavanje sporova na saradnju u rješavanju prekograničnih sporova koji se tiču finansijskih usluga na daljinu.²⁴

ARS u zemljama članicama EU počiva na nekoliko bazičnih načela sadržanim u dvije preporuke Komisije.²⁵ Načela bi se mogla sumirati na sljedeći način:

- a) Organ ili tijelo pred kojim se vodi ARS bi, prije svega, morao biti nezavisan. Time se čuva povjerenje u pravni poredak, a nezavisnost organa/tijela garantuje nepristrasno rješenje spora. Organ/tijelo može biti pojedinačno ili kolektivno, ali je svakako bitno da onaj koji rješava spor

²¹ Directive 97/5/EC of the European Parliament and of the Council of 27 January 1997 on cross-border credit transfers, OJ L 043, 14.02.1997, P. 25 - 30 koja je opozvana direktivom: Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on payment services in the internal market amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 97/5/EC (Text with EEA relevance) OJ L 319, 5.12.2007, p. 1–36.

²² Galič, A. (2006) „Procesnopravna zaštita potrošača u pravu Evropske unije”, str. 109. U: časopis Evropski pravnik, Akademska izdavačka kuća Novi Sad, broj 1/2006.

²³ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directive 97/7/EC and 98/27/EC, OJ L 271, 9.10.2002, p. 16 - 24 koja je dopunjena direktivama: Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') (Text with EEA relevance) OJ L 149, 11.6.2005, p. 22–39 i sa: Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council of 13 November 2007 on payment services in the internal market amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 97/5/EC (Text with EEA relevance) OJ L 319, 5.12.2007, p. 1–36.

²⁴ Poblíž Weatherill, S. (2005) EU Law and Consumer Policy. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Ltd., str. 238.

²⁵ Commission Recommendation 98/257/EC of 30 March 1998 on the principles applicable to the bodies responsible for out-of-court settlement of consumer disputes (Text with EEA relevance) OJ L 115, 17.4.1998, p. 31–34 i Commission Recommendation 2001/310/EC of 4 April 2001 on the principles for out-of-court bodies involved in the consensual resolution of consumer disputes (notified under document number C(2001) 1016) (Text with EEA relevance) OJ L 109, 19.4.2001, p. 56–61.

ima stručno znanje, obrazovanje i iskustvo, što je pokazatelj da će ta osoba ili kolektivno tijelo pravilno uraditi svoj posao. Kod kolektivnih tijela mora biti jednaka zastupljenost potrošača i stručnjaka (načelo nezavisnosti).

- b) ARS može biti koristan samo ako je unaprijed poznat, odnosno ako potrošač unaprijed zna za mogućnost da određeno tijelo može riješiti potrošački spor, zna za postupak, eventualne troškove postupka i pravne posljedice postupka (načelo javnosti).
- c) Pravo na saslušanje je najbitnija procesna garancija. Njen cilj je osigurati da potrošač ima mogućnost "da riječima iskaže svoje viđenje cijelog spora", u svim predmetima koji se odnose na njegova prava i obaveze. Jedan od glavnih ciljeva uspostavljanja tijela za ARS jeste da se time postigne brzo i jeftino rešenje spora. Ali brzina provođenja takvog postupka ne smije ići na račun povrede prava na kontradiktoran postupak kao prava koje je zajamčeno nacionalnim ustavom i međunarodno-pravnim konvencijama, kao npr. članom 6. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (načelo kontradiktornosti).
- d) Cilj ARS-a je, da se time spor uspješno i brzo riješi. Činjenica je da sudski postupci znaju predugo potrajati, a efekat efikasnosti bi se mogao postići kroz ARS jer bi se mogla pružiti adekvatna pravna zaštita, postupak bi bio kraći nego redovan sudski, troškovi bi bili niži nego troškovi sudskog postupka. Takođe, potrošač nema obaveze angažovanja pravnog zastupnika (načelo efikasnosti).
- e) Uspostavljanje ARS-a stvara obavezu za organ ili tijelo nadležno za ARS, da se rješavanjem ne smije smanjiti nivo zakonski priznatih prava potrošača, odnosno stvar treba rješavati u skladu sa pozitivnim pravnim propisima. Organ, koji odlučuje u tom obliku rešavanja sporova, mora obavezno primjeniti materijalno-pravne prinudne propise (ius cogens) koji se odnose na zaštitu potrošača (načelo zakonitosti).
- f) ARS bi moralo biti dobrovoljno, bez prisile i za potrošača i za trgovca. I jedna i druga strana ne smiju biti prisiljeni na ovaj način rješavanja spora. Međutim, i potrošaču, ali i trgovcu se obavezno ostavlja mogućnost da sudskim putem riješe spor ako to ne uspiju putem ARS-a (načelo dobrovoljnosti).
- g) Potrošač, kao stranka u ovakvim postupcima, ne smije biti uskraćen za svoje pravo da bude zastupan u svim fazama postupka (načelo zastupanja).

U skladu sa pravnim implikacijama koje je donijela ova Preporuka, Vijeće EU je usvojilo Rezoluciju 2000/C 155/1 o mreži nacionalnih tijela, u okviru Zajednice za vansudsko rješavanje potrošačkih sporova, s jasnom namjerom da se izvrši umrežavanje nacionalnih tijela za ARS, kako bi se kreirala jedinstvena baza podataka o tim tijelima i kako bi čim prije razvilo prekogranično rješavanje potrošačkih sporova.²⁶

Preporukom Komisije 2001/310/EZ od 4. 4. 2001. o načelima za izvansudska tijela koja sudjeluju u sporazumnom rješavanju potrošačkih sporova, još su dodatno utvrđena dva načela, i to:

- h) da osoba koja provodi ARS nije u sukobu interesa sa strankama u postupku i da istima moraju predočiti svoju nepristrasnost i stručnost prije početka postupka (načelo nepristrasnosti),
- i) da stranke u postupku mogu i prije okončanja spora odustati od postupka, da stranke treba poticati na saradnju, da im se prije finalnog rješenja spora ostavi vremena da razmotre ponuđeno rješenje spora itd. (načelo pravičnosti).

Preporukom 2001/310/EZ je prošireno načelo efikasnosti, u smislu da se uvodi opcija elektronske komunikacije između stranaka, bez obzira gdje stranke imaju nastan. Takođe, preporučuje se da tijelo nadležno za ARS prati ponašanje stranaka, te u slučaju pasivnosti stranaka zatraži od stranaka da se izjasne o nastavku postupka.

1.2. Različita rješenja ARS-a u zemljama članicama EU

Formiranje tijela i oblika za alternativno rješavanje sporova sa potrošačima, jedna je od oblasti procesnopravne zaštite potrošača u EU. Kod ARS-a postoji čitav niz različitih vansudskih institucija koje postupaju po pritužbama potrošača i rješavaju sporove. Iskustvo zemalja članica EU pokazuje, da je oblike ARS-a teško nametnuti evropskim propisom koji bi zemlje članice morale izravno implementirati. Svakoj zemlji članici je ostavljena opcija da kreira sopstveni model ili više modela ARS-a. Kod kreiranja sistema ARS-a potrebno je da značaj ARS-a shvate i potrošači i trgovci, te da ga prihvate, jer ARS ipak pruža pogodnosti

²⁶ Council Resolution of 25 May 2000 on a Community-wide network of national bodies for the extra-judicial settlement of consumer disputes (2000/C 155/01), OJ C 155/1, 6.6.2000.

i jednoj i drugoj strani u postupku. Navedenim preporukama, Komisija je zemljama članicama EU prepustila da odluče koji će model ili modele ARS-a primijeniti, uz fleksibilno uvažavanje pravne tradicije zemlje članice, postojeći pravni poređak, finansijske mogućnosti za finansiranje ARS-a i uvažavanje već postojećih oblika koje je trebalo dodatno prilagoditi navedenim preporukama Komisije.

U Španiji postoji Nacionalni odbor za arbitraže u potrošačkim sporovima, koji ima 73 pododbora, koji su zaduženi za pojedine provincije, regione, a koji zaprimaju i ispituju navode iz potrošačke pritužbe, te Nacionalnom odboru predlažu način rješenja potrošačkog spora.²⁷ U Grčkoj egzistiraju ombudsmeni za potrošače, za bankarstvo i za osiguranje.²⁸ U Italiji postoji Ombudsmen za bankarstvo, te Trgovačke komore u Rimu i Milanu, unutar kojih su arbitražna tijela, te takođe postoji i Tijelo za mirenje u oblasti telekomunikacija.²⁹ U Češkoj su za ARS nadležne regionalne privredne komore,³⁰ u Poljskoj postoje ombudsmeni za bankarstvo i za osiguranje ali i Arbitražni sud pri Nacionalnoj komisiji za superviziju finansijskog poslovanja.³¹ U Estoniji su formirali Arbitražni sud u oblasti osiguranja i Komitet za žalbe potrošača.³² U Nizozemskoj je osnovni organ Odbor za potrošačke žalbe, s tim da ovaj odbor ima i sektorske odbore za različite grane industrije i usluga.³³ Za razliku od nordijskih zemalja gdje je ombudsmen za potrošače javni organ koga imenuje i finansira država, u Engleskoj ombudsmen

²⁷ European Commission, DG Health and Consumers, Consumer Affairs, Alternative Dispute Resolution. ADR in your country. Dostupno na: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/ecc_spain_en.htm

²⁸ European Commission, DG Health and Consumers, Consumer Affairs, Alternative Dispute Resolution. ADR in your country. Dostupno na: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/ecc_greece_en.htm

²⁹ European Commission, DG Health and Consumers, Consumer Affairs, Alternative Dispute Resolution. ADR in your country. Dostupno na: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/ecc_italy_en.htm

³⁰ European Commission, DG Health and Consumers, Consumer Affairs, Alternative Dispute Resolution. ADR in your country. Dostupno na: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/ecc_czechrepublic_en.htm

³¹ European Commission, DG Health and Consumers, Consumer Affairs, Alternative Dispute Resolution. ADR in your country. Dostupno na: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/ecc_poland_en.htm

³² European Commission, DG Health and Consumers, Consumer Affairs, Alternative Dispute Resolution. ADR in your country. Dostupno na: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/ecc_estonia_en.htm

³³ Poblíž: Galič, A. „Vansudsko rešavanje potrošačkih sporova – sa primerima iz zemalja članica EU“, Pravni fakultet Ljubljana, str. 7., dostupno na www.zap-serbia.co/util/download.php?id=82

ima privatno-pravni karakter.³⁴ Osniva se unutar sektora (bankarstvo, osiguranje, tržište nekretnina, građevinarstvo, investicije u hartije od vrijednosti) i finansiraju ga kompanije unutar određenog sektora.³⁵ Glavni nedostatak engleskog sistema ombudsmena je što je finansijski ovisan o kompanijama koje su ga osnovale i koje ga finansiraju. U Portugalu postoje specijalizovane arbitraže – Arbitražni centri za potrošačke sporove (Lisabon, Porto, Coimbra, Algarve), gdje se raspravlja samo o sporovima čija vrijednost mora biti manja od 5.000 EUR-a.³⁶ U Mađarskoj postoje specijalizovane arbitraže tako što su kod regionalnih privrednih komora osnovani Arbitražni odbori za rješavanje potrošačkih sporova.³⁷ U Sloveniji postoje različiti oblici ARS prema sektorskom principu, tako da je u oblasti bankarstva osnovan Savjet za nagodbe, u oblasti osiguranja postoji Centar za medijaciju i tzv. Osiguravajući ombudsmen koji je privatnopravnog karaktera jer ga imenuje Udruženje osiguravajućih društava i ono ga finansira. U 2008. godini usvojen je Zakon o arbitraži, koji pruža mogućnost da potrošač vansudskim putem rješi spor sa trgovcem.³⁸

Skandinavske zemlje imaju dugu tradiciju osnivanja organa i instrumenata za zaštitu prava potrošača i ARS. U Finskoj je osnovan Odbor za potrošačke žalbe. Takođe postoje i Odbor za žalbe potrošača u oblasti osiguranja, Odbor za žalbe potrošača u oblasti bankarstva i Odbor za žalbe potrošača u oblasti hartija od vrijednosti koji zaprimaju žalbe, obrađuju ih i predlažu način rješavanja spora.³⁹ U Danskoj je osnovana Agencija za potrošače, ali i čitav niz Odbora, kao što su za rješavanje pritužbi kod energetskog snabdjevanja, u oblasti hartija od vrijednosti i berzi, u oblasti osiguranja, u oblasti hotelijerstva i turizma, u oblasti bankarskih usluga, u oblasti hipotekarnih kredita, u oblasti veterinarskih usluga, u oblasti telekomunikacija, u oblasti saobraćajnih i transportnih usluga itd.⁴⁰ U Švedskoj je

³⁴ o ombudsmenu za bankarstvo i ombudsmenu za osiguranje u Velikoj Britaniji za više vidjeti: Ramsey, I. (1989) Consumer protection Text and Materials. London: Weidenfeld and Nicolson Ltd, str. 142. – 144.

³⁵ Galič, ibidem, str. 8.

³⁶ Galič, ibidem, str. 9. – 10.

³⁷ Galič, ibidem, str.10. – 11.

³⁸ Uradni list Republike Slovenije, št. 45/08 z dne 9. 5. 2008.

³⁹ European Commission, DG Health and Consumers, Consumer Affairs, Alternative Dispute Resolution. ADR in your country. Dostupno na: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/ecc_finland_en.htm

⁴⁰ European Commission, DG Health and Consumers, Consumer Affairs, Alternative Dispute Resolution. ADR in your country. Dostupno na: http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/ecc_denmark_en.htm

osnovan Državni zavod za potrošačka pitanja kao organ državne uprave sa zadatkom da štiti interese potrošača. Državni zavod se u svom radu bavi raznovrsnim pitanjima vezanim za potrošače. Sigurnost roba i usluga, reklamacije na proizvode, na uslove ugovora, i pitanja koja se odnose na potrošače i životnu sredinu, neke su od oblasti u djelokrugu Državnog zavoda. Ova institucija provodi i obuku općinskih savjetnika za potrošačka pitanja. Državnim zavodom za potrošačka pitanja rukovodi generalni direktor koji je u isto vreme Ombudsman za zaštitu potrošača - "Konsumentombudsmannen-KO", koji može u sudskom postupku zastupati interese potrošača u odnosu na preduzeća.⁴¹ Državni zavod za potrošačka pitanja ima izgrađenu infrastrukturu, tako da nema opciju da odgovara na pojedinačna pitanja, niti da interveniše u pojedinačnim sporovima. Za savjete lične prirode potrošač se obraća općinskom savjetniku za potrošačka pitanja. Takođe je još 1968. godine osnovan Nacionalni odbor za potrošačke žalbe⁴² (Allmänna reklamationsnämnden-ARN), kome je cilj da omogući brzo, jeftino i kvalitetno rješavanje potrošačkih sporova. Preporuke tog odbora nisu obavezujuće, ali ih kompanije u velikom procentu poštuju i postupaju po njima nastojeći izbjeći sudske sporove.

2.1. ARS u Bosni i Hercegovini

Na osnovu člana 124. stav 2. Zakona o zaštiti potrošača u BiH,⁴³ uvažavajući dvije citirane Preporuke Komisije, Ombudsman za zaštitu potrošača u BiH je donio Kriterije u procedurama za alternativno rješavanje sporova.⁴⁴ Kriteriji sadrže načela koja imaju svoje utemeljenje u citiranom članu ZOZP-a. Takođe, Kriteriji imaju svoje utemeljenje i u dijelu ZOZP-a koji utvrđuje određena prava za potrošače, s obzirom da je članom 2. ZOZP-a propisano da se potrošač ne može odreći, niti biti uskraćen za prava koja su mu data zakonom, a članom 3. istog zakona propisano da je jedno od osnovnih prava, pravo na naknadu štete i kompenzaciju. Široka formulacija člana 124. ZOZP-a ostavlja sve opcije otvorene, tako da tijela za ARS mogu biti ustanovljena od strane entiteta, kantona, općina, zatim javnih komunalnih preduzeća, uz odgovarajući nadzor agencija nadležnih za određene oblasti tržišta (bankarstvo, telekomunikacije, elektroprivreda...). Na

⁴¹ <http://www.konsumentverket.se>

⁴² <http://www.arn.se>

⁴³ Službeni glasnik BiH, broj 25/06

⁴⁴ Službeni glasnik BiH, broj 13/09. U pomenutim Kriterijima su definisana načela: efikasnosti, ekonomičnosti, zakonitosti, transparentnosti, neposrednosti, interesne orijentacije, jednostavnosti, dobrovoljnosti i hitnosti.

osnovu posebnih materijalnih propisa tijela ili organi za ARS se mogu osnovati u privrednim komorama, zanatskim/obrtničkim komorama, asocijacijama poslodavaca i sl. Recentna situacija ukazuje na različita rješenja bez određene konzistentnosti, s obzirom da entitet Republika Srpska prednjači po predmetnom pitanju spram FBiH i BD BiH. Ovo implicira da su potrošači u jednom dijelu BiH u nepovoljnijem položaju na tržištu, na što će se ukazati u daljnjem dijelu teksta.

2.2. Privredne komore u BiH

Privredne komore u BiH su osnovane na osnovu Zakona o privrednoj komori RS⁴⁵ i Zakona o privrednim komorama u FBiH.⁴⁶ Privredne komore⁴⁷ u odnosu na oblast zaštite potrošača su značajne jer se bave, između ostalog, i podsticanjem i razvojem dobrih poslovnih običaja i zaštite potrošača. Međutim, činjenica je da se do sada potrošači nisu obraćali komorama radi pokretanja postupka protiv trgovca, iz razloga da nisu osnovana posebna tijela za ARS, a i same komore se nisu adekvatno pripremile za funkcionisanje odgovarajućeg tijela koje bi izričito bilo nadležno za rješavanje potrošačkih sporova. U posljednje vrijeme dolazi do pozitivnih pomaka, ali samo na području RS. Naime, početkom 2013. godine, za povrede prava potrošača propisanih Zakonom o zaštiti potrošača u Republici Srpskoj,⁴⁸ vansudska zaštita se ostvaruje pri Arbitražnom odboru za potrošačke sporove, radi rješavanja sporova između trgovca i potrošača. Arbitražni odbor je nezavisan organ koji je u svom odlučivanju samostalan. Po osnovu prenesenih javnih ovlašćenja, Privredna Komora RS je 30.1.2013. godine donijela Pravilnik o arbitražnom odboru za potrošačke sporove Privredne Komore RS. Tim pravilnikom se uređuje način rada Arbitražnog odbora za potrošačke sporove, sastav odbora, kriteriji o načinu izbora članova odbora, pravila i troškovi postupka pred tim odborom. Privredna komora RS je 30.1.2013. godine donijela i Odluku o visini i načinu plaćanja troškova pred navedenim Arbitražnim odborom. Za vrijednost potrošačkog spora do 2.000 KM,

⁴⁵ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 65/08; novi zakon koji je stavio van snage prethodni Zakon o Privrednoj komori RS (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 20/92, 18/99, 51/01 i 39/03).

⁴⁶ Službene novine FBiH, br. 35/98 i 34/03.

⁴⁷ Sadašnja zakonska i statutarne rješenja određuju komoru kao samostalnu, nevladinu, nepolitičku, neprofitnu, stručno-poslovnu i javno-pravnu asocijaciju privrednih subjekata (pravnih i fizičkih lica) i privrednih asocijacija, sa funkcijama usmjerenim na razvoj, unapređenje rada, poslovanja i zastupanje interesa svojih članova, u svojstvu partnera odgovarajućih organa izvršne vlasti.

⁴⁸ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 6/12.

pokretač postupka plaća troškovnu taksu u visini od 50 KM, za potrošačke sporove vrijednosti od 2.001 do 4.000 KM troškovna taksa je 80 KM, za sporove do 6.000 KM troškovi iznose 100 KM, a za sporove vrijednosti do 10.000 KM plaćaju se odmah troškovi u visini od 150 KM. Tu je uveden cenzus u smislu da Arbitražni odbor neće raspravljati o potrošačkim sporovima čija vrijednost prelazi 10.000 KM, što očito upućuje da o tome raspravlja redovni stvarno i mjesno nadležni sud.

Privredne komore u Federaciji BiH i BD BiH do sada nisu napravile značajni iskorak po navedenom pitanju, odnosno nisu oformile organe/tijela za ARS, što ukazuje na debalans po pitanju zaštite potrošača na čitavom teritoriju Bosne i Hercegovine.

2.3. Zanatske/obrtničke komore u BiH

U julu 2007. godine je, na inicijativu Federalnog ministarstva razvoja, preduzetništva i obrta u Mostaru osnovana Obrtnička komora FBiH.⁴⁹ Donošenjem Zakona o zanatsko-preduzetničkoj djelatnosti 2002. godine propisano je osnivanje Zanatsko-preduzetničke komore Republike Srpske⁵⁰ kao pravnog sljednika Saveza samostalnih privrednika Republike Srpske. Zanatske/obrtničke komore entiteta još uvijek nemaju nikakav model unutrašnje organizacije u vezi ARS odnosno nisu formirale tijelo pred kojim bi potrošač mogao pokrenuti postupak vansudskog rješavanja spora na relaciji potrošač-zanatlija (član komore), tako da se i u ovom segmentu osjeća krupan nedostatak po pitanju aktiviranja ARS.

2.4. Medijacija

Zakon o postupku medijacije⁵¹ uređuje postupak medijacije na teritoriji BiH.⁵² Poslovi medijacije, posebnim zakonom se prenose na udruženje ili udruže-

⁴⁹ <http://www.obkom-fbih.ba>

⁵⁰ <http://www.zanatskakomorarars.com>

⁵¹ Službeni glasnik BiH, broj 37/04.

⁵² Pored Zakona o postupku medijacije postoji još set propisa koji uređuje predmetnu materiju: Zakon o prenosu poslova medijacije na udruženje medijatora (Službeni glasnik BiH, broj 52/05), Pravilnik o Registru medijatora (Službeni glasnik BiH, broj 21/06), Pravilnik o Listi medijatora (Službeni glasnik BiH, broj 21/06), Pravilnik o upućivanju na medijaciju (Službeni glasnik BiH, broj 21/06), Kodeks medijatorske etike (Službeni glasnik BiH, broj 21/06), Pravilnik o odgovornosti medijatora za štetu pričinjenu u toku obavljanja poslova medijacije (Službeni glasnik BiH, broj 21/06), Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti medijatora (Službeni glasnik BiH, broj 21/06), Pravilnik o nagradi i naknadi troškova medijacije (Službeni glasnik BiH, broj 21/06), Pravilnik o programu obuke za medijatore (Službeni glasnik BiH, broj 21/06).

nja po proceduri utvrđenoj tim zakonom. Medijacija, u smislu ovog zakona, postupak je u kojem treća neutralna osoba (medijator) pomaže strankama u nastojanju da postignu obostrano prihvatljivo rješenje spora. Medijator uspostavlja i olakšava razgovor između stranaka, kako bi one postigle ovaj cilj. Medijator ne donosi odluke o tome kako će spor biti riješen. Medijacija može biti brza i efikasna jer je ovisno od okolnosti predmetnog spora isti moguće riješiti u toku nekoliko dana ili sedmica. Medijacija ima svoja načela kao što su: dobrovoljnost - strane u sporu dobrovoljno pokreću postupak medijacije i sudjeluju u postizanju sporazuma; povjerljivost - postupak medijacije je povjerljive prirode, odnosno izjave stranaka iznesene u postupku medijacije ne mogu se, bez odobrenja stranaka, koristiti kao dokaz u bilo kojem drugom postupku; jednakost stranaka - stranke u postupku medijacije imaju jednaka prava i neutralnost medijatora - medijator posreduje na neutralan način, bez predrasuda u pogledu stranaka i predmeta spora. Međutim, visina naknade po jednom medijacijskom satu iznosi 100 KM, što može biti demotivirajuće za potrošača čiji je spor sa trgovcem male vrijednosti, tako da je praksa pokazala da se potrošači vrlo rijetko obraćaju medijatorima.

2.5. Entitetski Ombudsmeni za bankarstvo

Da ipak ima kvalitativnih promjena pokazuje primjer usvajanja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Agenciji za bankarstvo Republike Srpske,⁵³ kojim je propisano da se, u sastavu Agencije uspostavlja institucija Ombudsmena za bankarski sistem. Ombudsmen za bankarski sistem je samostalna organizaciona jedinica u okviru Agencije za bankarstvo RS, osnovana sa ciljem promovisanja i zaštite prava i interesa potrošača, tj. fizičkih lica korisnika finansijskih usluga. Parlament FBiH je usvojio Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Agenciji za bankarstvo FBiH⁵⁴ kojim je predviđeno uspostavljanje Ombudsmena za bankarstvo FBiH, u sastavu Agencije za bankarstvo FBiH, koja bi bila samostalna organizaciona jedinica u sastavu te Agencije, unutar koje djeluju jedan ili više ombudsmena za bankarski sistem, u cilju promoviranja i zaštite prava i interesa potrošača, tj. fizičkih osoba kao korisnika finansijskih usluga.

Oba entitetska Ombudsmena se definišu kao jedan od nosilaca zaštite potrošača u entitetima. Nadležnosti oba Ombudsmena su istovjetne u oba zakonska teksta. Ombudsmen omogućava da se nastale nesuglasice i sporovi između institucija bankarskog sistema i korisnika finansijskih usluga mogu pravično i brzo riješiti od strane nezavisnih lica, sa minimumom formalnosti pu-

⁵³ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 40/11.

⁵⁴ Službene novine FBiH, broj 34/12.

tem usaglašavanja, posredovanja ili na drugi miran način. Ombudsmen je nezavisan u obavljanju svojih zadataka i odgovara za njihovo izvršavanje, a sprovođenjem svojih funkcija ne djeluje kao zastupnik Agencije.

Međutim, Ombudsmen za bankarstvo u FBiH još uvijek nije imenovan aktom Upravnog odbora Agencije, niti je počeo sa radom, te su nepoznati razlozi neispunjenja zakonskih obaveza Agencije za bankarstvo FBiH, u pogledu imenovanja tog ombudsmena, s obzirom da je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Agenciji za bankarstvo FBiH stupio na snagu 3. 5. 2012. godine.

S druge strane, Ombudsmen za bankarski sistem RS je započeo sa radom u julu 2011. godine. U 2011. godini, Ombudsmen je zaprimio 56 prigovora i obavještenja u vezi sa poslovanjem finansijskih organizacija, od čega se 52 odnose na banke. Najveći broj prigovora korisnika finansijskih usluga odnosio se na kreditne poslove, a najčešći predmet prigovora bio je: način obračuna i promjene ugovorene kamatne stope na kredite u otplati, neobavještanje korisnika o promjenama uslova u otplati kredita, pravilnost ugovaranja i određivanja zatezних kamata i pitanja mjeničnog prava i određivanje naknada za prijevremenu otplatu kredita.⁵⁵ U okvirima saradnje sa misijom Svjetske banke u BiH, Ombudsmen za bankarski sistem RS je učestvovao u pripremi Akcionog plana za zaštitu potrošača u sektorima bankarstva i mikrofinansiranja u BiH, te učestvovao u pripremi Studije IFC (International Finance Corporation pri Svjetskoj banci) o zaduženosti građana. Ombudsmen za bankarski sistem RS je 11.12.2012. godine primljen u članstvo International Network of Financial Services Ombudsman Schemes (INFO Network).⁵⁶

Postavlja se praktično pitanje neovisnosti rada Ombudsmena za bankarstvo u oba entiteta, s obzirom da su uokvireni u entitetskim agencijama za bankarstvo, čiji rad direktno finansiraju banke. Naime, važećim zakonskim rješenjima, sredstva za rad agencija se osiguravaju iz naknada za izdavanje dozvola za osnivanje i rad banaka i mikrokreditnih organizacija, naknada za nadzor rada banaka i mikrokreditnih organizacija i drugih prihoda, s tim da se jedan manji dio potrebnih sredstava za rad Agencije za bankarstvo FBiH obezbjeđuje iz budžeta,⁵⁷

⁵⁵ Izvještaj Komiteta za koordinaciju nadzora finansijskog sektora RS za 2011.godinu – dostupno na http://www.azors.org/azors/lat/podaci/Izvjestaj_o_radu_Komiteta_2011.pdf

⁵⁶ Vijeće ministara BiH – Direkcija za evropske integracije „Dokument za diskusiju“ za 5. sastanak Pododbora za unutrašnje tržište i konkurenciju BiH i EU radi praćenja provedbe Privremenog sporazuma o trgovini i trgovinskim pitanjima koji je održan 18.3.2013. u Briselu, str. 8.

⁵⁷ Član 21. Zakona o Agenciji za bankarstvo Federacije BiH (Službene novine F BiH, br. 9/96,27/98,20/00,45/00,58/02,13/03,19/03,47/06,59/06,48/08,34/12 i 77/12).

dok u Republici Srpskoj se Agencija za bankarstvo ne finansira iz entitetskog budžeta.⁵⁸ U principu su oba entitetska ombudsmena za bankarstvo koncipirana prema engleskom modelu ombudsmena, odnosno u skladu sa anglosaksonskim postulatom da je ombudsmen institucija privatno-pravnog karaktera, koja je finansijski ovisna o privatnim kompanijama koje je osnivaju i finansiraju njen rad. Oba entitetska Ombudsmena za svoj rad odgovaraju menadžmentu Agencije za bankarstvo, odnosno direktoru i Upravnom odboru, a njihov izvještaj o radu je sastavni dio izvještaja o radu Agencije što samo još više potencira pitanje neovisnosti. Nasuprot ovakvim rješenjima, u BiH egzistiraju Ombudsmen za ljudska prava i Ombudsmen za zaštitu potrošača u BiH, kao institucije javno-pravnog karaktera osnovane prema skandinavskom modelu i principima rada, te koje se finansiraju od strane države, a ne privatnih kompanija.

2.6. Entitetski Ombudsmeni za osiguranje

U oblasti osiguranja je posebnim materijalnim propisima oba entiteta konstituisan model ARS-a, sa ciljem bržeg, efikasnijeg i jeftinijeg rješavanja spora na relaciji društvo za osiguranje – osiguranik (fizičko lice-potrošač kao korisnik usluge). Na osnovu člana 25. Zakona o društvima za osiguranje⁵⁹ Upravni odbor Agencije za osiguranje RS dana 2.11.2007. godine, donio je: Pravilnik o Ombudsmenima u osiguranju, kojim pravilnikom se reguliše osnivanje, rad i finansiranje Ombudsmena u osiguranju RS. Zatim su 17. 12. 2008. godine donijeti Pravila postupka Ombudsmena za osiguranje, a kasnije i Odluka o naknadi za finansiranje rada Ombudsmena u osiguranju.⁶⁰ Ombudsmen za osiguranje egzistira u okviru Agencije za osiguranje RS (istovjetno kao i entitetski Ombudsmen za bankarstvo) jer sve tehničke i materijalne uslove za rad obezbjeđuje Agencija. Radnopravni status i druga prava iz radnog odnosa, Ombudsman i zaposleni u Kancelariji Ombudsmena u osiguranju, ostvaruju u Agenciji za osiguranje RS. Ombudsmen u osiguranju RS saraduje sa Ombudsmenom u osiguranju Federacije BiH. Ako, u bilo kojoj fazi postupka, Ombudsmen utvrdi da slučaj spada u isključivu nadležnost Ombudsmena u osiguranju Federacije BiH, bez odlaganja će mu taj slučaj

⁵⁸ Član 21. Zakona o Agenciji za bankarstvo Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 67/07 i 40/11).

⁵⁹ Službeni glasnik Republike Srpske, br. 17/05, 01/06, 64/06 i 74/10.

⁶⁰ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 15/12- Odlukom se utvrđuje naknada koju uplaćuju društva za osiguranje sa sjedištem u Republici Srpskoj, Federaciji BiH i izvan BiH a služi u svrhu finansiranja Ombudsmena u osiguranju RS.

proslijediti. U 2012. godini Ombudsmen u osiguranju RS⁶¹ riješio je 49 podnesenih pismenih prigovora, održao 5 posredovanja/medijacija. Takođe, u okviru aktivnosti Ombudsmena u osiguranju pripremljen i objavljen Informator pod nazivom: "Osiguranje od autoodgovornosti". Informator je objavljen na službenoj internet stranici Agencije RS i štampan u 2.000 primjeraka, koji su podijeljeni građanima preko organizacionih jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova RS u kojima se vrši registracija motornih vozila.

Zakon o društvima za osiguranje u privatnom osiguranju FBiH⁶² propisuje članom 25. obavezu osnivanja institucija Ombudsmena u osiguranju, koja omogućuje da se određeni sporovi između društava za osiguranje i osiguranika mogu riješiti brzo i sa minimumom formalnosti od nezavisnih lica. Obrazovanje, rad i finansiranje institucije Ombudsmena bit će propisano Pravilnikom o Ombudsmenima koji donosi Agencija za nadzor nad osiguranjem FBiH. Institucijom Ombudsmena upravljat će Agencija za nadzor. Agencija za nadzor donijet će daljnja pravila i pravilnike koji će bliže odrediti rad Ombudsmena kako bude potrebno, a naročito u vezi sa postupkom razrješenja sporova, raspodjele troškova, vrste i obima dopuštenih naknada. Međutim, navedene zakonske odredbe nisu implementirane pa Ombudsmen za osiguranje još uvijek nije osnovan u FBiH, iako je federalni zakon stupio na snagu još 26.4.2005. godine.

3. ARS u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji

Komparacije radi, ARS u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji ukazuje na rješenja koja odgovaraju njihovim pravnim poretcima, te uspostavu mehanizama za koje smatraju da će najviše koristiti efektivnoj zaštiti potrošača.

U Hrvatskoj je prvim Zakonom o zaštiti potrošača iz 2003. godine⁶³ ostalo neregulisano područje rješavanja potrošačkih sporova. Vansudsko rješavanje potrošačkih sporova do donošenja Zakona o zaštiti potrošača iz 2007. godine⁶⁴ se provodilo pred Sudovima časti Hrvatske gospodarske komore i Hrvatske obrtničke komore, a čiji su rad finansirale te dvije poslovne udruge trgovaca na teme-

⁶¹ Vijeće ministara BiH – Direkcija za evropske integracije „Dokument za diskusiju“ za 5. sastanak Pododbora za unutrašnje tržište i konkurenciju BiH i EU radi praćenja provedbe Privremenog sporazuma o trgovini i trgovinskim pitanjima koji je održan 18.3.2013. u Briselu, str.17.

⁶² Službene novine FBiH, br. 24/05 i 36/10.

⁶³ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 96/2003.

⁶⁴ Narodne novine Republike Hrvatske, br. 79/07, 125/07, 79/09, 89/09, 133/09, 78/12 i 56/13.

lju Zakona o hrvatskoj gospodarskoj komori⁶⁵ i Zakona o obrtu.⁶⁶ Prema članu 130. Zakona o zaštiti potrošača iz 2007. godine, Hrvatska uvodi mogućnost da se, u slučaju spora između potrošača i trgovca, može podnijeti prijedlog za mirenje Centru za mirenje Hrvatske gospodarske komore, Centru za mirenje Hrvatske obrtničke komore ili Centru za mirenje Hrvatske udruge poslodavaca, kao i prijavu Sudu časti HGK i Sudu časti HOK. Sredstva za troškove mirenja pred Centrima za mirenje HGK-a, HOK-a i HUP-a, osiguravaju se u državnom budžetu. U julu 2008. godine je, potpisanim ugovorom između resornog ministarstva i ovih asocijacija, određeno da se u državnom budžetu osigura iznos od 1,5 miliona kuna za finansiranje rada Centara za mirenje i Sudova časti, što je dokaz da Hrvatska poklanja izuzetnu pažnju ARS-u. Postignute nagodbe pri HGK-u, HOK-u i HUP-u zaključuju se u pisanom obliku, te se prilažu zapisniku koji potpisuju stranke (postupak pred HOK-om), odnosno zapisniku koji potpisuju stranke i izmiritelj (postupci pred HGK-a i HUP-om).⁶⁷

U skladu sa članom 130. stav 3. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti potrošača iz 2009. godine⁶⁸ koji propisuje da se postupak mirenja pri centrima za mirenje vodi u skladu sa odredbama Zakona o mirenju,⁶⁹ koji je stavio van snage prethodni Zakon o mirenju,⁷⁰ i u skladu sa Pravilnikom o mirenju centra za mirenje.⁷¹ Nagodbe sklopljene u potrošačkim sporovima imaju snagu ovršne isprave, uz pretpostavke propisane Zakonom o mirenju.⁷² Članom 12. Zakona o mirenju, mirenje može završiti na više načina: sklapanjem nagodbe, odlukom

⁶⁵ Narodne novine Republike Hrvatske, br. 66/91 i 73/91.

⁶⁶ Narodne novine Republike Hrvatske, br. 49/03 i 68/07.

⁶⁷ O organizaciji ARS, načinu finansiranja tijela za ARS, broju slučajeva, vrstama odluka i načinu izvršenja odluka pred Centrima za mirenje i Sudovima časti, vidjeti Nacionalni program zaštite potrošača za 2009. – 2012. (Narodne novine Republike Hrvatske, broj 30/10.)

⁶⁸ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 79/09.

⁶⁹ Narodne novine Republike Hrvatske, broj 18/2011.

⁷⁰ Narodne novine Republike Hrvatske, br. 163/03 i 79/09.

⁷¹ Pravilnik o mirenju Centra za mirenje pri HOK (Narodne novine Republike Hrvatske, br. 51/05, 74/05 i 53/08); Pravilnik o mirenju Centra za mirenje pri HGK (Narodne novine Republike Hrvatske, broj 142/2011); Pravilnik o mirenju pri Centru za mirenje HUP-a – dostupan na:

<http://www.hup.hr/EasyEdit/UserFiles/Mirenje/Pravilnikomirenju.pdf>.

⁷² Detaljnije: Uzelac, A. Aras, S. Maršić, M. Mitrović, M. Kauzlarić, Ž. Stojčević, P. (2010) "Aktualni trendovi mirnog rješavanja sporova u Hrvatskoj", str. 1276. U: Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 60. broj 6 dostupno na: http://alanuzelac.from.hr/pubs/B46_ADR_trendovi_u-RH.pdf

izmiritelja da se postupak obustavlja, pisanom izjavom o završetku postupka i pisanom izjavom o odustajanju od postupka mirenja, te po sili zakona, odnosno ako se nagodba ne postigne u roku.

U Srbiji je, Zakonom o zaštiti potrošača,⁷³ ova materija regulisana tako što je jedno poglavlje posvećeno ARS-u i to čl. 132.-136. Na postupak vođenja i okončanja ARS-a, shodno se primjenjuju odredbe zakona, kojima se uređuje arbitraža odnosno medijacija, kao i drugi propisi kojima se uređuje vansudsko rješavanje sporova.

U Crnoj Gori je, na osnovu člana 111. Zakona o zaštiti potrošača,⁷⁴ Ministarstvo za ekonomski razvoj donijelo Pravilnik o Arbitražnom odboru za rješavanje sporova potrošača.⁷⁵ Shodno odredbama tog Pravilnika, Arbitražni odbor za rješavanje sporova potrošača osnovan je pri Privrednoj komori Crne Gore, kao nezavisan organ koji je u funkciji vanskudskog rješavanja sporova između trgovca i potrošača. U odnosu na redovni sudski postupak, postupak pred Arbitražnim odborom je jeftiniji, brži, neposredniji, manje formalan i, kao takav, preporučljiv kod sporova manjih vrijednosti, a koji su tipični između potrošača i trgovaca. Prijedlogom novog Zakona o zaštiti potrošača⁷⁶ precizirano je da se za vanskudsko rješavanje potrošačkih sporova, u cilju zaključenja poravnjanja ili donošenja odluke, pred Odborom za vanskudsko rješavanje potrošačkih sporova pri Privrednoj komori Crne Gore ne može rješavati spor ako je zahtjev potrošača u vezi: 1) sa smrću, tjelesnom povredom ili narušavanjem zdravlja; 2) pružanjem zdravstvenih ili pravnih usluga; 3) prenosom prava na nepokretnostima; 4) vrijednošću spora koja prelazi 10.000 EUR-a i 5) slučajem za koji je drugim zakonom uređen postupak vanskudskog rješavanja.

U Makedoniji je članom 1. stav 2. Zakona o medijaciji⁷⁷ propisana obavezna primjena ovog zakona na građanske, trgovinske, radne i potrošačke sporove između fizičkih i pravnih lica. Vlada Makedonije je u oktobru 2012. godine odlučila⁷⁸ da preduzme niz mjera za poboljšanje ovog mehanizma u smislu toga da je potrebno, počev od 2013. godine, da država iz svog budžeta subvencionira medijaciju, uslijed cijene koju naplaćuju medijatori za svoje usluge, koja je za prosječnog građanina ponekad i neprihvatljiva.

⁷³ Službeni glasnik Republike Srbije, broj 73/10.

⁷⁴ Službeni list Crne Gore, broj 26/2007.

⁷⁵ Službeni list Crne Gore, broj 28/2008.

⁷⁶ dostupno na <http://www.gov.me/biblioteka/predlozi-zakona>

⁷⁷ Službeni glasnik Republike Makedonije, broj 138/2009.

⁷⁸ dostupno na: <http://vlada.mk/node/4771>

4. Zaključak

Mehanizmi alternativnog rješavanja potrošačkih sporova u zemljama članicama EU, korenspondiraju sa sadržinom dvije preporuke Evropske komisije, u pogledu mandatorne zaštite potrošača, nezavisnosti ARS tijela, kontradiktornosti postupka, troškova postupka, trajanja postupka i aktivne uloge ARS tijela, radi donošenje odluke povoljne za obje strane. Postoji visoki diverzitet ARS mehanizama u zemljama članicama EU. Postoje mehanizmi ARS-a koje finansiraju države, ali i mehanizmi koje finansiraju i privatne institucije.

Alternativno rješavanje potrošačkih sporova u BiH se mora hitno unaprijediti. Privredna komora BDBiH i Privredne komore entiteta FBiH bi morale pokazati više interesa za položaj potrošača na tržištu, te uspostaviti unutar komora posebna tijela za ARS, kao što je to učinila Privredna komora RS. Zanatske/obrtničke komore entiteta bi trebale na isti način postupiti. Medijatori bi trebali cijene svojih usluga prilagoditi trenutačnoj ekonomskoj situaciji i sniziti svoje tarife, naročito za fizička lica (potrošač) koja su u sporu sa pravnim licem (trgovac). Neophodno je da u FBiH konačno profunkcionišu ombudsmeni za bankarstvo i za osiguranje.

Obavezno treba razmotriti mogućnost da se na lokalnim nivoima vlasti⁷⁹ formiraju mirovna vijeća, centri za mirenje, arbitraže i sl., koji bi posebnim propisima bili ovlašteni da provode postupak ARS. Uspostavljanje efikasnog sistema ARS utječe na rasterećivanje sudova (sudovi bi se rasteretili sporova male vrijednosti-Mals), odnosno smanjivanja ukupnih troškova pravosuđa, ali i na jačanje povjerenja građana u pravni sistem BiH.

Dosljednije provođenje ZOZP-a i drugih propisa koji regulišu ARS, trebalo bi unaprijediti postojeću zaštitu potrošača u BiH, a ujedno se time stvaraju i povoljniji uvjeti za daljnje poboljšanje sistema aktivne zaštite potrošača. Zbog značaja ove problematike, potrebno je da nadležni organi u BiH što prije identificiraju razloge nedovoljnog korištenja i nefunkcionisanja ARS šema i preduzmu prikladne mjere za unapređenje i oživljavanje raspoloživih ARS mehanizama. S obzirom na stvoren zakonski okvir, pravila i procedure, može se zaključiti da BiH

⁷⁹ Randelović, N. i Miličević, M. (2007) „Razvoj teorije i prakse zaštite potrošača u svetu i kod nas“, u časopisu Ekonomske teme, Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, god. XLV, broj 1, str. 131.. posebno ističu da je u bivšoj SFRJ vršeno osnivanje potrošačkih mirovnih vijeća koja su imala funkciju arbitraže, „kao mešoviti odbori sastavljeni od delegata opštinskog veća ili konferencije potrošača i osnovne privredne komore, s ciljem da posreduju između potrošača i privrednih organizacija, kada su oštećeni interesi potrošača i predlaganja načina sporazumnog vansudskog rešavanja spornih pitanja.“

treba obavezno nastojati unaprijediti i dograditi sistem ARS-a. Pored već funkcionalnih, kreiranjem i drugih modela ARS-a, izvršilo bi se približavanje standardima zaštite potrošača koju imaju potrošači u zemljama članicama EU.

Skraćenice:

ARS – alternativno rješavanje potrošačkih sporova

BiH – Bosna i Hercegovina

BD BIH – Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine

EZ – Evropska zajednica

EU – Evropska unija

F BIH – entitet Federacija Bosne i Hercegovine

HGK – Hrvatska gospodarska komora

HOK – Hrvatska obrtnička komora

HUP – Hrvatsko udruženje poslodavaca

Komisija – Evropska komisija

RS – entitet Republika Srpska

ZOZP – Zakon o zaštiti potrošača u BiH

Literatura:

1. Howells, G. and Weatherill, S. (2005) Consumer Protection Law, second edition. Aldershot, England: Ashgate Publishing Ltd.
2. Krämer, L. (1986) EEC Consumer Law. Louvain-la-Neuve, Belgium: Centre de la consommation, Faculte de droit.
3. Misita, N. (1997) Osnove prava zaštite potrošača Evropske Zajednice. Sarajevo: Pravni centar Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine.
4. Misita, N. (2002) Osnovi prava Evropske unije. Sarajevo: Pravni centar Fond otvoreno društvo BiH i Magistrat.
5. Ramsey, I. (1989) Consumer protection Text and Materials. London: Weidenfeld and Nicolson Ltd.
6. Trifković, M. (2001) Međunarodno poslovno pravo. Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
7. Vilus, J. (1996) Pravna zaštita potrošača. Beograd: Institut za uporedno pravo, i Sremska Mitrovica: Eco-Tech.
8. Weatherill, S. (2005) EU Law and Consumer Policy. Cheltenham, United Kingdom: Edward Elgar Publishing Ltd.
9. Galič, A. "Vansudsko rešavanje potrošačkih sporova – sa primerima iz zemalja članica EU", Pravni fakultet Ljubljana, dostupno na <http://www.zap-serbia.co/util/download.php?id=82>

10. Galič, A. (2006) "Procesnopravna zaštita potrošača u pravu Evropske unije". U: časopis Evropski pravnik, Akademski izdavačka kuća Novi Sad, broj 1/2006, str. 107. – 117.
11. Randelović, N. i Miličević, M. (2007) "Razvoj teorije i prakse zaštite potrošača u svetu i kod nas". U: časopis Ekonomske teme, Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, god. XLV, broj 1, str. 121. – 136.
12. Spiller, P. and Tokeley K. (2010) "Individual consumer Redress". U: G.Howells et al.: Handbook of Research on International Consumer Law. Cheltenham, UK. Edward Elgar Publishing Ltd., str. 482. – 515.
13. Uzelac, A. Aras, S. Maršić, M. Mitrović, M. Kauzlarić, Ž. Stojčević, P. (2010) "Aktualni trendovi mirnog rješavanja sporova u Hrvatskoj", U: Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 60. broj 6 dostupno na: http://alanuzelac.from.hr/pubs/B46_ADR_trendovi_u-RH.pdf
14. Vijeće ministara BiH – Direkcija za evropske integracije – "Dokument za diskusiju" za 5. sastanak Pododbora za unutrašnje tržište i konkurenciju BiH i EU radi praćenja provedbe Privremenog sporazuma o trgovini i trgovinskim pitanjima koji je održan 18.3.2013. u Briselu.
15. Zakon o arbitraži (Uradni list Republike Slovenije, št. 45/08 z dne 9. 5. 2008..)
16. Zakon o zaštiti potrošača (Narodne novine Republike Hrvatske, br. 96/2003).
17. Zakon o zaštiti potrošača (Narodne novine Republike Hrvatske, br. 79/07, 125/07, 79/09, 89/09, 133/09, 78/12 i 56/13).
18. Zakon o hrvatskoj gospodarskoj komori (Narodne novine Republike Hrvatske, br. 66/91 i 73/91).
19. Zakon o obrtu (Narodne novine Republike Hrvatske, br. 49/03 i 68/07).
20. Zakona o mirenju (Narodne novine Republike Hrvatske, broj 18/2011).
21. Nacionalni program zaštite potrošača za 2009. – 2012. (Narodne novine Republike Hrvatske, broj 30/10).
22. Pravilnik o mirenju Centra za mirenje pri Hrvatskoj obrtničkoj komori (Narodne novine Republike Hrvatske, br. 51/05, 74/05 i 53/08).
23. Pravilnik o mirenju Centra za mirenje pri Hrvatske gospodarske komore (Narodne novine Republike Hrvatske, broj 142/2011).
24. Pravilnik o mirenju pri Centru za mirenje Hrvatske udruge poslodavaca – dostupno na: <http://www.hup.hr/EasyEdit/UserFiles/Mirenje/Pravilnikomirenju.pdf>.
25. Zakon o zaštiti potrošača (Službeni glasnik Republike Srbije, broj 73/10).
26. Zakon o zaštiti potrošača (Službeni list Crne Gore, broj 26/2007).
27. Pravilnik o Arbitražnom odboru za rješavanje sporova potrošača (Službeni list Crne Gore, broj 28/2008).
28. Zakon o medijaciji (Službeni glasnik Republike Makedonije, broj 138/2009).
29. Zakon o zaštiti potrošača u BiH (Službeni glasnik BiH, broj 25/06).

30. Kriteriji u procedurama za alternativno rješavanje sporova (Službeni glasnik BiH, broj 13/09).
31. Zakon o privrednoj komori Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 65/08).
32. Zakon o privrednim komorama u FBiH (Službene novine Federacije BiH, br. 35/98 i 34/03).
33. Zakon o zaštiti potrošača u Republici Srpskoj (Službeni glasnik Republike Srpske broj 6/12).
34. Izvještaj Komiteta za koordinaciju nadzora finansijskog sektora Republike Srpske za 2011.godinu – dostupno na <http://www.azors.org>
35. Zakon o postupku medijacije (Službeni glasnik BiH, broj 37/04).
36. Zakon o prenosu poslova medijacije na udruženje medijatora (Službeni glasnik BiH, broj 52/05).
37. Pravilnik o Registru medijatora (Službeni glasnik BiH, broj 21/06).
38. Pravilnik o Listi medijatora (Službeni glasnik BiH, broj 21/06).
39. Pravilnik o upućivanju na medijaciju (Službeni glasnik BiH, broj 21/06).
40. Kodeks medijatorske etike (Službeni glasnik BiH, broj 21/06).
41. Pravilnik o odgovornosti medijatora za štetu pričinjenu u toku obavljanja poslova medijacije (Službeni glasnik BiH, broj 21/06).
42. Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti medijatora (Službeni glasnik BiH, broj 21/06).
43. Pravilnik o nagradi i naknadi troškova medijacije (Službeni glasnik BiH, broj 21/06).
44. Pravilnik o programu obuke za medijatore (Službeni glasnik BiH, broj 21/06).
45. Zakon o Agenciji za bankarstvo Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 67/07 i 40/11).
46. Zakon o Agenciji za bankarstvo FBiH (Službene novine FBiH, br. 9/96, 27/98, 20/00, 45/00, 58/02, 13/03, 19/03, 47/06, 59/06, 48/08, 34/12 i 77/12).
47. Zakon o društvima za osiguranje u privatnom osiguranju (Službene novine FBiH, br. 24/05 i 36/10).
48. Zakona o društvima za osiguranje (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 17/05, 01/06, 64/06 i 74/10).
49. Odluka o naknadi za finansiranje rada Ombudsmana u osiguranju (Službeni glasnik Republike Srpske, broj 15/12).
50. Treaty establishing the European Community (Consolidated version 1992), OJ C 224, 31.8.1992.
51. Treaty establishing the European Community (Amsterdam consolidated version 1997) OJ C 340, 10.11.1997.
52. Consolidated version of The Treaty on European union, OJ C 83/13, 30.3.2010.

53. Consolidated version of The Treaty on the functioning of The European Union, OJ C 326/47, 26.10.2012.
54. Directive 97/5/EC of the European Parliament and of the Council of 27 January 1997 on cross-border credit transfers, OJ L 043 , 14.02.1997, P. 25 – 30.
55. Commission Green Paper of 16 November 1993 on access of consumers to justice and the settlement of consumer disputes in the single market – COM (93) 576 final 16.11.1993.
56. Resolution on the Commission communication "Action plan on consumer access to justice and the settlement of consumer disputes in the internal market" (COM (96) 0013- C4-0195/96) OJ C 362, 2.12.1996, p.275.
57. Council Resolution of 25 May 2000 on a Community-wide network of national bodies for the extra-judicial settlement of consumer disputes (2000/C 155/01), OJ C 155/1, 6.6.2000.
58. Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directive 97/7/EC and 98/27/EC, OJ L 271, 9.10.2002, p. 16 – 24.
59. Commission Recommendation 98/257/EC of 30 March 1998 on the principles applicable to the bodies responsible for out-of-court settlement of consumer disputes (Text with EEA relevance) OJ L 115, 17.4.1998., p. 31-34.
60. Commission Recommendation 2001/310/EC of 4 April 2001 on the principles for out-of-court bodies involved in the consensual resolution of consumer disputes (notified under document number C(2001) 1016) (Text with EEA relevance) OJ L 109, 19.4.2001., p. 56-61.
61. C-322/88 Grimaldi v. Fonds des maladies professionnels. ECR 1989 Page 04407.
62. http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/ecc
63. <http://www.konsumentverket.se>
64. <http://www.arn.se>
65. <http://www.obkom-fbih.ba>
66. <http://www.zanatskakomorarars.com>
67. <http://www.azors.org>
68. <http://vlada.mk/node/4771>
69. <http://www.gov.me/biblioteka/predlozi-zakona>

EXPERIENCES IN TRANSITION IN ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION FOR CONSUMER DISPUTES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

Alternative Dispute Resolution (ADR) for consumer disputes has different forms and the purpose of this article is to review current situation in the European Union and Bosnia and Herzegovina. ADR offers both consumers and traders more flexibility than a regular trial and it can better meet the needs of both sides. In relation to court proceedings, ADR models are cheaper, faster and more informal, which means that they are an attractive means for consumers seeking redress.

The paper analyses the institutional framework and the current state of the subject matter. Historical, comparative and normative methods are used in this paper.

The main objective of this paper is to raise public awareness of the importance and role of alternative dispute resolution of consumer disputes and encourage competent authorities of Bosnia and Herzegovina, the Entities and Brčko District on stronger engagement and consistency in applying different arrangements that can be created in the subject area. The current level of consumer alternative dispute resolution in BiH is not satisfactory. The potential offered by alternative dispute resolution between consumer-trader must be further exploited.

It is necessary for BiH in the process of European integration in this area to promote the benefits offered by ADR.

Key words

consumer protection, alternative dispute resolution (ADR), ADR bodies in Member states of the EU, ADR bodies in BiH.

A. Cassese, P. Gaeta, CASSESE'S INTERNATIONAL CRIMINAL LAW, Third edition (Oxford University Press, Oxford, 2013. g., lii+414 str.)

prikaz knjige

mr. sc. Nedžad Smailagić*

Treće, izmijenjeno i dopunjeno, izdanje udžbenika iz međunarodnog krivičnog prava profesora Antonija Cassesea (1937-2011) objavljeno je nešto više od godinu dana poslije njegove smrti. Iako je dijelom učestvovao u pripremi, ovo izdanje udžbenika u većem dijelu je pripremila profesorica Paola Gaeta sa Pravnog fakulteta u Ženevi kao koautor zajedno sa saradnicima.¹ Kao i prethodna dva izdanja (iz 2003. i 2008. godine) i ovo izdanje udžbenika donosi sadržaj međunarodnog krivičnog prava kao vrlo žive grane prava podložne stalnim promjenama.

Prvi (str. 3-58), od tri dijela udžbenika, uvodnog je karaktera i pokriva osnovna pitanja međunarodnog krivičnog prava: pojam, izvore, osnovna načela i glavne karakteristike, te opći pojam međunarodnog krivičnog djela. Autori su detaljnom obradom posebno naglasili značaj načela zakonitosti kao temeljnog načela savremenog međunarodnog krivičnog prava, zamjećujući tendenciju prihvatanja njegovog striktnijeg shvatanja karakterističnog za evropsku kontinentalnu pravnu tradiciju, posebno nakon stupanja na snagu Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda (str. 26-7). Kada su u pitanju elementi općeg pojma međunarodnog krivičnog djela zamjetan je, međutim, uticaj anglo-američke pravne tradicije pa se oni svode na dva elementa – *actus reus* (pojavna komponenta djela) i *mens rea* (psihološka komponenta), a u svojoj ukupnosti se ne mogu izjednačiti sa elementima općeg pojma krivičnog djela kako ih poznaje evropska kontinentalna pravna tradicija (radnja, biće krivičnog djela, protupravnost i krivnja).

* Doktorant, Institut krivičnih nauka Pravnog fakulteta
Univerziteta u Poitiersu (Francuska)
nedzad.smailagic@univ-poitiers.fr

¹ Laurel Baig (Tužilaštvo MKSJ), Mary Fan (Pravni fakultet Univerziteta Washington, Seattle), Christopher Gosnell (advokat) i Alex Whiting (Tužilaštvo MKS).

Drugi dio udžbenika je najobimniji (str. 63-248), sa tri odjeljka, i u cijelosti pokriva materiju materijalnog prava. Prvi odjeljak posvećen je posebnom dijelu krivičnog prava, pa se obrađuju pojedina međunarodna krivična djela: ratni zločini (str. 63-82), zločini protiv čovječnosti (str. 84-108), genocid (str. 109-130), mučenje i agresija (str. 131-145), i terorizam (str. 146-158). Ovdje je potrebno posebno naglasiti da autori određuju i terorizam kao samostalno međunarodno krivično djelo. Iako ne postoji usaglašena definicija terorizma u međunarodnom pravu, autori insistiraju na tome da ta činjenica ne predstavlja smetnju da se terorizam definiše kao samostalno međunarodno krivično djelo (str. 146), utvrđujući potom elemente bića ovog krivičnog djela (str. 149-152). Pored toga, autori sva obrađena krivična djela svrstavaju u kategoriju klasičnih, odnosno "jezgrenih" međunarodnih krivičnih djela (eng. *core international crimes*), time značajno proširujući ovu grupu djela prvobitno ograničenu na genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine (str. 146), što predstavlja novost u nauci međunarodnog krivičnog prava. Slijedeća dva odjeljka posvećena su materiji koja tradicionalno spada u okvir općeg dijela krivičnog prava. U tom smislu, drugi odjeljak (str. 161-208) odnosi se na načine počinjena međunarodnih krivičnih djela i oblike krivične odgovornosti. U ovom odjeljku posebno su obrađeni instituti udruženog zločinačkog poduhvata, odgovornosti nadređenog za radnje podčinjenih, te različiti oblici saučesništva u međunarodnom krivičnom pravu. Predmet trećeg odjeljka su okolnosti koje isključuju postojanje krivičnog djela i okolnosti koje isključuju postojanje krivične odgovornosti (str. 209-251).

Treći dio udžbenika (str. 253-399) posvećen je razvoju međunarodnog krivičnog pravosuđa i postupku pred međunarodnim krivičnim sudskim tijelima. Prvi odjeljak daje pregled razvoja međunarodnog krivičnog pravosuđa u kontekstu nastojanja čovječanstva da pred lice pravde izvede počinioce najtežih krivičnih djela, počev od lajpciškog procesa poslije Prvog svjetskog rata, vojnih tribunala u Nirnbergu i Tokiju, i srodnih procesa poslije Drugog svjetskog rata, zatim UN ad hoc tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, te stalnog Međunarodnog krivičnog suda. Procesuiranje ovih krivičnih djela pred međunarodnim sudovima, zaključuju autori, ima niz prednosti, međutim, oni također identificiraju njegove značajne nedostatke, kao što su: nepostojanje efikasnog mehanizma koji bi provodio odluke međunarodnih sudova, trajanje postupka u kontekstu prava na suđenje u razumnom roku, te ograničene mogućnosti međunarodnih sudova da procesuiraju sve predmete, i s tim u vezi predlažu konsolidaciju ciljeva međunarodnog krivičnog pravosuđa (str. 269-270). U tom smislu se ističe

koncept načela komplementarnosti kao adekvatan mehanizam u odnosu između domaćih i međunarodnih sudova, na kojem se zasniva rad stalnog Međunarodnog krivičnog suda (str. 296). Posljednji odjeljak (327-399) obrađuje načela i pojedine faze postupka pred međunarodnim krivičnim sudovima. S obzirom na niz specifičnosti ovog postupka, materija je obrađena u svjetlu analize uticaja adversarnog modela karakterističnog za anglo-američku, i inkvizitorskog (sitražnog) modela karakterističnog za evropsku kontinentalnu pravnu tradiciju. Opći je zaključak da elementi adversarnog modela prevladavaju u profiliranju međunarodnog krivičnog postupka (str. 346).

Od početnog shvatanja da se pod međunarodnim krivičnim pravom smatraju norme koje se odnose rasprostranjenost represivne vlasti države i na segment pravne pomoći u krivičnim stvarima, danas ova grana prava predstavlja samostalnu i, manje-više, zaokruženu praktičnu i naučnu pravnu disciplinu. U tom smislu je razvoj međunarodnog krivičnog prava posebno unapredovao osnivanjem UN ad hoc tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu, te stalnog Međunarodnog krivičnog suda. Profesor Antonio Cassese bio je aktivni učesnik ovog procesa ne samo kao istaknuti naučni radnik već i kao sudija i jedno vrijeme predsjednik Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, a kasnije i Specijalnog suda za Libanon. Ovo je vidljivo u načinu i stilu pisanja udžbenika. Pored detaljnih i validnih teorijskih objašnjenja svakog instituta, ovaj udžbenik obiluje primjerima iz sudske prakse svih relevantnijih međunarodnih i nacionalnih sudskih tijela. Sagledavajući materiju međunarodnog krivičnog prava, kako je izložena u udžbeniku, moguće je izvući određene zaključke. Prvi je teorijsko-metodološkog karaktera – opći dio materijalnog prava još uvijek nije do kraja razvijen, što se može opravdati činjenicom da su razvoj i profiliranje međunarodnog krivičnog prava dugo vremena bili pod snažnim uticajem predstavnika kazuistički orijentirane anglo-američke pravne tradicije. Drugo, usljed nepostojanja vlastitih mehanizama za provođenje odluka, uspješnost rada međunarodnih krivičnih sudova i dalje uveliko zavisi od saradnje država. Konačno, u svjetlu načela komplementarnosti prihvaćenog Rimskim statutom Međunarodnog krivičnog suda, na državama je primarna odgovornost procesuiranja lica osumnjičenih za krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, posebno uključujući "klasična" međunarodna krivična djela.

Od 2003. godine kada je objavljeno njegovo prvo izdanje, udžbenik "Međunarodno krivično pravo" profesora Antonija Cassesea je nezaobilazno štivo za sve one koji se na bilo koji način i u bilo kojem kapacitetu bave ovom granom prava.

Ovo je prvi cjeloviti udžbenik međunarodnog krivičnog prava koji je napisan nakon stupanja na snagu Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda koji na jasan i nedvosmislen način širokom krugu korisnika nudi obradu najsloženijih instituta međunarodnog krivičnog prava. Po našem mišljenju i ovo treće, izmijenjeno i dopunjeno, izdanje udžbenika u potpunosti služi svojoj originalnoj svrsi.

RAZVOJ EVROPSKOG MEĐUNARODNOG PRIVATNOG PRAVA: PRAVCI REFORME ZAKONODAVSTVA U BOSNI I HERCEGOVINI, dr. sc. Jasmina Alihodžić

prikaz knjige

Damir Dautović*

Knjiga "Razvoj evropskog međunarodnog privatnog prava: pravci reforme zakonodavstva u Bosni i Hercegovini" prvo je djelo iz oblasti međunarodnog privatnog prava u Bosni i Hercegovini i regionu koje na sveobuhvatniji način analizira proces komunitarizacije međunarodnog privatnog prava i njen uticaj na zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini.

Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom Unijom, Bosna i Hercegovina se obavezala uskladiti domaće (nacionalno) zakonodavstvo sa komunitarnim, tj. sa zakonodavstvom Evropske unije. Proces usklađivanja nacionalnog sa komunitarnim zakonodavstvom je dugotrajan i kompleksan proces, koji na putu ka evropskim integracijama moraju preći i ostale države regiona za kojima BiH uveliko zaostaje. Ovaj proces, između ostalog, podrazumijeva i obavezu BiH da izvrši cjelovitu reformu nacionalnog zakonodavstva i u oblasti međunarodnog privatnog prava i uskladi ga sa zakonodavnom i sudskom praksom država članica Evropske Unije.

Oblast međunarodnog privatnog prava u Bosni i Hercegovini uređena je Zakonom o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim oblastima (Službeni list SFRJ, br. 43/82 i 72/82, u nastavku prikaza: ZMPP), koji je u pravni sistem Bosne i Hercegovine preuzet Uredbom sa zakonskom snagom o preuzimanju saveznih zakona koji se u BiH primjenjuju kao republički zakoni (Službeni list RBiH, broj 2/92), a što je potvrđeno Zakonom o potvrđivanju uredbi sa zakonskom snagom (Službeni list RBiH, broj 13/94). Članom 12. Ustavnog zakona za provođenje Ustava RS-a utvrđeno je preuzimanje ZMPP-a u pravni sistem RS-e.

* *diplomirani pravnik, advokatski pripravnik u Tuzli;*
d_dautovic@yahoo.de

Ovu, za Bosnu i Hercegovinu vrlo važnu i aktuelnu temu, u udžbeniku pod nazivom "Razvoj evropskog međunarodnog privatnog prava: pravci reforme zakonodavstva u Bosni i Hercegovini" obrađuje dr. sc. Jasmina Alihodžić, docent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli. Knjiga je objavljena 2012. godine i iste godine je promovirana na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli.

Početne stranice udžbenika posvećene su detaljnom i preglednom sadržaju, skraćenicama korištenih termina te uvodu, u kojem autorica iznosi osnovne pojmove i informacije vezane za proces evropskih integracija, komunitarno pravo, osnivačke ugovore, evropsko međunarodno privatno pravo te oblast međunarodnog privatnog prava u BiH, a koji su detaljnije obrađeni u nastavku udžbenika kroz posebna poglavlja.

U drugom poglavlju udžbenika pod nazivom Nastanak i razvoj Evropske unije sadržan je historijsko-pravni prikaz nastanka Evropske Unije, a koji je započeo završetkom Drugog svjetskog rata. Obrađeni su osnivački ugovori: Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik iz 1951. godine, Ugovor o osnivanju Evropske ekonomske zajednice, te Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za atomsku energiju iz 1957. godine. Izložene su i osnovne karakteristike i značaj Jedinственог evropskog akta iz 1986. godine, koji je omogućio stvaranje ekonomske i monetarne unije. Pažnja je posvećena i Ugovoru iz Mاستrihta, koji je potpisan 1992. godine, a na osnovu koga je EU izgrađena na tri stuba. Prikazan je i uticaj Ugovora iz Amsterdama iz 1997. godine, Ugovora iz Nice potpisanog 2001. godine, te Ugovora iz Lisabona na proces komunitarizacije.

Drugi dio ovog poglavlja odnosi se na organizacionu strukturu Evropske unije, imajući u vidu posebno značaj nekih od ovih organa u procesu komunitarizacije međunarodnog privatnog prava, a koju čine: Evropski parlament, Vijeće Evropske unije, Evropska komisija, Evropski sud pravde te Ekonomsko-socijalni komitet.

Treće poglavlje, pod nazivom Komunitarizacija normi međunarodnog privatnog prava, sadrži definiciju evropskog međunarodnog privatnog prava kojeg autorica definira u užem značenju, te pravi distinkciju u odnosu na definisanje ove oblasti u širem smislu. Naveden je i popis uredbi iz oblasti međunarodnog privatnog prava koje imaju obavezujuće pravno dejstvo za sve države članice, a neke od njih, koje se poljem primjene podudaraju sa odgovarajućim odredbama ZMPP-a, autorica detaljno analizira u nastavku knjige. Ukratko je prikazan i odnos evropskog privatnog prava i evropskog međunarodnog privatnog prava. Posebna pažnja posvećena je pravnom osnovu za regulaciju evropskog međunarodnog privatnog prava. Tako, autorica analizira značaj relevantnih odredbi Jedinственог evropskog akta, Ugovora iz Mاستrihta, Amsterdamskog ugovora, te naglašava da

je Amsterdamskim ugovorom nadležnost za uređenje pitanja iz oblasti evropskog međunarodnog privatnog prava sa međudržavnog prešla na komunitarni nivo, a što se ostvaruje UREDBOM, kao najznačajnijim pravnim instrumentom regulacije EMPP. Također, analiziran je i uticaj Ugovora iz Nice, a posebna pozornost posvećena je analizi odredaba Ugovora iz Lisabona ili Reformskog ugovora, kojim su proširena ovlaštenja EU, odnosno uvedena tzv. *passarelle ili escelator* klauzula za regulisanje porodično-pravnih odnosa sa inostranim elementom. Obrađen je odnos i "refleksija" unutrašnje na vanjsku nadležnost EU te tumačenje Suda EU u poznatom slučaju ERTA i drugim povezanim primjerima iz prakse ovog Suda, u kojima je utvrđeno pravilo o refleksiji unutrašnje na vanjsku nadležnost EU. U skladu sa vanjskom nadležnošću EU, autorica analizira njen uticaj na sklapanje međunarodnih ugovora država članica i trećih država, Ugovor EU sa Danskom iz 2005. godine, Lugansku konvenciju iz 2007. godine te pristupanje EU Haškoj konferenciji o međunarodnom privatnom pravu. Autorica povlači razliku između vanjske nadležnosti EU prije i nakon stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona. Značajan dio ovog poglavlja posvećen je pravnim izvorima evropskog međunarodnog privatnog prava, te odnosu komunitarnog i nacionalnog međunarodnog privatnog prava. Definirani su pojmovi neposrednog djelovanja, neposredne primjenjivosti i supremacije komunitarnih normi koji proizilaze iz odluka Suda EU u slučajevima *Simmenthal*, *Van Gend en Loos*, *Costa protiv E.N.E.L.* i drugima, koje autorica također obrađuje. Analizirana je uredba, kao najvažniji instrument komunitarizacije normi međunarodnog privatnog prava koja ima obavezujuće dejstvo i neposredno se primjenjuje u svim državama članicama. Direktiva i njen značaj obrađeni su odlukama Suda EU u predmetima *Marshall*, *Frankovich* i *Bonifaci protiv Italije* i *Ingmar*.

Proces komunitarizacije međunarodnog privatnog prava EU rezultirao je donošenjem brojnih uredbi, kojima se uređuju različita pitanja iz predmetne oblasti. Poglavlje "Komunitarni instrumenti međunarodnog privatnog prava" predstavlja najobimniji i najvažniji dio prikazane knjige, jer detaljno obrađuje niz aktuelnih uredbi i to:

- Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2000 o nadležnosti, priznanju i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim predmetima – Uredba Brisel I;
- Uredba Vijeća (EZ) br. 2201/2003 o nadležnosti, priznanju i izvršenju odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti – Uredba Brisela II a;
- Uredba Vijeća (EZ) br. 864/2007 o pravu mjerodavnom za vanugovorne obaveze - Uredba Rim II;

- Uredba Vijeća (EZ) br. 593/2008 o pravu mjerodavnom za ugovorne obaveze - Uredba Rim I;
- Uredba Vijeća (EZ) br. 4/2009 o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznanju i izvršenju odluka i o saradnji u predmetima koji se odnose na obavezu izdržavanja;
- Uredba Vijeća (EZ) br. 1259/2010 o provođenju pojačane saradnje u području izbora mjerodavnog prava za razvod braka i zakonsku separaciju – Uredba Rim III.

U analizi Uredbe Brisel I autorica polazi od područja njene primjene, nadležnosti koja može biti opšta, posebna, nadležnost koja ima za cilj osigurati zaštitu slabije ugovorne strane, isključiva nadležnost i sporazumno određena nadležnost (prorogacija nadležnosti) u okviru koje je izložen slučaj *Gasser* i dr. Predmetna uredba regulira i uslove i postupak priznanja i izvršenja sudskih odluka, a kako bi sudska odluka donesena u jednog državi članici automatski bila priznata u drugoj. Autorica, u skladu sa odredbama uredbe, navodi potrebne uslove za priznanje, uslove za izvršenje, te razloge za odbijanje priznanja i izvršenja odluka. Izložen je i Prijedlog izmjena Uredbe Brisel I iz 2010. godine.

Uredba Brisel II a odnosi se na nadležnost, priznanje i izvršenje odluka u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti. Autorica obrađuje teritorijalno, vremensko i materijalno polje primjene te nadležnost koja se temelji na različitim osnovama u bračnim predmetima i predmetima roditeljske odgovornosti. S tim u vezi, analizirana je i odluka Suda EU u predmetu *Barbara Mercredi protiv Richard Chaffe*.

Uredba Rim II, koja uređuje pravo mjerodavno za vanugovorne obaveze, obrađena je po uzoru na prethodne odredbe. Polazi od definiranja teritorijalnog, materijalnog i temporalnog polja primjene. Autorica analizira opšta i posebna pravila za određivanje nadležnosti te slobodu izbora mjerodavnog prava za vanugovorne obaveze.

Pri obradi Uredbe Rim I autorica se fokusirala na pravila o izboru mjerodavnog prava za ugovorne obaveze, tj. na autonomiju volje stranaka i ograničenja autonomije volje stranaka normama neposredne primjene i institutom javnog poretka.

Poglavlje Međunarodno privatno pravo Bosne i Hercegovine *de lege lata* sadrži ustavno-pravne osnove ove grane prava u BiH prema kojima je ova oblast pod jurisdikcijom entiteta Republike Srpske i Federacije BiH i njenih kantona, a što je direktna posljedica složenog ustavnopravnog uređenja BiH. Upravo ovakva podjela nadležnosti uzrokovala je i interlokalni sukob zakona u oblasti privatnog

prava u BiH, a kojem je autorica posvetila mnogo pažnje prilikom njegove obrade predlažući konkretne načine i rješenja za prevazilaženje ovog problema. Obradena je i primjena ZMPP-a u sudovima u BiH kroz analizu sudskih odluka čime autorica dolazi do nekoliko opštih zaključaka o primjeni odredaba ZMPP-a s posebnim osvrtom na član 458. Zakona o parničnom postupku FBiH i RS koji propisuje koji dio ZMPP-a će se primjenjivati u parničnom postupku do donošenja posebnog zakona.

O procesu evropskih integracija, Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju i reformi međunarodnog privatnog prava u BiH, autorica piše u poglavlju pod naslovom Uticaj komunitarnih propisa na zakonodavstvo u BiH u oblasti MPP-a, u kojem vrši i komparaciju pozitivnih zakonskih rješenja MPP-a u BiH sa odgovarajućim pravilima komunitarnog međunarodnog privatnog prava, što će nesumnjivo u velikoj mjeri doprinijeti predstojećoj reformi ove oblasti. Autorica se ne zadovoljava samo komparacijom zakonskih rješenja, već predlaže i niz mogućih rješenja kako bi se izvršila sveobuhvatna reforma međunarodnog privatnog prava u BiH i time ispunile obaveze na putu ka evropskim integracijama. Komparacija komunitarnih i nacionalnih pravila međunarodnog privatnog prava izvršena je u sljedećim oblastima: nadležnost, priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima, te bračnim predmetima, predmetima roditeljske odgovornosti i predmetima koji se odnose na obaveze izdržavanja. Komparacija je izvršena i u oblastima izbora mjerodavnog prava za vanugovorne i ugovorne obaveze te prava za razvod braka.

U završnom poglavlju autorica konstatuje da postoje brojne razlike između domaćeg i komunitarnog prava, te da oblast međunarodnog privatnog prava u BiH mora biti temeljito reformirana. Prijedlozima *de lege ferenda*, autorica određuje i moguće pravce te reforme, a što će nadležni organi i stručna javnost nedvojbeno morati imati u vidu, kako bi na kvalitetan način i u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju harmonizirali zakonska rješenja BiH sa komunitarnim propisima i praksom.

U izradi knjige autorica je koristila brojnu literaturu koju čine knjige i priručnici, članci i studije, pravni akti, presude Evropskog suda pravde te internetski izvori. Detaljan i pregledan popis literature sadržan je u udžbeniku.

Udžbenik sadrži i autoričin samostalni prijevod Uredbi Brisel I, Brisel II a, Rim I i Rim II, koje su navedene i sadržane u prilogu knjige.

SUDSKA PRAKSA USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE

sudska praksa

Pripremili: **akademik prof. dr. Miodrag N. Simović***
doc. dr. Vladimir M. Simović**

Pravo na pravično suđenje

"Razuman rok"

Postoji kršenje prava na suđenje u "razumnom" roku kao jednog od segmenata prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije u situaciji kada postupak pred Opštinskim sudom prema raspoloživim podacima još uvijek nije okončan ni nakon više od osam godina, pri čemu apelant svojim ponašanjem nije uticao na dužinu postupka, a u odgovoru na apelaciju nije ponuđeno racionalno opravdanje za pasivnost suda u predmetnom postupku.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da iz dokaza priloženih uz apelaciju proizlazi da je apelant 10. maja 2005. godine protivtužbom Opštinskom sudu pokrenuo predmetni parnični postupak koji prema raspoloživim informacijama i dokazima u spisu još uvijek nije okončan. Dakle, relevantni period koji Ustavni sud treba uzeti u obzir prilikom razmatranja dužine predmetnog postupka je period od sedam godina i šest mjeseci.

U konkretnom slučaju, u pogledu ocjene složenosti predmeta, Ustavni sud primjećuje da je apelant protivtužbom pokrenuo parnični postupak radi utvrđenja, te da se, s obzirom na činjenice koje je trebalo utvrditi i dokaze koje je trebalo provesti, u konkretnom slučaju radi o nešto složenijem predmetu.

* *Potpredsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine
i redovni profesor Pravnog fakulteta u Banja Luci*

** *Stručni saradnik u Okružnom sudu u Banja Luci*

Nadalje, Ustavni sud zapaža da je apelant protivtužbom pokrenuo parnični postupak 10. maja 2005. godine, da je Opštinski sud 22. septembra 2006. godine donio rješenje kojim je, između ostalog, raspravljajući po protivtužbi razdvojeno i odlučeno da će se po protivtužbi raspravljati u posebnom parničnom postupku, što je zapravo sve što je prema stanju spisa Opštinski sud i uradio u predmetnom postupku. Cijeneći navedeno kao i činjenicu da apelant ni na koji način nije doprinio dužini predmetnog postupka, a da Opštinski sud u odgovoru na apelaciju nije ponudio racionalne razloge kako bi opravdao neaktivnost u predmetnom postupku - za Ustavni sud je to sasvim dovoljno da zaključi da dužina predmetnog parničnog postupka ne zadovoljava standarde iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

Na osnovu izloženog, Ustavni sud zaključuje da dužina predmetnog postupka ne zadovoljava zahtjev "razumnog" roka iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije, te da postoji kršenje apelantovog prava na suđenje u "razumnom" roku kao jednog od segmenata prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP 2710/11 od 16. maja 2013. godine)*

Povrijeđeno je apelantovo pravo na donošenje odluke u razumnom roku iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije kada je postupak odlučivanja o apelantovom tužbenom zahtjevu pred redovnim sudovima trajao preko 14 godina (od toga pet godina pred Pravobranilaštvom), te da je takva dužina parničnog postupka *a priori* nerazumna i mogla bi se opravdati samo u izuzetnim okolnostima, koje u konkretnom slučaju ne postoje. Takođe, postoji kršenje prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije u slučaju kada Osnovni sud u izvršnom postupku, ni nakon više od godinu dana, nije odlučio o prigovoru tužene kao izvršenika, odnosno okončao postupak u smislu člana 64. Zakona o izvršnom postupku i kada nadležni Osnovni sud nije ponudio nikakve razložne argumente za ovako dugo trajanje izvršnog postupka koji je zakonom okarakterisan kao hitan.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP 3349/10 od 13. marta 2013. godine)*

Postoji povreda prava na pravično suđenje u razumnom roku iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije kada je izvršni postupak po apelantovom prijedlogu za izvršenje pravosnažne presude trajao duže od osam godina iako se i prema domaćem zakonu i prema Evropskoj konvenciji izvršni postupak smatra postupkom hitne prirode, pri čemu se dužina postupka se u cijelosti može staviti na teret Opštinskom sudu

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP 897/10 od 25. aprila 2013. godine)*

Postoji povreda prava na pravičan postupak u odnosu na donošenje odluke u razumnom roku iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije zato što postupak povodom zahtjeva za povraćaj stana nije završen ni nakon 11 godina od dana podnošenja zahtjeva, a takvo neopravdano trajanje sveukupnog postupka može da se, u cijelosti, pripiše ponašanju nadležnih upravnih organa i redovnog suda.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP 2289/08 od 17. septembra 2009. godine)*

Pravo na dom

Postoji kršenje prava na dom iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Evropske konvencije, jer je miješanje u apelantičino pravo nezakonito, budući da joj je, kao faktičkom korisniku električne energije u smislu člana 75. stav 4. Zakona o svojinskopравnim odnosima, onemogućeno da uživa u korištenju svog "doma" u smislu člana 8. Evropske konvencije.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud smatra da je u konkretnom slučaju nesporno je da porodična kuća u kojoj apelantica stanuje sa maloljetnom djecom predstavlja njen "dom" u smislu člana 8. Evropske konvencije. Takođe, nesporno je da osporena odluka Kantonalnog suda predstavlja miješanje u apelantičino pravo na mirno uživanje doma, budući da onemogućavanje daljnjeg korištenja struje koju je apelantica godinama koristila u kući u kojoj stanuje, onemogućava apelanticu da mirno uživa u svom domu sa udobnostima koje su u savremenim uslovima uobičajene i koje su, sve do isključenja, bile dio njenog doma. S obzirom na navedeno, Ustavni sud mora ispitati je li miješanje u ovo apelantičino pravo bilo u skladu sa stavom 2. člana 8. Evropske konvencije, odnosno je li bilo "predviđeno zakonom" i je li bilo "neophodno u demokratskom društvu", odnosno je li slijedilo neki od legitimnih ciljeva iz člana 8. stav 2. Evropske konvencije i je li uspostavljena pravična ravnoteža između miješanja i legitimnog cilja koji se želio postići (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 22. januara 1981. godine, serija A, broj 45, tačka 43.).

U vezi sa pitanjem je li miješanje bilo u skladu sa zakonom, Ustavni sud zapaža da je apelantica tužbom tražila posjedovnu zaštitu, tj. zaštitu od smetanja njenog posjeda porodične kuće i posjeda prava korištenja električne energije, u skladu sa relevantnim odredbama Zakona o svojinskopравnim odnosima. Kantonalni sud je, međutim, u svojoj odluci, pravno pitanje smetanja posjeda riješio primjenom odredaba Opštih uslova za isporuku električne energije i Zakona o električnoj energiji. Pri tome, Kantonalni sud nije ni na koji način obrazložio zbog čega je smatrao da se u konkretnom slučaju pitanje smetanja posjeda ne treba rješavati primjenom Zakona o svojinskopравnim odnosima koji je jedini relevantan za ovakve situacije. U vezi s tim, Ustavni sud ukazuje da Kantonalni sud ničim nije doveo u pitanje činjenicu da je apelantica faktički posjednik porodične kuće i faktički posjednik prava korištenja električne energije kao "tehničke usluge" u

smislu člana 75. st. 1. i 4. Zakona o svojinskopравnim odnosima. Takođe, Ustavni sud smatra da nije sporno ni to da je apelantica redovno plaćala račune za ovu uslugu, te da nije utvrđeno ni da je tuženi imao bilo kakav drugi interes koji bi se mogao zaštititi samo ovakvim miješanjem u apelantičino pravo na mirno uživanje doma.

Dalje, primjenom Opštih pravila i Zakona o električnoj energiji, Kantonalni sud je zaključio da u radnjama tuženog nema protivpravosti zato što je tuženi postupao prema zahtjevu apelantičinog supruga koji je "kupac" električne energije shodno Opštim uslovima za isporuku električne energije. Stoga je Kantonalni sud zaključio da apelantica ne može tražiti ponovno uključenje struje "bez saglasnosti vlasnika kuće". Međutim, u konkretnom slučaju, imajući u vidu eksplicitnu odredbu člana 75. stav 4. Zakona o svojinskopравnim odnosima, Ustavni sud smatra da pitanje ko je zaključio ugovor sa tuženim o isporuci električne energije ili ko je vlasnik kuće, nije relevantno za posjedovnu zaštitu onoga ko, u skladu sa navedenom odredbom, "te usluge neposredno faktički koristi" i stoga ima "posjed prava korištenja tehničkih usluga", a to je u konkretnom slučaju, nesporno, apelantica. Stoga, Ustavni sud smatra da je u konkretnom slučaju, uskraćivanje posjedovne zaštite odlukom Kantonalnog suda proizvoljno, zato što je to suprotno eksplicitnoj odredbi člana 75. stav 4. Zakona o svojinskopравnim odnosima, a do takvog zaključka Kantonalni sud je došao proizvoljnom primjenom propisa, koji se ne mogu primijeniti u odnosu na posjedovnu zaštitu.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud smatra da miješanje u apelantičino pravo na mirno uživanje doma nije "predviđeno zakonom" na način na koji to propisuje član 8. stav 2. Evropske konvencije. S obzirom na ovakav zaključak Ustavnog suda, nije potrebno dalje ispitivati da li je miješanje, koje nije u skladu sa zakonom, bilo "neophodno u demokratskom društvu". Stoga, Ustavni sud smatra da je osporenom odlukom Kantonalnog suda prekršeno apelantičino pravo iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Evropske konvencije.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP 926/13 od 25. aprila 2013. godine)*

SUDSKA PRAKSA USTAVNOG SUDA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

sudska praksa

Pripremio: **Sead Bahtijarević***

Zahtjev Premijera Federacije Bosne i Hercegovine za rješavanje spora sa Dopremijerom Jerkom Ivankovićem-Lijanovićem i osam ministara u Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, u svezi Odluke o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije Bosne i Hercegovine i Zaključka V, broj: 257/2013, od 19.03.2013. godine.

R j e š e n j e

Odbacuje se zahtjev Premijera Federacije Bosne i Hercegovine za rješavanje spora sa Dopremijerom Federacije Bosne i Hercegovine Jerkom Ivankovićem-Lijanovićem i federalnim ministrom poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i osam ministara u Vladi Federacije Bosne i Hercegovine i to: Dopremijer i federalni ministar prostornog uređenja, federalni ministar financija, federalni ministar energije rudarstva i industrije, federalni ministar rada i socijalne politike, federalni ministar raseljenih osoba i izbjeglica, federalni ministar kulture i sporta, federalni ministar trgovine, federalni ministar razvoja, poduzetništva i obrta, iz razloga što Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije Bosne i Hercegovine i Zaključak V, broj: 257/2013, doneseni na 76. sjednici Vlade Federacije održanoj 19.03.2013. godine, nisu na snazi, zbog čega ne proizvode pravno dejstvo sukladno Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonu o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Vlade Federacije BiH", br. 1/94, 8/95, 58/02, 19/03, 2/06 i 8/06).

* sudac Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine

Izobrazloženja:

Premijer Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: podnositelj zahtjeva) podnio je Ustavnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ustavni sud Federacije), zahtjev i dopunu zahtjeva za rješavanje spora sa devet „opozicionih“ ministara Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, u svezi donošenja Odluke o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, od 19.03.2013. godine (u daljnjem tekstu: Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije) i Zaključka V broj: 257/2013 od 19.03.2013. godine Vlade Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Zaključak Vlade).

Podnositelj zahtjeva je istaknuo tvrdnju, da su Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključak Vlade, doneseni u suprotnosti s odredbama članka IV.B.3.7.c) (I) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, odredbama čl. 9. i 10. Zakona o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Zakon o Vladi Federacije) i odredbama čl. 9., 35., 37. i 41. Poslovnika o radu Vlade Federacije Bosne i Hercegovine - Prečišćeni tekst („Službene novine Federacije BiH“, br. 6/10, 37/10 i 62/10), (u daljnjem tekstu: Poslovnika o radu Vlade Federacije). Zatražio je da Ustavni sud Federacije utvrdi da su Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključak Vlade doneseni u suprotnosti sa navedenim odredbama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, Zakona o Vladi Federacije, te da se Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade i Zaključak Vlade stave van snage i utvrdi neustavno djelovanje devet „opozicionih“ ministara Vlade Federacije, uključujući i Dopremijera Federacije Bosne i Hercegovine Jerka Ivankovića-Lijanovića.

Predmetni spor je, prema navodima podnositelja zahtjeva, nastao iz razloga što je na 76. sjednici Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, održane dana 19.03.2013. godine, na prijedlog Dopremijera Jerka Ivankovića-Lijanovića, a na temelju članka 19. stavak 2. Zakona o Vladi Federacije, donesena Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije kojom se mijenjaju odredbe čl. 9. 35., 39. i 41. Poslovnika o radu Vlade Federacije.

Nakon donošenja Odluke o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije, Premijer Federacije i sedam ministara Vlade Federacije napustili su sjednicu Vlade Federacije. Sjednicom je dalje predsjedavao

Dopremijer i ministar Jerko Ivanković- Lijanović. Na sjednici je donesen Zaključak Vlade pozivom na odredbu članka 19. stavak 4. Zakona o Vladi Federacije. Podnositelj zahtjeva navodi da su ista donesena preglasavanjem, te da su neustavni jer se njime krše ustavna prava Premijera Federacije u smislu članka IV.B.2.4. i IV.B.3.7. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, kao i odredbe Zakona o Vladi Federacije, stavak i članak 10. st. 2. i 3.

Podnositelj zahtjeva smatra, da su točka I i II Odluke o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije, kao i Zaključak Vlade u suprotnosti sa odredbama članka 9. stavak 1. i članka 10. st. 2. i 3. Zakona o Vladi Federacije kao i odredbama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine jer mu je na ovaj način onemogućeno da izvršava zakone Federacije Bosne i Hercegovine i provodi dogovorenu politiku kako je to i propisano u odredbi članka IV.B.3.7.c) (I) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine. Ističe, da se nižim pravnim aktima od zakona, tj. Odlukom o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključkom Vlade mijenja materija koja je propisana u Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonu o Vladi Federacije. Na ovako reguliran način, podnositelj zahtjeva ističe da je onemogućen da izvršava svoje obveze iz članka IV.B.3.7.c) (I) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine. Navodi, da su neustavne i točke III i IV, jer reguliraju održavanje i sazivanje sjednica Vlade Federacije, gdje se na predloženi način osporava podnositelju zahtjeva da provodi politiku i izvršava zakone federalne vlasti, predlaže i daje preporuke iz oblasti zakonodavstva.

Zbog svega navedenog podnositelj zahtjeva predlaže, da Ustavni sud Federacije utvrdi, da je donesenom Odlukom o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključkom Vlade došlo do spora sa podnositeljem zahtjeva i devet „opozicionih“ ministara u Vladi Federacije, te da su na taj način povrijeđena Ustavna i zakonska prava i obveze Premijera Federacije u smislu članka IV.B.3.7.c) (I) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, a Zaključkom Vlade, prava i obveze Premijera Federacije iz čl. 9. i 10. Zakona o Vladi Federacije. Podnositelj zahtjeva je predložio, da Ustavni sud Federacije utvrdi, da se otklone nastale posljedice na način, da se Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključak Vlade stave van snage.

Druga strana u postupku, Dopremijer Federacije Bosne i Hercegovine, Jerko Ivanković-Lijanović, i devet „opozicionih“ ministara u Vladi Federacije, u odgovoru na navode podnosioca zahtjeva, predložili su, da se zahtjev podnosioca odbaci jer je podnesen od neovlaštene osobe, ili da se isti odbije, kao neutemeljen.

U obrazloženju navode da je zahtjev potrebno odbaciti obzirom da podnositelj zahtjeva za rješavanje spora ne može imati svojstvo stranke u postupku pred Ustavnim sudom Federacije u smislu članka 32. Zakona o postupku pred Ustavnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine. Smatraju da je potrebno prethodno definirati pojam „organizacijski oblik federalne institucije“. Navode da je zahtjev potrebno odbiti iz razloga što je Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije donesena sukladno članku 12. stavak 3. Zakona o Vladi Federacije, a ne preglasavanjem kako se to navodi u podnesenom zahtjevu, te da „organizacioni oblik“ nije ustavna, a ni zakonska kategorija, tako da Premijer Federacije ne može biti organizacijski oblik, već član tog oblika, pa je zahtjev iz tih razloga i nedopušten u smislu odredbe članka 26. Zakona o postupku pred Ustavnim sudom Federacije Bosne i Hercegovine.

Tvrđnju podnositelja zahtjeva, da je Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije donesena „preglasavanjem“, opunomoćenici devet „opozicionih“ ministara, tumače na način, da je ista neprihvatljiva, iz razloga što je donesena na temelju odredbe članka 12. stavak 3. Zakona o Vladi Federacije, kojom je propisano da Vlada Federacije može donositi odluke većinom glasova nazočnih članova. Ističu nespornom činjenicu je da je devet „opozicionih“ ministara glasovalo „za“, a sedam „protiv“. Kako je na 76. sjednici Vlade Federacije bilo nazočno 16 ministara, od ukupno 17 uključujući i Premijera Vlade, čim su bili ispunjeni uvjeti propisani u članku 12. st. 1. i 2. Zakona o Vladi Federacije, da Vlada Federacije može odlučivati na sjednicama, ako je nazočno više od polovine članova Vlade Federacije.

Materijalno-pravni temelj za donošenje Odluke o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključka Vlade, sadržan u odredbama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, kojima su propisane ovlasti i nadležnost Dopremijera, članak IV.B.3.7.d), a člankom 16. Zakona o Vladi Federacije, uređen postupak i procedura kao i način zakazivanja sjednica Vlade Federacije.

Iz navedenog opunomoćenici u odgovoru na podneseni zahtjev zaključuje, da postoji zakonski temelj za donošenje Odluke o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključka Vlade. Svrha donošenja istih akata, upravo je razlog opstrukcije rada Vlade Federacije, od strane podnositelja zahtjeva. Predlažu, da Ustavni sud Federacije donese presudu kojom će zahtjev za rješavanje spora odbiti, jer je neutemeljen.

Na javnoj raspravi opunomoćenik podnositelja zahtjeva, istakao je činjenicu nepoštivanje obveze da se prije raspravljanja o određenoj odluci pribavi

mišljenje Ureda za zakonodavstvo Vlade Federacije, Federalnog ministra pravde i Federalnog ministarstva financija, te činjenicu da osporena Odluka nije objavljena u službenom glasilu, zbog čega ne proizvodi pravno dejstvo i samim tim predstavlja apsolutno ništavan pravni akt. To je suprotno odredbi članka IV.A.7.20. d) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i odredbi članka 20. Zakona o Vladi Federacije, a temelji se na odredbama članka IV.A.7.20.d) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine.

Opunomoćenici protivne strane na javnoj raspravi, negirali su tvrdnju podnositelja zahtjeva da se radi o ustavnosudskom sporu. Navode da je podnositelj zahtjeva bio nazočan 76. sjednici Vlade Federacije i da je samovoljno napustio istu, nakon usvajanja dopune dnevnog reda. Istaknuli su da je 76. sjednica Vlade Federacije od 19.03.2013. godine bila zakazana sukladno odredbama Poslovnika Vlade Federacije, te nakon usvajanja dnevnog reda sukladno članku 45. Poslovnika Vlade Federacije, predložena je dopuna dnevnog reda, na kojoj je i podnositelj zahtjeva bio nazočan.

Na javnoj raspravi punomoćnici protivne strane potvrdili su da odluke sa sporne sjednice Vlade Federacije nisu objavljene u službenom glasilu. Predložili su sudu da donese presudu kojom će utvrditi da se zahtjev podnositelja odbacuje ili da se isti odbija kao neutemeljen.

Na temelju analize podnesenog zahtjeva, odgovora na zahtjev, izjave stranaka na javnoj raspravi i drugih dokaza koji se nalaze u spisu, Ustavni sud Federacije je utvrdio, da je na 76. sjednici Vlade Federacije, koja je održana 19.03.2013. godine, donesena Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključak Vlade. Utvrđeno je, da donesena Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključak Vlade nisu objavljeni u „Službenim novinama Federacije BiH“.

S obzirom na utvrđeno, a sukladno članku IV.A. 7.20.d) Ustava Federacije Bosne i Hercegovine kojim je propisano, da zakoni stupaju na snagu kako je u njima propisano, ali ne ranije nego što budu objavljeni u službenom glasilu Federacije, proizilazi, da zakoni moraju biti objavljeni da bi se mogli primjenjivati i proizvoditi pravno dejstvo. Obveza objavljivanja propisa koje donosi Vlada Federacije propisana je i u članku 20. Zakona o Vladi Federacije na način da je utvrđeno „da se uredbe sa zakonskom snagom, uredbe i odluke objavljuju u „Službenim novinama Federacije BiH“, a ostali akti Vlade ako je to u njima navedeno“.

S obzirom na utvrđene činjenice Ustavni sud Federacije konstatira, da Odluka o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključak Vlade nisu objavljeni, zbog čega nisu na snazi i ne proizvode pravno dejstvo prema bilo kojoj strani u postupku sukladno Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonu o Vladi Federacije.

Zbog navedenog, Ustavni sud Federacije nije analizirao postupak donošenja Odluke o izmjenama i dopunama Poslovnika o radu Vlade Federacije i Zaključak Vlade, niti je analizirao njihovu usuglašenost s odredbama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine i Zakona o Vladi Federacije.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud Federacije odlučio je kao u izreci rješenja.

*(Presuda Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine
broj U-15/13 od 29.05. 2013. godine,
objavljena je u "Službenim novinama Federacije BiH" broj 51/13.)*

UPUTE ZA AUTORE

Radovi se objavljuju na hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku (u latiničnom ili ćiriličnom pismu) ili engleskom jeziku.

Ukoliko rukopis zadovoljava kriterije časopisa, upućuje se na recenziju.

Svaki rukopis ocjenjuju najmanje dva nepristrana recenzenta, pri čemu identitet autora i recenzenta ostaje obostrano nepoznat. Nakon ocjene recenzenta i članova redakcije, rukopis se vraća autoru s obrazloženjem i zahtjevima za doradu i ispravak rada, ukoliko se to smatra potrebnim. Ispravljene rukopise autori trebaju vratiti redakciji u roku od 8 dana od primitka.

Pretpostavlja se da članci i ostali prilozi nisu i neće biti objavljeni u drugim publikacijama, osim uz posebno odobrenje redakcije kada se to jasno naznačuje u objavi.

Autori dopuštaju časopisu postavljanje njihovih radova na web stranicu časopisa.

Časopis zadržava i sva ostala prava, osim ukoliko nije drugačije dogovoreno s autorom.

Radovi koje časopis objavljuje su:

- Uvodna riječ glavnog urednika
- Izvorni znanstveni rad
- Prethodno saopćenje
- Pregledni znanstveni rad
- Stručni članak
- Sudska praksa
- Ostali radovi kao što su prikaz knjige, izvještaji o znanstvenim i stručnim skupovima i dr.
- Obavijesti o nadolazećim stručnim i znanstvenim skupovima
- Domaći autori u međunarodnim publikacijama
- Pismo uredniku

Radovi se predaju redakciji časopisa elektronskom poštom na adresu:
Pravna.Misao@fmp.gov.ba

Dokument treba biti načinjen u programu Microsoft Word. U njemu ne smiju postojati nikakve indikacije osobnoga identiteta autora ili institucije u kojoj bilo koji od autora radi, kako u samom radu, tako ni u karakteristikama (properties) elektroničkog dokumenta.

Radovi koji se dostavljaju redakciji moraju biti lektorirani. Lektori koje odredi redakcija vrše superviziju.

U časopisu se objavljuju znanstveni i stručni radovi koji ne prelaze dužinu od 10.000 riječi, uključujući sve dijelove rada. Svaki rad mora sadržavati sažetak od 150-200 riječi i izbor ključnih riječi na jednom od službenih jezika u Bosni i Hercegovini i na engleskom jeziku iste dužine. Ostali radovi ne mogu prelaziti dužinu od 2000 riječi.

Izuzetno, Redakcija može odobriti objavljivanje radova izvan navedenih kategorija i sa dužinom koja prelazi navedeni broj riječi, ukoliko je rad značajan za razvoj pravne teorije i prakse.

Svaki rukopis mora biti priložen zajedno s popratnim pismom, u kojem je nužno navesti sljedeće:

- kratki opis sadržaja članka u dvije do tri rečenice, kao i sve dodatne informacije o rukopisu koje bi redakciji mogle biti od koristi;
- razloge zbog kojih autori drže da je njihov rad zanimljiv čitateljstvu časopisa (novost koju rad donosi);
- kratku biografiju autora (25-30 riječi),
- osobne podatke:
 - jedinstveni matični broj
 - adresa stanovanja i općina
 - kontakt telefon
 - naziv banke i transakcijski račun banke
 - broj žiro računa

Svaki autor će uz popratno pismo dostaviti i izjavu da rad nije prethodno objavljivan.

Prva stranica rukopisa treba sadržavati:

- Naslov
- Datum
- Broj riječi u članku
- Ime autora i profesija
- Nazivi ustanova u kojima rade
- E-mail adrese
- Kategorizaciju
- Sažetak i ključne riječi na izvornom jeziku rada
- Sažetak i ključne riječi i naslov na engleskom jeziku (summary, key words)
Sažetak rada treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i zaključak.
Ključne riječi sadrže pojmove koji se pojavljuju u tekstu, ali ne opće i preširoke pojmove niti preuske pojmove opisane sa puno riječi.

Tablice i grafikoni trebaju biti prezentirani u programima kao što su MS Word, sa jasno iskazanim naslovima. Sve tablice i grafikoni biti će u časopisu tiskani isključivo u crno-bijeloj boji.

Napomene u radu se navode u obliku fusnote (footnote). U pravilu su objašnjavajućeg karaktera.

U fusnoti treba navoditi samo objavljene podatke (ili staviti posebnu bilješku s objašnjenjem).

U fusnoti treba navoditi samo literaturu koja je navedena u popisu literature na kraju članka.

U fusnoti treba ujednačeno navoditi sve izvore. Poželjno je staviti broj stranice.

Molimo autore da se pridržavaju sljedećih naputaka za navođenje literature i fusnota:

Ukoliko je riječ o navođenoj knjizi:

Josipović, I. (2000) Haaško implementacijsko kazneno pravo. Zagreb: Informator i Hrvatski Pravni Centar.

Ukoliko je riječ o navođenom članku:

Tschudi, F. (2008) "Dealing with violent conflicts and mass victimisation: a human dignity approach", str. 46-69. U: I. Aertsen et al.: Restoring Justice after Large-scale Violent Conflicts. Portland. Willan Publishing.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u časopisu:

Sijerčić-Čolić, H. (1999) "Reforma krivičnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine: karakteristike federalnog procesnog krivičnog prava", Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 6 – br. 1/1999, str. 251-268.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u elektroničkom časopisu:

Lendvai, N., 2005. "Central and Eastern European Social Policy and European Accession – Time for Reflections" (online). Financial Theory and Practice, 29 (1), str. 1-12. Dostupno na: <http://www.ijf.hr/eng/FTP/2005/1/lendvai.pdf>.

Ukoliko je riječ o navođenoj Web adresi:

World Bank, 2004. Corruption: how the World Bank Fights Corruption (online). Washington: The World Bank. Dostupno na: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0>.

Rad treba oblikovati prema sljedećim uputama:

- dokument pohraniti u programu MS Word (*.doc format);
- stranica standardne veličine (A4);
- obični prored za cijeli rukopis
- font Arial, 12 pt;
- sve margine 2,5 cm;
- ne koristiti nikakve stilove (ne koristiti bold slova);
- ne uređivati zaglavlje (Header) niti podnožje (Footer) dokumenta;
- obavezno brojčano označiti stranice;
- slike ili fotografije prilažu se u jednom od formata: *.jpg, *.bmp, *.tiff.

Rukopisi koji nisu u skladu s navedenim uputama biti će vraćeni autorima.

Pozivamo sve autore da na adresu redakcije šalju sažetke svojih stručnih i znanstvenih radova objavljenih u međunarodnim publikacijama indeksiranim u literaturnim bazama podataka. Redakcija će objaviti sve pristigle sažetke izvornih radova domaćih autora.

Radujemo se Vašim priložima!

Redakcija

